

INTERJÚ DR. RÉPÁSSY ÁRPÁDDAL, A MISKOLCI TÖRVÉNYSZÉK ELNÖKÉVEL

Tisztelt Elnök Úr, az Ügyvédi Kamara nevében köszönöm, hogy fogadta felkérésünket, és szakított rám idő e riport elkészítéséhez. Az Ön életrajzából kitűnik, hogy mind magánéleti, mind szakmai szempontból „lokálpatriótának” minősül. A távoli jövőjét is Miskolcon képzelel el, vagy kacérkodik a gondolattal, hogy később akár magasabb fórumon, pl. Debrecenben folytatja munkáját?

Tősgyökeres miskolcinak érzem magam, így jelenleg elképzelhetetlennek tartom, hogy máshol éljek. Ugyanakkor elég öszes vagyok már ahhoz, hogy tudjam, soha nem szabad azt mondani, hogy soha! Tisztában vagyok azzal, hogy az életünk nem csak és kizárólag a saját kezünkben van; előfordulhat, hogy az élet számomra olyan meglepetést tartogat, minek köszönhetően felül kell vizsgálnom ezen álláspontomat. Egy biztos, hiányozna nekem a város.

Az Ön családneve manapság – jogász berkekben – egyfajta márkaértékkel bír. Ezen analógia mentén merem kérdezni: mikortól jegyzi e márkát?

Időszerű a kérdés, mert nem oly régen jutott a birtokomba egy részletes családfakutatás, melyből nagyon érdekes emberi sorsok és élettörténetek bontakoznak ki, így a nagyapámé is.

Ő egy rendkívül céltudatos, határozott ember volt, ráadásul életének minden egyes cselekedetét a családjáért érzett és vállalt felelősség határozta meg. Nem biztos, hogy jogász akart lenni, mivel eredetileg taxis vállalkozást folytatott. Ám amennyire a család a különböző anekdota töredékeket össze tudja rakni, úgy nagy valószínűséggel a dédapám korai halála vezette őt arra, hogy egyetemet végezzen, mert e helyzetben az igen nagy számú testvéri rokonságát is eltartani kényszerült.

Valamikor a két világháború között szerezte meg a diplomáját, majd ügyvédnek állt. A háború után igen komoly szerepe volt a régi, híres 1. sz. Ügyvédi Munkaközösség megalapításában. Házaságából négy fia született, melyből három szintén jogász lett, egy pedig orvos. Voltaképp így jött létre e „jogász-dinasztia”.

Érdekes életpálya volt az övé – a fiaié nem különben, minimum egy novellát megérne.

Mi lesz a következő generációval? Szeretné, ha ők is a jogi pályán maradnának, vagy inkább másfajta jövőt szánna számukra?

Nem tudom, mi lenne a legjobb számukra, ezt majd ők eldöntik. De a feleségem és én – és persze „a család” – a napi életünkkel megmutatjuk, hogy milyen is bírónak vagy ügyvédnek lenni, hogy egyáltalán milyen is a jogászi hivatás. Ez egy kínálat, de már az ő dolguk marad eldönteni, hogy ebből mit vesznek el, és mit nem. Nem szabad egyetlen gyermekre sem ráparancsolni, hogy ő ez vagy az legyen, mert aki nem azt csinálja, amit szeret, az frusztrált lesz; a frusztrált ember pedig sohasem lesz boldog.

Örülnék neki, ha a gyermekeink a jogi pályán maradnának, de

annak is, ha máshol megtalálnák a számításukat. A lényeg, hogy érezzék majd jól magukat a bőrükben.

Ön bírói kinevezése óta a polgári ügyszakban dolgozik. Miért pont a civilisztikát választotta? Úgy tudom, nem idegenkedik a bűnügyi, ill. szabálysértési jogterülettől sem.

Már az egyetem alatt is bíró szerettem volna lenni, mégpedig büntetőbíró. Abban az óriási szerencsében volt részem, hogy egészen a bírói szakirány meghatározásáig mind a két ügyszaknak olyan jeles képviselői keze alatt tudtam nevelkedni, akik a maguk korában – sőt, némelyikük még ma is, hatalmas neveknek számítanak a szakmában.

A büntetőjog szakvizsgámat Dr. Földvári József professzor úrnál tettem le, aki a szakvizsga után kifejezetten arra intett, hogy mindenképp büntetőbíró legyek, mert annyira tetszett neki a felelet. Ugyanakkor a polgári perjogot attól a Dr. Gáspárdy Lászlótól tanultam, aki abban az időszakban Magyarország két elő perjog professzorának egyike volt; egy óriási koponya, szenzációs előadó. Tehát mindkét oldalról nagyon erős impulzust és kínálatot kaptam; remek tanáraink voltak, akik mindent megmutattak abból, ami egyik-másik területnek szépsége vagy nehézsége.

Aztán persze, mint ahogyan minden embernek – főleg ha jogász, pláne ha bíró – egyszer elengedik a kezét, úgy az enyémet is elengedték. Ekkor teljesen egyértelművé vált számomra, hogy a büntető eljárásjoghoz nincs olyan affinitásom, mint a polgári perjoghoz. Ha ma kellene választanom, könnyen lehet, hogy másképpen döntenék. Annak idején a kihívást is kerestem az ítélkezésben, és akkoriban ezt a polgári ügyszakban valahogy jobban meg tudtam találni.

Elnökként ugyanakkor számos feladatom van, ami miatt át kell nézennem akár egy büntetőügyet is; tehát nincs tőlem távol ez a jogterület, sok büntetőeljárás szabályt ismerek, de valahogy a büntető perjog és én nem tudjuk megkedvelni egymást, ez az igazság.

Ön nem csak a Törvényszék irányításában – ezáltal a leendő bírák szakmai felkészítésében, de a klasszikus jogi pályákat választók képzésében is szerepet vállal. Miként vesz ma részt a felsőoktatásban, ill. szakoktatásban?

A tényyszerűség az, hogy a Szakvizsga Bizottságban elnökként vizsgáztatok, és ugyancsak ilyen minőségemben a miskolci jogi kar Záróvizsga Bizottságában államvizsgáztatok. A katedráról azonban oktatási tevékenységet leginkább csak belső körökben végzek, az egyetemen nem oktatok.

A tudás átadása egy egyetemi szinten már óriási felelősség, és rendkívüli felkészültséget igényel. Félre ne értsen, azért némi felkészültséggel helyel-közzel én magam is rendelkezem – legalábbis nagyon remélem, de mégis úgy gondolom, hogy egy-egy előadás megtartásához egyrészt még alaposabban fel kell készülni, másrészt maga az egyetemi oktatás igen jelentős időt vesz igénybe.

Ugyanakkor felmerült a „Répássy-féle márkanév”, ami a kötelezettségeinkhez fűződő feltétlen ragaszkodást, mint egyfajta pszichés viszonyt jelenti. És ha én már kértem, és elvállaltam az elnöki tisztséget – ez így volt hat éven keresztül székhelyi elnöként is, akkor az számomra nem kérdés, hogy az elnöki munkám élvezze mindennel szemben a prioritást. Ez nekem az első, a második és a harmadik is! E körben nem kötök kompromisszumokat. Sőt, ez nem is egyfajta sorrendiség, ez nálam kizárólagosság! És ez nagy különbség. Nem sorolom egymás mellé az esetleges feladataimat, mert nekem az a feladatom, hogy ezt a hétszáz fős Törvényszéket vezessem. Ha e mellett egyébként maradna időm arra, hogy megfelelő módon, ennek a másik fajta – oktatói – felelősségnek is megfelelően egy katedrára ki tudjak állni, úgy azt megtenném, s mihelyest lesz időm, úgy meg is fogom tenni, de ez még egyelőre nem következett be.

Ellenben maga a számonkérés kevesebb időt vesz igénybe, ezért e feladatot össze tudom egyeztetni az elnöki munkámmal; annak kizárólagossága nem sérül.

Vizsgabizottsági elnökként milyen élményeket, emlékeket tartana érdemesnek kiemelni?

Jó élményem mindig van. A vizsgák során nagyon oda szoktam figyelni azokra, akik éppen számot adnak jogi tudásukról, és abból elég sok mindent le tudok szűrni. Minden egyes vizsga végén – az ott szerzett tapasztalataim alapján – egyénre szabottan, egyfajta jogászai életre való útravalóként adok egy pár mondatot arról, ami hasznos lehet, amit megfontolásra érdemesnek tarthat az adott vizsgázó. Úgy szoktam látni, hogy nagyon hálásak érte; vannak is erre visszajelzések, olykor fel szokták emlegetni, hogy mit is mondtam nekik, és később mennyit is jelentett az számukra.

Ön szerint milyen a jó jogász?

Erről könyvet lehetne írni... A jó jogász szerintem tájékozott és emberséges. A jó jogász tudja, hogy nem csak önmagáért végezte el az egyetemet, hiszen mindenféle-fajta jogászai munka egyben szolgálatot is jelent. Az adott szolgálat teljesítésének folyamatában pedig mindig van egy végcél, ami esetünkben nem más, mint az embertársaink támogatása, segítség a problémáik megoldásában. Az persze természetes, hogy az oksági láncolat egyik-másik hivatásrendnél eltérő hosszúságú, mert más-más és eltérő számú elemekből áll; de mégis úgy gondolom, minden jogászai munkát vissza lehet erre vezetni.

És milyen a jó bíró?

A jó bíró belülről irányított és kritikai gondolkodásmódú ember, aki soha, semmit nem fogad el féloldalasan, mindig kritikusan fogadja mindkét, illetőleg mindegyik állítást, és végül kellően ellenőrzi azokat. A jó bíró ilyen a pulpituson, és ilyen a magánéletében is.

A jó ügyész?

Erre leginkább a Főügyész tudna választ adni, de szerintem egy határozott és következetes ember. Nehéz munka lehet ügyésznek lenni.

És ami a leginkább izgat: milyennek képzeled el a jó ügyvédet?

Ha jól emlékszem, Pascal mondta azt, hogy az „ember egy gondolkodó nádszál”. A jó ügyvédnek szerintem ilyen „pascali embernek” kell lennie. Az ember életében mindenféle szelek fújnak, az egyén és a társadalom életében nagyon sokféle-fajta esemény történik, amik mind-mind hatással vannak ránk. Szinte nincs is olyan mozzanat az életünkben, amibe a jogot valamilyen módon ne tudnánk belefűzni. Márpedig ha valamit a jog szabályoz, ott könnyen lehet, hogy egyszer szükség lesz egy ügyvédre. Következésképpen egy ügyvédnek szerintem „pascalinak” kell lennie: kellő alkalmazkodó készségre van szüksége; nem lehet egyfajta merev szálfá a puszta kellős közepén; szolgálatának teljesítése érdekében néha tudnia kell meghajolni az élet ilyen-olyan eseményeinek szelében. Előfordulhat persze olyan helyzet is, hogy egyenesen kell állnia, a jó ügyvéd olyankor nem engedheti meg magának, hogy megremegjen. Az igazán jó ügyvédnek továbbá nagyfokú intelligenciával is rendelkeznie kell, talán a legnagyobb az összes hivatásrend közül.

Mit üzenne a fogalmazók és a jelöltek számára?

A miskolciaknak mindenképp azt üzenném, hogy maradjanak, és dolgozzanak itt, ebben a megyében; mert itt is vannak emberek, akiknek az érdekeit szolgálni kell, és az ilyen-olyan ügyeit helyre kell tenni.

Milyennek gondolja a Törvényszék, ill. az Ön elnöki kapcsolatát az igazságszolgáltatásban részt vevő szervekkel, különösen az Ügyvédi Kamarával?

Kiválónak! Nagyon jó kapcsolatban vagyunk. Meg kell jegyezni, ez nem kizárólag az én érdemem; ezek a kapcsolatok régóta ápolta, jól bejáratott utak, amik véleményem szerint igen jól működnek. Kellő távolság persze mindenkivel megvan, mert azért tudomásul kell venni, hogy az egyik szervezet nem azonos a másikkal, az érdekeink néha eltérőek. Ám ezeket az érdekkülönbségeket nem érdekütközésként éljük meg, hanem igyekszünk egymással a megfelelő módon – egyfelől kommunikációs szinten, másfelől tartalmilag is – a közös érdekekre figyelemmel rendezni az adott helyzetet; semmilyen konfliktus vagy probléma nem szokott lenni köztünk. Úgy érzem, működőképes és gyors kommunikációs csatorna van közöttünk, szerepe van persze a formalitásnak, de mégsem túlzottan bürokratikusnak.

Hatékony kapcsolattartásnak vélem valamennyi klasszikus igazságszolgáltatásban részt vevő szervvel – így az ügyészséggel, a rendőrséggel és az ügyvédi kamarával – való viszonyunkat.

Ön korábban hat éven át volt a Miskolci Járásbíróság elnöke is. Hatáskörét és funkcióját tekintve nyilvánvalóak a különbségek, ám szervezeti és személyi körben miben látja másnak a Törvényszék irányítását?

Erre a választ a több és a kevesebb egymáshoz arányított viszonya adja meg. Vannak olyan elemei a törvényszéki elnöki munkának, amik egyáltalán nem jelentkeznek egy székhelyi elnök

munkájában; míg vannak olyan feladatcsoportok, amelyekben teljes vagy részleges az átfedés, már ami a feladat- és hatásköröket illeti. Hogy ne csak rébuszokban beszéljek, mondok néhány példát.

A Miskolci Járásbíróság elnöke nem gazdálkodik, a törvényszék elnöke igen, ami máris egy óriási különbség. Mindkét elnök létszámgazdálkodási feladatokat lát el, írnokokat vesz fel; de egy járásbírósági vezető bírósági titkárt már nem nevez ki, míg a törvényszék elnöke igen.

Van viszont a jelenlegi vezetői munkámnak egy másik aspektusa, ami teljesen azonos a korábbival; mégpedig az, hogy nem gépekkel dolgozunk, az emberekkel foglalkozni kell. Ebből a szempontból nincs különbség, míg a létszámban már van: eddig kétszázhusz emberrel, most már hétszázal dolgozom.

A sportban azt mondják, a győzelmet nem kell megmagyarázni, az a vesztesek dolga. Ekként magyarázatra nem szorul a Miskolci Törvényszék „Szolgáltató bíróságért” programon elért előkelő helyezése. Ám a Törvényszék erőforrásai sem végtelenek, így nyilván szembesülni kényszerül megoldandó problémákkal is. Melyek most a legégetőbb kérdések e körben?

A történelmi hűség kedvéért fontosnak tartom megjegyezni, hogy az OBH elnöke által meghirdetett „Szolgáltató bíróságért!” program tavaly ért véget, míg szintén tavaly indult, és zárult le az úgynevezett „Fenntartható fejlődés” program is.

A „Szolgáltató bíróságért!” programnak alapvetően – más egyebek mellett – a régi ügyek drasztikus csökkentése volt a célja. Ez nekünk sikerült, ebben mi országosan, a törvényszékek összehangolásában a második helyet értük el, amire igen csak büszkék vagyunk, és ahol csak lehet, ott ezt el is mondjuk! Arra pedig legalább ennyire büszkék vagyunk, hogy az OBH elnökének egy új, sokkal szerteágazóbb céllal rendelkező, a „Fenntartható fejlődés” nevet viselő programjában az összes önálló intézmény összehangolásában az ötödik helyen végeztünk!

Innen is látszik, hogy jól dolgoznak a kollégáim – mind a bírák, mind az igazságügyi alkalmazottak; be tudtuk bizonyítani, hogy mire vagyunk képesek! Azt azért látni kell, hogy az ítélezés abból a szempontból egy „hálátlan feladat”, hogy abban a maximum az egyben a minimum is. Ha minden tökéletesen megy, akkor csupán azt lehet mondani, hogy a bíró sehogy máshogy nem végzi a munkáját, csak úgy, mint ahogy arra esküt tett. Ezért mondom, hogy picit „hálátlan”, mert kevés benne az elismerés; de amikor van egy ilyen lehetőség, azt meg kell ragadni, és be kell mutatni, hogy a tőlünk elvárt munkát igen magas színvonalon vagyunk képesek elvégezni. Ahhoz pedig, hogy efféle eredményeket érjünk el, igen nagy fokú elkötelezettségre és hivatástudatra van szükség, anélkül nem megy! Égető problémákat pedig szerencsére nem látok. Azt azért tudni kell, hogy Magyarország egyik legnagyobb ítélezési szervezete a Miskolci Törvényszék, ahol a klasszikus értelemben vett igazgatásnak folyton helye van; ahol kicsit mindig igazítani kell a dolgokat. Ez teljesen egyértelmű velejárója a munkámnak, amit nem problémának neveznék, sokkal inkább megoldandó kérdésnek, amit napi szinten meg kell tudnunk válaszolni. A „problémákat” pedig sokkal inkább fejlődési lehetőségeknek látom.

Ha rá gondolkok a jövő Törvényszékére, akkor az a mostanitól sok szempontból – mint a munkaszervezés, a bírói támogatás,

de még nagyon sok mindent sorolhatnék – egy fejlettebb munkahely lesz. Sokféle eszközöm van ehhez; van amihez már nyúltam is, és van, amihez még nem. Az is a feladatom része, hogy ezeket megfelelően ütemezzem. A Miskolci Törvényszéken hat olyan különböző munkacsoport működik, amelyből öt kifejezetten azért állt fel, hogy az adott munkacsoport feladatával érintett, valamilyen fejlesztést hajtson végre. Ezek alapvetően munkaszervezési és támogatási rendszerek lesznek majd, amik egyébként a bírói és a titkári, azaz lényegében az ítélezési munka könnyítését, a személyi és tárgyi feltételek javítását szolgálják. Ezekben az irányokban érzem, hogy van fejlődni valónk.

Persze nem hagyható figyelmen kívül a modernizáció sem. A számítástechnikát is mind jobban kell alkalmaznunk, melyre ráadásul egyre inkább törvényi kötelezettségeink is vannak már. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a számítógép előtt kell, hogy üljön egy ember is; bárhová is fejlődik majd az ítélezés elektronizálása, a bíróság mindig is egy humán alapú szervezet marad. Ezért folyamatosan figyelünk rá, hogy ne hogy elhaladjon mellettünk a számítástechnika fejlődése; minek érdekében oktatásokat szervezünk, illetőleg részt veszünk rajtuk.

Ez egy folyamatos munka, lényegében élethosszig tanulunk.

Milyen stratégiai elképzelései vannak az elkövetkező hat évre? Mi az, ami véleménye szerint jól működik, és mi az, amin mindenképp változtatnia kell a Törvényszék működésében?

Alapvetően nem változtatnék semmit, hiszen a Törvényszék ítélezése, működése évek óta megalapozott, időszerű és jogszerű. Ami pedig jól működik, azon ne akarjon az ember változtatni! Óvatosan kell hozzászólni az olyan emberi szervezetekhez, melyek statisztikai mutatói megfelelőek; s inkább kisebb változtatásokkal kell indítani, majd ha azok jó tapasztalatokat hoznak, akkor lehet nagyobbakban gondolkodni. Jelenleg számos ilyen irányú „futó” projektünk van.

Nem szeretném az olvasót konkrétumok nélkül hagyni, ezért egy példa: nagyon szeretnék a mostanihoz képest egy sokkal jobb titkári támogatási rendszert kialakítani. Ez most van készülődésben, lényege hogy minél több titkár, minél hosszabb ideig, minél több bírói hatáskörbe tartozó peres ügyben kapjon lehetőséget dolgozni. Az a célom, hogy amikor ők majd bírók lesznek, akkor felkészültebbek legyenek a pulpituson, de már rögtön az első saját tárgyalásukon, mint a mostani rendszerben. Ez egy alapvetően fontos kérdés, mert annak az ügyfélnek, aki majd a frissen kinevezett bíró élete legelső saját tárgyalására beül, annak könnyen lehet, hogy ez lesz élete első és utolsó ügye is egyben; ő neki az az egy tárgyalás lesz maga a bíróság! Éppen ezért annak az egy tárgyalásnak is úgy kell mennie, mintha már egy tíz éves tapasztalattal rendelkező bíró ülne a pulpituson.

A világgazdasági válság hazánkat sem kerülte el, s kellemetlen hatását érezte a Miskolci Törvényszéken is. Számtalan esetben előfordult, hogy a kirendelt védők díját csak jelentős késedelemmel tudták megfizetni. Sikerült már a hátuk mögött hagyni a likviditási nehézségeket?

Nem néztem utána a riport előtt, hogy 2008-ban, 2009-ben vagy 2010-ben pontosan mi történt. Öt-hat éves eseményekkel én már nem tudok, és nem is nagyon szándékozom tenni bármit is.

A törvényszék gazdálkodásában jelenleg nem tapasztalok ilyen jellegű késelemeket; és annyit elárulok, hogy minimum hetente kétszer tüzetesen beszámol nekem e a kérdéskör a felelőse annak érdekében, hogy a határidős fizetési kötelezettségeink lejártak ne legyenek, hogy a Miskolci Törvényszék soha, semmilyen fizetési kötelezettségével ne legyen késelemben! De hogy korábban volt-e vagy sem, arról nem tudok nyilatkozni; ha volt is, azt a bírósági szervezet már maga mögött tudja.

Az elmúlt években számos, a Törvényszék illetékességi területén működő bírósági épület elnyerte hozzá méltó megjelenését; egyesek igen komoly külső-belső felújításokon estek át, míg mások vado-natújí épületben működhetnek tovább. Múltját és kulturális értékét tekintve nem kérdés, hogy a Miskolci Törvényszék és a Járásbíróság nem költözik sehova. De várható-e, és ha igen, úgy mikortól a hön áhított belső restauráció? Ez idő alatt hogyan lesznek képesek fenntartani a rendes munkamenetet? Hol tervezik ideiglenesen folytatni munkájukat?

Lehet, hogy csalódottságot okozok válaszómmal, de pontos időbeli prognózist adni nem tudok. Ám ezzel a munkálattal kapcsolatban két dolgot szeretnék megjegyezni: az esedékesség az egyre sürgetőbb, ez kétségtelen; de az is igaz, hogy a feladatainkat most is ellátjuk, és ez a lényeg. Tehát itt nem arról van szó, hogy a mostani tárgyi feltételek alapvető akadályát képeznék az ítélezési munkának, de tény, hogy a restauráció igénye igen csak érik.

Azt is látni kell, hogy itt nem csak egy tisztasági festésre lesz szükség; egy nagyon alapos, és éppen ezért hosszabb ideig tartó munkálatokra kell majd számítani. Jól át kell gondolni, hogy mit akarunk elérni, hogyan kívánjuk azt csinálni, mert ami majd itt létrejön, az gyakorlatilag már a mi élethosszunkra szól, azon nagyobb változtatásokat már nem fogunk tudni végezni.

Ugyanakkor ez egy működő bíróság. A feltételeink olyanok, amikre bátran használható a „lehetne jobb” kifejezés, de működünk! Terveink ugyanakkor már vannak, de semmiképp sem a műszaki tervekre kell itt most gondolni. Ezeket az elképzeléseket azonban most még nem kiabálnám el.

Szárnyra kelt a híre, hogy a bíróságon egyfajta „kis múzeum” is található. Mikortól, hol és kik tekinthetik meg ezt? Várható-e a jövőben ezen a múzeumi tárgyak gyarapodása, vagy számuk már elérte a tervezett szintet?

Az OBH elnökének – számos egyéb mellett – ez is egy viszonylag újszerű kezdeményezése, ami a Ráth György emlékére készült „Bírósági történelem és hagyományápolás” pályázat nevet viseli; melynek keretében támogatást lehet szerezni a különböző hagyományápolási és történetfeltárási munkák elvégzéséhez szükséges forrásokra. Ezen a pályázaton mi nyertünk, és rekonstruálni tudtunk egy régi, kis bírósági dolgozószobát, melyet „kis múzeumnak” neveztünk el.

Ezt lényegében bárki, aki betér hozzánk a bíróságra az első emeleten ingyen megtekintheti, és ott egy érdekes kis időutazásban lehet része. Tulajdonképpen korabeli hivatali eszközökkel,

könyvekkel, képekkel, berendezésekkel lehet találkozni; amiket ma már lehet egy picit megmosolyog az ember, mert sehol egy monitor, sehol egy számítógép, de mégis szerethető. A kollégáknak is tetszik, és ha tehetik, el is szoktak ott nézelődni egy kicsit. Régi, arcképes hivatali igazolványok is kiállításra kerültek; továbbá egy régi páncélszekrény, amit a pincében találtunk, de kulcs hiányában senkinek sincs fogalma arról, hogy mit is rejthet.

Végezetül kérem, meséljen kicsit a magánéletéről! Nemrégén zártult szezonja a lékhorgászatnak. Hódolt neki? Mi iránt érdeklődik még, mivel szokott kikapcsolni egy törvényszéki elnök? Mi okoz Önnek örömet?

A lékhorgászatnak igaz, most szezonja volt, bár Magyarországon viszonylag ritkán lehet hódolni neki; éppen ezért terveztem is, hogy az idén fogok, de valahogy úgy hozták a feladataim, hogy ez most nem jött össze. A Hámori-tavon viszont megfordultam, de ott is csak egy kirándulás erejéig; mellesleg ott jártamkor akkora jég volt rajta, hogy még lyukat sem biztos, hogy lehetett volna fúrni bele.

Szerintem egy törvényszéki elnök is ugyanazzal kapcsol ki, mint mindenki más: a családjával töltött idővel és a hobbijaival. Csalódást fogok okozni, semmi különösebbel nem szoktam tölteni az időmet, nem vagyok egy nagyon érdekes és különleges ember. Persze számtalan dolog képes örömet okozni, ha olyan szemmel járunk a világban, hogy meg tudjuk élni a mindennapok szépségeit. Egy virágillat a patakparton vagy ugyanott egy madárcsicsergés szintén egy egész napot bearanyozhat éppúgy, mint amikor az emberre reggel rámosolyog a gyermeke – a feleségről már nem is beszélve.

Nem éppen vagyok az a fajta ember, aki állandóan keresi-kutatja a jókedve forrását; aki hatalmas körutazásokat tesz, hogy aztán a megtett földrajzi kilométerekben mérje a boldogságát; és nincs szükségem arra sem, hogy különböző felszíneket mutogassak magamról. A mai világban sokaknak ezek a dolgok nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy jól érezhessék magukat; nekem erre nincs szükségem. Ezért is mondtam, hogy nem vagyok egy különösebben érdekes ember; bőségesen elegendő nekem a családtagjaim reggelente rám köszönő, csodálatos mosolya!

És már csak a poén kedvéért: Ön mit kérdezne még önmagától?

Ez egyébként messze-magasan a legjobb kérdés!

El lehetne rajta mazsolázni egy darabig; ám kizárólag olyan kérdések jutnának még eszembe, amik nem feltétlenül tartoznak a nagy nyilvánosságra, mert hát, a törvényszéki elnök is ember... Ezért ezeket most nem tenném fel, mert azok inkább a magánéletemre vonatkoznak.

Minden másra viszont választ tetszett adni nekem Elnök Úr, úgyhogy még egyszer köszönöm, hogy a rendelkezésünkre állt!

Én is köszönöm a lehetőséget! Jöjjön, tekintsük meg a mi „kis múzeumunkat”!

INTERJÚ DR. ENGEL IZOLDÁVAL, A MISKOLCI JÁRÁSBÍRÓSÁG BÍRÁJÁVAL

A bíróságok elnökei 2017 első félévében országosan összesen 33 bírósági fogalmazói álláshelyre írtak ki pályázatot. Az összesített pályázati kiírást az OBH elnöke közzétette, eszerint megyénkben kiemelt számú, összesen hat bírósági fogalmazói álláshelyre lehet pályázni. A pályázatok beérkezési határideje 2017. március 16-a.

A tavalyi évben számos újítást vezettek be a bírósági fogalmazói felvételi rendszerrel kapcsolatban, mely változásokról dr. Engel Izolda, a Miskolci Járásbíróság bírása beszélt nekünk, aki az Országos Bírósági Hivatal központi igazgatási feladatokkal megbízott bírójaként részt vett az új felvételi rendszer kidolgozásában.

Mi a fogalmazói felvételi eljárás menete, fő lépései?

A fogalmazói felvételi eljárás három fordulóból áll, úgy is fogalmazhatunk, hogy egy három körös felvételi állásinterjúból álló kiválasztási rendszert alkalmazunk. Először az OBH által központilag szervezett írásbeli majd szóbeli versenyvizsgán kell eredményesen szerepelniük a pályázóknak, végül pedig bíróságonként helyi szinten – a kinevező bírósági elnök által – lebonyolított személyes meghallgatást követően dől el a pályázatok sorsa, itt mondják ki a végeredményt.

Hogyan tudnak jelentkezni a pályázók?

Legelső lépésként az aktuális pályázati kiírásnak megfelelően, a jelentkezési határidőn belül érvényes pályázatot kell benyújtaniuk az OBH-hoz. Az aktuális pályázati kiírások közzététele az I. féléves időszakban január-február hónapban, míg a II. féléves időszakban június-július hónapban történik. A mostani pályázatok beérkezési határideje 2017. március 16-a. Fontos, hogy eddig az időpontig a pályázatnak meg kell érkeznie az OBH budapesti címére.

Az új szabályokat úgy alakítottuk ki, hogy a pályázatot nagyon rövid idő alatt, könnyen össze lehessen állítani. Azokat a kötelező mellékleteket, amelyek beszerzése hosszabb időt vehet igénybe így pl. az erkölcsi bizonyítvány, elég az eljárás későbbi szakaszában csatolni.

A pályázatok kötelezően csatolandó mellékleteiről, illetve a felvételi eljárás részletes menetéről, a várható vizsgafeladatokról a megújult bírósági honlapon folyamatosan tájékoztatjuk a jelentkezőket. Érdemes itt elolvasni a gyakran ismétlődő kérdésekre adott válaszokat, ahol a pályázatok benyújtásával kapcsolatban összegyűjtött gyakorlati tapasztalatokat osztjuk meg az érdeklődőkkel.

Az új pályázati eljárásnak milyen visszhangja volt eddig?

A bírói hivatás egy egyedülállóan szép, folyamatos kihí-

vásokkal teli hivatás. Minden egyes ügy külön-külön alapos felkészülést igényel, ugyanakkor a tárgyalóteremben mindig előfordulhatnak olyan körülmények, problémás helyzetek, melyekre nem lehet számítani, azonban mégis nyomban dönteni kell. Ezekben az esetekben a bíró személyében rejlő készségek, képességek jelentik a garanciát arra, hogy a döntéseket időben, a kellő szakmai alapossággal hozza meg.

Ezért változtattuk meg a fogalmazói felvételi eljárás szabályait is akként, hogy elsődlegesen a leendő fogalmazók meghatározott készségei, képességei meglétét, ezek fejleszthetőségét vizsgáljuk. A fogalmazói versenyvizsga nem egy második államvizsga, ilyen értelemben a pályázóknak nem kell feltétlenül joganyagból felkészülniük, sokkal inkább arra vagyunk kíváncsiak, hogy az eddig megszerzett jogi tudásukat meghatározott szituációkban egyáltalán képesek-e, illetve hogyan képesek alkalmazni.

Ezt a célkitűzést sikerült elérni a korábbi pályázók visszajelzése alapján, akik szinte kivétel nélkül pozitív változásként érték meg az újfajta feladatokat és a vizsgák légkörét. A vizsgáztatásban részt vevő bíró kollégák tapasztalatai szintén nagyon jók voltak, széleskörű tudással rendelkező jelöltekkel találkozhattak, akik a több feladattípusnak köszönhetően nemcsak felkészültségüket, hanem rátermettségüket is bizonyíthatták.

A pályázati kiírás plakátja szerint a fogalmazóknak lehetőségük van nemzetközi és hazai továbbképzéseken, tanulmányutakon való részvételre. Melyek ezek a lehetőségek?

Amellett, ahogy azt szoktuk mondani, ez a bírói hivatás előszobája, a fogalmazói karrier másik legnagyobb vonzerejét a fogalmazóképzés jelentheti. A bírósági fogalmazók mind központi, mind helyi szinten kiemelkedő mennyiségű és minőségű képzésben részesülnek, mely képzések célja, hogy felkészüljenek a jogi szakvizsgára.

Emellett számos csereprogramot, rövid és hosszú távú tanulmányutat, konferenciát, tudományos pályázati lehetőséget kínálunk, melyek elsősorban a nyelvtudást fejlesztik, de számos más területen is lehetőséget nyújtanak többlettudás megszerzésére. Az OBH és a bíróságok nemzetközi kapcsolatrendszere mára már annyira kiterjedt, hogy a nyelvtudással rendelkező bírósági fogalmazók, titkárok és bírák számos ilyen lehetőséget ragadhatnak meg.

Az egyik legnépszerűbb pl. az Európai Igazságügyi Képzési Hálózat AIAKOS elnevezésű igazságügyi csereprogramja, melynek célja, hogy a résztvevők megismerkedhessenek az EU más fiatal jogászainak munkájával. Népszerű a fogalmazók körében a THEMIS elnevezésű nemzetközi perbeszédverseny is, melynek során a csapatok az uniós jogban való jártasságukat és retorikai képességüket mérik össze egy adott témakörben. Nagy siker, hogy a döntőbe tavaly először jutott

be magyar csapat. A nyelvtudás megőrzését, felfrissítését szolgálja a „Használd a nyelvtudásodat és kreativitásodat” című pályázat is, melynek keretében a résztvevők különféle idegen nyelvű feladatokat kapnak, legyen szó akár fordításról, tolmácsolásról, konferencia szervezésről.

Már egyetemistaként is lehetőség nyílik részt venni az OBH Mailáth György Tudományos Pályázatán. Aki ott helyezést ér el, a fogalmazói felvételi során többletpontokat szerezhet. Az OBH több nemzetközi konferenciának is otthont ad, idén ötödik alkalommal rendezzük a Bíróság és Kommunikáció konferenciát, ahol angol nyelven, neves külföldi előadókkal, több nemzet bírójával, és sajtószerkesztőjével járjuk körbe a kommunikáció által felmerülő kihívásokat, megosztva egymással a tapasztalatokat.

És ami minden leendő fogalmazót érdekel: milyen lehetőségek vannak a három év elteltével?

A három év elteltét követően szakvizsgát tesznek a fogalmazók. A sikeres szakvizsgát követően pedig titkári pályázatot nyújthatnak be.

A bírósági titkári időszak minimum egy év, ezt követően, a 30. életév betöltése után, lehet valakiből bírósági bírósági titkár.

Udvary Sándor¹

ÚJ PP. – ÚJ PERSZERKEZET²

Az osztott perszerkezet bevezetése volt a perjogi kodifikáció egyik alaptézise. Az osztott perszerkezet lényegében az a tengely, amire felépítette a jogalkotó a perjogi részletszabályokat, olyan mintegy LEGO; részelemekből ezen terv mentén összerakta a szabályozási struktúrát. Mint oly sok fejlemény a per jog történetében – és az új Pp. is ilyen történeti ingamozgás eredménye – a korábbi (még jelenlegi) perszerkezet tagadásaként is felfogható, pontosabban az azzal együtt jár problémák gyögyírjaként.

Megoldandó kérdések

Fontos kiemelni, hogy milyen problémákat kívánt megoldani a jogalkotó.

i) A Polgári Perrendtartás (Pp.) az 50-es évek terméke, egy végletekig leegyszerűsített magánjogi rend alaki joga. Ez igaz, de a Pp. az 1911-es Plósz féle Pp. csontvázára épült fel, azt hozzátéve, hogy például éppen az osztott perszerkezetet tagadta és eredeti formájában szocialista programként működött (pl. ügyész, jogi képviselő hiánya stb.)

Az 1952-es Pp. 133. §-ához fűzött indoklás az alábbiakat rögzítette: A különböző jogrendszereknek a per szerkezetét

ként már önálló döntéseket hozhatnak bizonyos ügyekben. A szabálysértési ügyekben tárgyalást is vezet a bírósági titkár.

Mind a fogalmazói, mind a titkári időszak felkészíti a leendő bírót arra, hogy felelősségteljesen, kellően felkészülten és magas szakmai színvonalon ítélezhessenek.

És hol található részleteket a pályázati kiírásokról?

A részletes tájékoztatás a <http://birosag.hu/kozerthetopalyazati-kiiras> linken található, illetve az ott megtalálható linkekről lehet továbblépni olyan oldalakra, ahol pl. a GYIK és tavalyi felvételi típusfeladatok is megtalálhatóak.

Február közepén a Miskolci Törvényszék bíró és fogalmazó kollégái részvételével a Miskolci Egyetem kerekasztal beszélgetés keretében lehetőséget biztosít arra, hogy a hallgatók megismerjék a bírósági fogalmazók munkáját, a felvételi eljárást, a bírósági válás folyamatát és a felmerült kérdésekre személyes választ kapjanak. Minden érdeklődőt szeretettel várunk. A kerekasztal beszélgetés pontos időpontját a Miskolci Törvényszék saját honlapján is közzé fogjuk tenni.

meghatározó rendelkezései lényegileg két csoportba sorozhatók. A szabályozás egyik módja élesen és időbelileg is elválasztja egymástól egyfelől a per létrejöttének (megalapításának), másfelől pedig a per érdemi elbírálásának szakaszait, míg a szabályozás másik módja a pert egységes folyamatnak tekinti és ennek folytán mellőzi a pernek külön részekre bontását. A javaslat a formalizmus kiküszöbölése végett – a szovjet példa nyomán – teljes egészében az utóbbi álláspontot fogadja el s ezzel megszünteti a Pp-ben alkalmazott vegyes rendszert, amely nemcsak túlzottan bonyolult szabályozásra vezetett, hanem az ügyek egy részében – a per folyamába beiktatott külön perfelvételi tárgyalással – a perek elintézését is merőben feleslegesen késleltette.

ii) A perek elhúzódnása állandó hívószava a perjogi jogalkotásnak. Már az 1920-as, '30-as években megindult az eljárások egyszerűsítésére, gyorsítására irányuló jogalkotás, az 52-es törvény maga volt egy igen erőteljes leegyszerűsítés, és vélt továbblépés a hatékonyabb per irányába. Gáspárdy László már a 70-es évektől érdeklődött az eljárási gyorsaság kérdése iránt, 1981-es cikke dogmatikai alapossgal tárta fel az alapvető kérdéseket.³ Az 1990-es évektől ismét állandó hívószavává vált a folyamatos válság-kezelő perjogi jogalkotásnak az

¹ Dr. Udvary Sándor tanszékvezető, habilitált egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem, Polgári Eljárásjogi Tanszék

² Az előadás a Magyar Jogász Egylet 39. Jogász Vándorgyűlésén hangzott el, 2017. május 5-én.

³ Gáspárdy László: Az idő-tényező elmélete és alapvető összefüggései a polgári eljárásjog dogmatikájában, Gazdaság- és jogtudomány : a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának közleményei, 15. köt. 2/3. sz. 1981, 373-388.

időszerűség, amit csak erősített Magyarország csatlakozása az Emberi Jogok Európai egyezményéhez, amelynek 6. cikke és a *strasbourgi bíróságnak* az ahhoz kapcsolódó gyakorlata komoly nyomást jelentett az eljárások gyorsítása érdekében. Fontos kiemelni, hogy a <<birosag.hu>> oldalon elérhető statisztikák is kimutatják: az eljárások időtartama statisztikailag erőteljesen csökkent, erőteljes leegyszerűsítéssel elmondható, hogy a járásbírószágon indult ügyek 70%-ot meghaladó arányban *befejeződnek egy éven belül*, 90%-ot meghaladó arányban *befejeződnek 2 éven belül*. Persze a sajtóhírek által említett ügyek, valamint éppen a saját ügyünk az, ami elhúzódik, így a szubjektív érzés nem feltétlenül korrelál a statisztikával.

iii) Az új Pp. által elérni kívánt további alapcélok röviden felsorolva a következők: *Alaptörvénynek* való megfelelés, *perhatékonyság* és előreláthatóság (meglepetés-ítéletek kiküszöbölése), *nemzetközi eredmények felhasználása* – a magyar *hagyományok* talaján; új magánjogi jogrendhez illeszkedő szabályozás (felelősség és szakmaiság).

Az ehhez kapcsolódó miniszteri indokolás a következőképpen fogalmaz: „A Javaslat szabályozási megoldásai az ítélkezés kiszámíthatóságának előmozdítása révén a polgári igazságszolgáltatás iránti közbizalom erősítését is célul tűzi ki. A Javaslat alapvetően is megfogalmazza, hogy fokozott elvárásokat támaszt a felekkel szemben, és aktív közreműködési kötelezettséget telepít a bíróságra. A Javaslat szabályozási megoldásai olyan eljárási rend kialakítására törekednek, ahol a felek számára a hatályos szabályozásnál előreláthatóbb lesz az eljárás menetének alakulása, mert az osztott perszerkezet világossá teszi az egyes eljárási szakok funkcióját, időtartamát, mellyel egyértelmű kereteket teremt egyes perbeli cselekmények megtételéhez, illetve azok korlátozására, kizárására, ami a perhatékonyság mellett a kiszámíthatóságot is előmozdítja.”

Az osztott perszerkezet bevezetésének célja és modelljei

Mostanra az vált a perjoggal foglalkozók általános meggyőződésévé, hogy a per elhúzódását az egységes perszerkezet okozza. A Javaslat bevezeti az osztott perszerkezetet, ami tervezhetőbb, kiszámíthatóbb permenetet tesz lehetővé.

Azt világosan látni kell, hogy az 1990-es évek jogalkotása a per szerkezetén kívül lényegében minden fontos elemét megváltoztatta a perrendnek. Így eltűnt az igazságszolgáltatásból a hivatalbóli bizonyítás lehetősége-kötelezettsége, majd amikor a változatlan alapvető szabályok diszkrpanciát okoztak, eltűnt az igazság, mint a per lefolytatásának a célja. Jelentősen szűkült a másodfokú eljárásban felvehető, egyáltalán előhozható új tények köre. A kezdeti szinte korlátozatlanságot követően igen jelentősen leszűkült a felülvizsgálat lehetősége. Kiszélesedett a kötelező jogi képviselő. Lehetővé tették a bíróságnak, hogy a késlekedő fél nyilatkozata bevárása nélkül is eldöntse az ügyet [141. § (2) és (6)].

Mindez azonban nem változtatott azon az alapvető strukturális felépítésen, hogy a kereset lényegében idézési kérelem, mivel arra elegendő az első tárgyaláson válaszolnia az alperesnek. Ráadásul bár elkülönítették az első és a folytatólagos tárgyalás fogalmát, de az nem járt azzal a kivételt nem ismerő

következménnyel, hogy az első követő tárgyaláson a fél el-esik a védekezési ill. bizonyíték előadási lehetőségtől. Érdekes módon az osztott perszerkezet plósi koncepciójának egyetlen nyoma megmaradt még az '52-es Pp. szövegében is és az változatlanul továbbél máig: a 140. § (1) bekezdése szerint „Ha az alperes ellenkérelmében a per megszüntetését kéri (157. §), a bíróság mindenekelőtt ebben a kérdésben tárgyal és határoz.” Tehát az osztott perszerkezetnek az az embrionális alakzata, hogy a pergátló kifogásokat lehetőleg minden más előtt megvizsgálja és eldöntse a bíróság, mindig is megvolt és máig megvan a hatályos Pp.-nkben. Ez azonban kevés annak az orvoslására, hogy a mai perszerkezet lehetővé teszi a kereset megváltoztatását szinte az eljárás egész folyamán (ráadásul a keresetváltoztatási szabályok lényegesen változnak eljárási rezsimenként és képviselői formától függően), valamint az is lehetséges [bár a 141. § (2) és (6) már némiképp korlátozza], hogy az eljárás egész folyamán bizonyítási indítványokkal éljen a fél, és ezzel – túl az igazság kiderítésére való törekvésen – el is húzza az eljárást. Ennek az orvoslása csak alapvető szerkezeti átalakítással volt elérhető.

A Javaslat az elsőfokú eljárást mind funkciójában, mind időben egymástól elkülönülő, két szakra osztja, ezzel áttér az osztott tárgyalási rendszer ún. fő tárgyalási modelljére. Ez a konstrukció sikeresen működik a mintaadónak tekinthető külföldi perrendekben, így pl. a német, svájci, francia eljárási jogban, és az újonnan kodifikált európai kódexek is előszeretettel alkalmazzák, így pl. a szlovén, a horvát és a cseh perjog.

Milyen más modellt valósíthatott volna meg a jogalkotó az osztott perszerkezet logikailag meghatározott lehetőségei közül. A szakmai közönségnek egy tekintélyes, meghatározó része a plósi hagyományoktól vezérelten – és annak logikája által meggyőzve – a klasszikus osztott perszerkezet visszavezetését támogatta: a kereset idézési kérelem, a pervezetést megelőző bevezető tárgyalás feltétlenül szóbeli és annak egyetlen igazi funkciója az alperesi ellenkérelem előadása, amelyen keresztül a per tárgya rögzül, és a továbbiakban igen kivételesen változtatható.

Ezzel szemben a jogalkotó az ún. fő tárgyalási modellt vezette be, aminek nem csak a pergátló kifogások kiszűrése a célja, hanem az érdemi tárgyalás (fő tárgyalás, *Haupttermin*, *main hearing*) alapos előkészítése annak érdekében, hogy az lehetőség szerint egy alkalommal befejezhető legyen.

A Javaslat szerint az eljárás két szakasza a *perfelvételi szak* és érdemi tárgyalási szak. Ebben a modellben a perfelvételi szakra nagy hangsúly helyeződik. E szak szabályainak kialakításához mindenekelőtt azonosítani kellett az eljárást hátráltató főbb problémákat, és olyan szabályokat kellett kialakítani, amelyek ezeket kiküszöbölik. Az osztott perszerkezet lehetőséget ad arra, hogy a perfelvételi szakra koncentrálódjon a jogvita tartalmának, kereteinek meghatározását, amelyhez a Javaslat pontos menetrendet ad, melyben mind az írásbeliség, mind a szóbeliség szerepet kap.

A változtatással tehát bevallottan a perfelvételi szakra helyeződik a hangsúly. (Az '52-es inga, ami korlátlan fellebbeviteli novációt, teljes reformációt tett lehetővé, most a másik irányba lendült át.)

A tervezet vitára bocsátásakor megosztott, kezdeti aggályok még arról szóltak, hogy túlságosan merev lesz a perrend

ettől az előkészítő eljárástól. Valóban, az eredeti szöveg még iratváltásokat irányzott volna elő és a perelőkészítő tárgyalás csekélyebb szerepet kapott volna. De éppen a Jogász Egylet, valamint a bíróságok, ügyvédi kamara, az egyetemek és más érdekeltek észrevételeit figyelembe véve a rend sokkal rugalmasabbá vált.

A perfelvételi szak ugyanakkor nem nélkülözi a rugalmasságot: annak egyes lépései felől a bíróság dönt, ami lehetővé teszi, hogy a bíróság a konkrét ügy sajátosságaihoz igazodóan határozzon az előkészítés módjáról és menetéről.

Ennek tényleges szabályait rövidesen bemutatom, de előtte még néhány szó a *perelőkészítő szakasz igazi lényegéről: nem csak a kereset és a védekezések, de a per bizonyítási anyagának kerete is rögzül ebben a szakaszban.*

A Javaslat széles körben alkalmazza a preklúziókat, mely szerint a perfelvételi szak lezárását követően főszabály szerint nincs lehetőség a kereset- és az ellenkérelem megváltoztatására, további bizonyítékok és indítványok előterjesztése kizárásra kerül. A korlátozás célja egyrészt az, hogy egy bizonyos ponton a bíróság és az ellenérdekű fél is véglegesen rögzültnek tekinthesse a jogvita keretét és tartalmát, ezt követően a rögzült állítások alapján már csak a bizonyítási eljárás és az érdemi döntés meghozatala történjen. A korlátozás másik indoka, hogy megakadályozza a per elhúzódsát.

Ez lényegében *két ugrás előre* a mai állapothoz képest, amely lényege hogy a bizonyítékok a per folyamán az egységes tárgyalás során bármikor felhozhatók, és a bíróságnak lényegében az eljárási rosszhiszeműség tilalma alapelve keretében kelljen/lehessen elbírálnia azt, hogy csak azért került elő egy felhozott bizonyíték a későbbi fázisban, tegyük fel a 10. tárgyaláson, mert most vált célszerűvé a felhozatala, vagy mert a fél szándékosan tartalékolta azt az eljárás elhúzása céljából.

Ennek korlátozására a jelenlegi Pp. 141. § (2) és (6) bekezdése már biztosít némi lehetőséget a bíróság számára, de amíg az általános szabály a bármikor lehetséges előhozatal, addig a kivételest kell indokolni. Épp ezért a bíróságnak kell felhívnia a felet a szükséges nyilatkozat előterjesztésére, s csak ennek a figyelmeztetés ellenére történő elmaradása eredményezi a bizonyítási teher mentén való döntést. Erre a pótszerre azért volt szükség, mert a felek – sok perben, nyilván nem minden eljárásban – ráérősen csöpögtették a peranyagot. De milyen perrend az, amely a felek azonosított érdeke – az időszerű elbírálás – ellenére nem írja elő számukra, hogy ezzel az érdekükkel összhangban viselkedjenek. Az egységes tárgyalási szerkezet logikai keretrendszerében az ilyen előírások szükségképpen kivételesek, mert az egységes tárgyaláson belül nehéz megindokolni a tárgyalási szakaszok funkcionális elkülönülését. Gondoljunk bele abba, hogy mi az első és a folytatólagos tárgyalás definíciója, és máris látjuk, hogy milyen nehézséget okozott szakaszolni az egységes tárgyalást.

Az osztott perszerkezet *csak egy lépés lett volna előre*, ha itt a kereset és az ellenkérelem tárgyi és személyi keretei rögzültek volna a bevezető szakaszban. Ennek a főtárgyalási modellje viszont már két lépés, mert az előzőn túl rögzül a bizonyítás anyagának terjedelme is. Kérdés, hogy példa nélkül áll-e a modell, hogy a jogalkotó valamilyen gyökértelen megoldással kívánta feje tetejére állítani a megszokott rendszert? Meggyőződésem, hogy nincsen erről szó!

Egyrészt a miniszteri indokolás is, ami az utóbbi években megszokott indokolásnál jóval mélyebb, elvi tartalmat is hordozó szöveg, meggyőzően utal azokra a külföldi példákra, ahol ezek elfogadottak. Ráadásul ezek leginkább német-kontinentális példák, amelyek a mi jogi hagyományainkhoz is közel állnak, nem pedig attól távol álló más jogterületekről származnak. De hadd hozzak fel még néhány fontos példát, ami a nemzetközi eljárásjog trendjét meghatározó intézményekből érkezett.

Az ALI/UNIDROIT közös projektje volt a Principles of Transnational Civil Procedure, amelynek célja volt, hogy olyan keretszabályokat adjon a nemzeti perrendeknek, ami segítségével elsősorban a nemzeti kereskedelmi jellegű vitákban, de bármely polgári jogvitában egységes alapokra épüljenek a nemzeti eljárások. Sok más szabály mellett a 9. pont szól az eljárás struktúrájáról, felépítéséről.

Ebben az eljárások három fázisra tagolását tartják megfelelőnek: a keresetindítási szak, közbenső szak, végső szak. A keresetindítási szak a kérelem és ellenkérelem írásbeli (!) előterjesztésének tere, ahol már elő kell adni a lényeges bizonyítékok körét. A közbenső szak során a bíróságnak konferenciát (meghallgatást) kell tartania, az eljárás menetét meghatároznia, az eljárási előkérdéseket el kell döntenie, a bizonyítékok körét és felvételének rendjét meg kell határoznia. A végső fázisban egy koncentrált meghallgatás során az eddig még fel nem vett bizonyítékokat kell a bíróságnak megismernie és ítéletet kell hozni.

A másik forrás, amelyet említeni szeretnék, az European Law Institute, melynek polgári eljárásjogi projektjét Neil Andrews professzor, egy nemzetközileg elismert szakember vezette. Az összefoglaló jelentésük 11. szabálya szerint a felek az eljárás korai – egyenesen keresetindítási – szakaszában kötelesek azonosítani azt a bizonyítékot, amelyet elő kívánnak terjeszteni majd, hogy tényállításaikat megfelelően igazolják. Majd a 14. szabály azt írja elő, hogy ha a fél a megfelelő szakban előadta bizonyítékait, további bizonyítás csak akkor megengedhető, ha a fél jó okát adja annak, hogy nem terjesztette elő bizonyítékait a korábbi szakaszban.

Ami mindkét nemzetközi modellszabályban közös, hogy az eljárást funkcionálisan elkülönülő szakaszokra tartja célszerűnek osztani, amely elkülönítés célja, hogy ne egy elfolyó alaktalan tömeg legyen a több tárgyalási alkalomból felépülő per, hanem egy célzott, hatékony folyamat. A hatékonyságot az szolgálja, ha a lényeges bizonyítékok már a keresetlevélben (ld. ALI/UNIDROIT szabály), legkésőbb a középső szakaszban előkerüljenek és rögzüljenek; továbbá az, ha a később előterjesztendő bizonyításra már csak korlátozott körben van lehetőség [ELI Rule 14.].

Ehhez képest a Pp.-hez fűzött miniszteri indokolás szerint: „A perfelvételi szak lezárásával beálló változtatási tilalom alól olyan feltételek teljesülése esetén lehet kivételt engedni, amelyek e célokat a lehető legkisebb mértékben veszélyeztetik. A keresetváltoztatás a percezúrát követően kizárólag akkor lehet megengedett, ha az a fél önhibáján kívüli okhoz kapcsolódik. Az érdemi tárgyalási szak szerepe is változik: célja, hogy a perfelvételi szakban azonosított jogvita vonatkozásában a bizonyítás lefolytatásra kerüljön, ami az előkészítés következtében sokkal célirányosabbá válik, és a per érdemében emiatt korábban születhet döntés.”

Összességében, a szabályok nemzetközi és általános elméleti beágyazottságát tekintve azt lehet megállapítani, hogy egy kontinentális példából építkező, a mai nemzetközi elméleti trenddel teljes mértékben összhangban álló szerkezetet igyekezett megvalósítani a törvény.

Az osztott perszerkezet megnyilvánulása a törvényi rendelkezésekben

A törvényszöveg maga sehol nem tartalmazza az „osztott perszerkezet” kifejezést, az csak az indokolásban kerül elő. Maga a törvény azonban minden pontján magán viseli a szerkezeti változás nyomait. Ennek egy egyszerű, közvetlen jele, hogy a címek között találunk újszerű kifejezést: (valamilyen eljárási) „szak”. Ugyan ez az értelmező rendelkezések között nem szerepel, és a törvény indokolása sem tartalmaz utalást arra, hogy ez a terminológia a jövőben az eljárási szakaszra lesz irányadó, de nem összekeverendő az ügyszakkal, mint bevett kifejezéssel.

Az „osztott perszerkezet” aztán a szabályok mögöttes tartalma, következményei folyamatában kezd el megjelenni az általános szabályok között, elsőként a pertársaság és a beavatkozás, a felek személyében bekövetkező változás szabályai között. Amire a mai szabályok szerint sok esetben az elsőfokú eljárásban van mód, arra a jövőben egy korábbi záró időpontra: a perfelvételt lezáró végzés meghozataláig lesz lehetőség. Ez lesz az a *kulcs-időpont*, amit a mai terminológiához szokott kollégák az „ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig” időhatáraként jegyezték meg. Tehát lényegesen előbbre tolódott az az időpont, ameddig a keresethez csatlakozni lehet (ami egyébként is egy új intézmény), ameddig önkéntesen vagy perbehívás alapján be lehet avatkozni, ameddig a felek személyében bekövetkező változás különös eseteit (pertárgy igénylése, elődnevezés, téves perlés) kezdeményezni lehet. A szabály egyszerű oka, hogy az osztott perszerkezet célja csak akkor tud megvalósulni, ha a per tárgyi keretein túl a személyi keretei is rögzülnek a perfelvételi szak során. Ennek megfelelően csak a szükségszerű kivételt teszi meg a jogalkotó: jogutódlásnak az eljárás folyamán természetesen mindvégig van helye.

További apró jelek is utalnak az új szabályozásra. Így pl. az eljárás szünetelésére valamennyi fél mulasztása esetén csak az érdemi tárgyalási szakban kerül sor (a perfelvételi tárgyalás közös elmulasztása az eljárás megszüntetésével jár). Már a szünetelés általános szabályai differenciáltan kezelik tehát a mulasztás jogkövetkezményeit attól függően, hogy melyik tárgyalási szakban van az eljárás.

Az osztott szerkezet igazi szabályozási megnyilvánulása azonban a keresetindítási szabályokkal kezdődik. Fontos változás a szabályozás kapcsán az írásbeliség erősödése: a keresetlevelet és az ellenkérelmet is csak írásban lehet előterjeszteni (nem említve most a járásbíróóság előtti eljárás kivételes szabályait).

Bizonyos kritikák szerint túlzó az írásbeliség előretörése az eljárásban. Az kétségtelen, hogy az eddigi megengedőbb szabályokkal szemben lényegében kivétel nélkül írja elő a törvény az írásbeliséget az első körös iratváltásra. Ennek oka, hogy a jogalkotó biztosítani kívánta: a bíróság a perfelvételi

szakot olyan információk és nyilatkozatok birtokában kezdje, amelyek rögzültek és azokból megfelelően fel tud készülni egy szóbeli fordulóra – ha szükséges. Ami még fontosabb: nem egyszerűen írásbeli lesz a keresetindítás és védekezés első fázisa, hanem a beadvány struktúráját és lényeges tartalmi követelményeit is sokkal részletesebben, alaposabban szabályozza a törvény. Emlékeztetőül: a korábban már említett nemzetközi eljárási modell-szabályok maguk is evidenciaként kezelték a *pleading phase* (keresetindítási szak) írásbeli voltát, nem sajátos magyar jogalkotói ötletéről van tehát szó. Az iratváltás szakmaiságát pedig a lényegében teljes körben előírt jogi képviselési kényszer alapozza meg.

Az osztott perszerkezethez kapcsolódik egy igen jelentős változás: a bírósági meghagyás helyének változása. Amíg a mai szabályok csak tárgyalás eredményeképpen teszik lehetővé a makacssági ítélet kibocsátását és a védekezéssel együtt az azon való megjelenés elmulasztását szankcionálja azzal a jogalkotó, addig a keresetindítási szak módosulása ezt is átalakítja. Mivel az előkészítő szakasz – mint látni fogjuk – nem feltétlenül jár tárgyalás tartásával, nem lehet a tárgyaláson való megjelenés elmulasztásához kötni a meghagyást. Viszont sokkal egyértelműbbé tette a jogalkotó az alperesi ellenkérelem előadását, ráadásul formakényszerhez kötötte. Ebből egyenesen következik, hogy a lényeges elemhez: a védekezés elmulasztásához lehet és kell kötni a bírósági meghagyást, anélkül, hogy az bármilyen (perelőkészítő vagy érdemi tárgyaláshoz) kötődne. Az intézmény funkciója ugyanis változatlan: az alperesi makacsságot, a perbebocsátkozási kötelezettség elmulasztását szankcionálja.

Újdonság viszont, hogy nem kérelemre, hanem hivatalból kell kibocsátani, aminek egyszerű oka, hogy nincsen ott senki, aki kérhetné, mivel tárgyaláson kívül kell meghozni. Tárgyaláson kívül, mert az ellenkérelem írásban terjesztendő elő, és nincsen immár olyan lehetőség, hogy egy esetlegesen tartandó perfelvételi tárgyaláson szóban lehetne azt előterjeszteni. Ez a gondolatmenet a fő tárgyalásos osztott perszerkezet egyenes következménye, azzal a kiegészítéssel, hogy már előkészítő tárgyalásra is csak akkor kerüljön sor, ha legalább a körvonalakat látja már a bíróság.

A tételes rendelkezések nem a tárgyalás általános szabályával, hanem a perfelvételi szakkal (XII. Fejezet) kezdődnek, majd az érdemi tárgyalási szakkal (XIII. Fejezet) és ezt követően a közös szabályokkal folytatódnak. Ezt a talán kicsit furcsa megoldást az indokolhatja, hogy így viszont szép időrendben épül fel az eljárás, a keresetindítástól a perfelvételen át az érdemi tárgyalásig.

Helyeselhető megoldás, hogy a jogalkotó egy ilyen jelentőségű változás értelmezését pontosan definiálja és meghatározza a perfelvételi szak általános tartalmát. Ezt nyilván fogja a tudomány is elemezni, boncolgatni, kiegészíteni, de a gyakorlat szempontjából fontos, hogy tudjuk annak célját és eszközeit. A célja: a jogvita kereteinek meghatározása. Eszközei a perfelvételi nyilatkozatok tétele és amit a 183. §-ban nem említ a törvény: az anyagi pervezetés ennek elősegítésére.

A célhoz rendeli a megfelelő eszközöket a jogalkotó, helyesebben a két tárgyalási szakasz minél élesebb elválasztása érdekében nem ad eszközt az első szakaszhoz! A 183. § (3) bekezdése alapján a perfelvétel körében csak törvény kifejezett

engedélye alapján van helye bizonyításnak! Miért? Azért mert ezzel választja el a jogalkotó az előadási és a bizonyítási fázisokat. Az előadási fázisnak mindössze a per tényanyaga valamint anyagi jogalapjának meghatározása a célja, nem is feltétlenül ilyen sorrendben, hanem inkább szerves egységben. A *felperesi tényállási konstrukcióhoz szükséges bizonyítékok és az illeszkedő anyagi jogalap megjelölése* – ez a logikailag elkülönülő, de szervesen összekapcsolódó három cselekmény – az, amire az előkészítő szakaszban sor kerül. Ami viszont kizárt, hogy a per érdemében szükséges bizonyítás ténylegesen ekkor folyjon le, ekkor ugyanis semmilyen előny nem származna a funkcionális elkülönítésből. A bizonyítandó tény állítása és a kapcsolódó bizonyítási eszköz megjelölése a tanú- és szakértői bizonyításnál valóban elválik, bár az okirati bizonyításnál nem feltétlenül, de összekapcsolódhat. Az okiratot ugyan már a keresetlevélhez és az írásbeli ellenkérelemhez csatolni kell, ha rendelkezésre áll [vö.: 170. § (2) bek. e) pont és 171. § (1) bek. b) pont], és az okirat, mint bizonyíték alkalmasságát már ebben a szakaszban vitatni kell [199. § (2) b) pont bc) és be) alpontok], de a tényleges kontesztáció illetve a tartalommal kapcsolatos kifogások tere – álláspontom szerint – még az okiratnál is az érdemi tárgyalás. Pl.: a teljes bizonyító erőt megdöntendő a tanúk alkalmazásával kapcsolatos szabálytalanságot már a perfelvételi szakaszban elő kell hozni, de azt ténylegesen (pl. más tanúkkal) bizonyítani majd csak az érdemi szakaszban kell.

A perfelvételi szakasz

A perfelvételi szakasz funkciójának meghatározásához tehát legalább annyira fontos hogy mit nem tartalmazhat, mint az, amit viszont tartalmaznia kell.

A perfelvételi szakasz beosztása elég rugalmas ahhoz, hogy a bíróság mindig az egyedi eset körülményeitől függően tudja összegyűjteni a peranyagot. És ami fontos szemléletbeli változás: a felek felelősségét alapvetően hangúlyozza a Pp., amikor a perkoncentráció elve keretében a feleknek (és nem csak a bíróságnak) is kötelezővé teszi a gondos és időszerű peranyaggyűjtést (3. §), valamint kifejezetten megterheli a feleket az eljárástámogatási kötelezettséggel [4. § (1) bek.]. Egy elméleti jogásztól nézzék el a kitekintést: a liberális permodell – amely hibája hogy a pert csak a felek magánvitájának tekinti – és a szocialista permodell – amely viszont az állam túlhatalmát jelképezte eredeti formájában a felek vitája felett – között egy középutas, reméljük aurea mediocritas megoldást tartalmaz a törvény, amikor a bíróságot az ügy gazdájává teszi, a feleket megtartja az ügy urának, de figyelembe veszi, hogy a per olyan társadalmi jelenség, amely a társadalom erőforrásait emészti fel, ezért nem érvelhetnek azzal a felelőtlen felek, hogy az ő hanyag pervitelük senkinek nem okoz hátrányt rajtuk kívül. Igenis okoz: az állami erőforrások ésszerűtlen, célszerűtlen igénybevétele az adófizetők kegyelmének elpazarlása.

Hogyan néz ki immár a perfelvételi szakasz? Amennyiben a keresetlevél beérkezett a bíróságra és azt nem kellett a 176. § alapján visszautasítani, akkor az alperest annak közlésével értesíti a bíróság.

Új terminológiát észlelünk: Azért van rá szükség, mert a felet nem idézni, hanem az írásbeli ellenkérelem előterjesztésére kell felhívni. Az írásbeli ellenkérelem – amelynek előterjesztésére 45+45 napot ad a törvény – nem mellőzhető, mint arra már utaltam, elmulasztása hivatalbóli, automatikus bírósági meghagyással jár. És mi a helyzet a formátlan ellenkérelmekkel? Azokkal, amelyek általánosságban vitatják a követelés fennállását, érvényességét, a felperesi állításokat, de semmilyen strukturált választ nem adnak a felperes strukturált keresetere. A mai szabályok szerint az írásbeli védekezés általában gátolta a bírósági meghagyás kibocsátását, bár a bíróságok azért igyekeztek ezt a valódi védekezéshez kötni. Az új Pp. ezt jogszabályi erővel fogja szigorítani és anélkül, hogy a hatálytalanság jogkövetkezményével sújtaná az ilyen általános vitató nyilatkozatot, lényegében akként kezeli a helyzetet. A 181. § (2) bekezdés ugyanis kifejezetten előírja, hogy nem akadály a bírósági meghagyás kibocsátásának a túl általános írásbeli ellenkérelem, ha sem alaki, sem érdemi védekezés nincsen benne. A formailag védekezésnek tekinthető érvelés teljes hiánya tehát bírósági meghagyást von maga után. Ne felejtjük el, hogy jogi képviselő által előterjesztett védekezéstről van szó, így a fokozott formai elvárás indokolt. Ha pedig az alperes felvállalja a kizárólagos alaki védekezést, akkor ez azzal a kockázattal fog járni, hogy az érdemi védekezést elmulasztja: a felperesi állításokat nem vitatja, nem kívánja, nem tudja cáfolni. Az ilyen mulasztást a többi rendelkezéssel együtt kell értelmezni, és ha nem kerül sor perelőkészítő tárgyalásra – erről rögvést szólok –, akkor ettől a vitatási lehetőségtől az alperes el is esett! Nagy a kockázata tehát az alperesi oldalnak, is ha kellő perjogi szakértelem nélkül viszonyul az eljáráshoz.

Mi a menete az eljárásnak az elsődleges iratváltás után? A bírónak ekkor már jelentős peranyag áll a rendelkezésére, aminek segítségével eldöntheti, milyen úton halad tovább. A jogalkotás korai fázisában voltak olyan elképzelések, amelyek az első körös után egy második körös iratváltást irányoztak elő és ezzel ért volna véget a perelőkészítés. Az elgondolások másik pólusán az írásbeli ellenkérelem nélküli kötelező perelőkészítő tárgyalás állott volna. Ehhez képest a Pp. – meggyőződésem szerint – egy kellően árnyalt megoldást választott, mintegy à la carte menüt adott a bíró kezébe, hogy a konkrét ügyszöveg tudja igazítani a menetet [Vö. 187. §].

(A) Dönthet úgy, hogy megelégszik a peranyaggal és érdemi tárgyalást tűz – ebben az esetben arra kell ügyelni, hogy az egyszeri iratváltás elegendő legyen az érdemi tárgyalás lefolytatására. Ez nem önállóan a bíróság felelőssége, mert a feleket tájékoztatni kell a perfelvételi tárgyalás tartásának a lehetőségéről és ők akár egyoldalúan is, indokolás nélkül kérhetik azt. A figyelmeztetésnek arra is ki kell terjednie, hogy ha elmulasztják ezt kérelmezni, akkor a perfelvételt végzéssel lezárja, amely kötőerővel bír és a jövőben már csak korlátozottan lesz lehetőség a tények és bizonyítékok változtatására. Ez az egykörös iratváltási modell, vélhetően az egyszerűbb megítélésű ügyekben lesz alkalmas eszköz. Figyelemre méltó, hogy ez sokkal finomabb megoldás, mint kísértékű vagy kiemelt jelentőségű pert rendszeresíteni, hiszen az ügy bonyolultsága nem áll feltétlenül korrelációban a pertárgy értékével.

(B) A másik lehetőség, hogy azonnal perfelvételi tárgyalást tűz, mert leginkább célszerűnek a szóbeli meghallgatás

mutatkozik. Az írásbeliség túlzott megerősödésétől tartó kritikákkal szemben látható, hogy az előző esetben is tartandó kérelemre tárgyalás, de a bíróság magától is dönthet azonnali tárgyalás mellett. Vagyis ahogy Szabó Imre professzor szokta említeni: a szóbeliség ellenpólusa a kivétel nélküli írásbeliség volna, itt azonban nem erről van szó, hanem egyensúlyozásról a két elv között. Igen, az ellenkérelemnek írásbelinek kell lennie, de ezt véleményem szerint kellően indokolja az eljárás strukturált gyorsításához és a kérelmek határozott előadásához fűződő igazságszolgáltatási érdek.

(C) A harmadik lehetőség, hogy újabb iratváltást rendel el, és csak ezt követően tűz tárgyalást. Ez a legalaposabban előkészítendő eljárásokra lesz vélhetően irányadó. Ekkor a felperes válasziratot, az alperes viszontválaszt terjeszthet elő, esetleg további előkészítő irat előterjesztése rendelhető el. Figyelemre méltó új szabály, hogy egyik említett irat sem terjeszthető elő a felek saját kezdeményezéséből, hanem csak és kizárólag a bíróság felhívására (vagy törvényi engedélyre)! Ha ezzel a rendelkezéssel ellentétben mégis előterjeszt a fél ilyen kérelmet, akkor az *ex lege* hatálytalan! Ez sokkolni fogja azokat a jogi képviselőket, akik ahhoz vannak szokva, hogy számos és terjedelmes előkészítő irattal töltik ki a tárgyalási határnapok közötti szüneteket. Természetesen ezeknek mindannyiszor oka van, ez világos. Vajon a törvény elzárja attól a feleket, hogy megfelelően előadhassák ügyüket a bíróság előtt? Én a szabályok elemzése alapján abban bízom, hogy erről nincsen szó, de e tárgyban ügyvéd korreferátorunk, korábbi principálisom is szólni fog.

Itt csak annyit szeretnék előrebocsátani, hogy az előbb felvázolt három út van annyira ráérős, hogy az indokolt nyilatkozatok, kérelmek egy alaposan előkészített perindításnál, védekezésnél előkerüljenek. Ha valamit elmulasztottunk volna megfelelően előadni és akkor eszmélünk, amikor tárgyalás nélkül akarja a bíróság lezárni az ügyet: ekkor kell még tárgyalást kérni. Ha pedig mindezek ellenére is elmaradtunk valamely tényállítás, bizonyítási indítvány előadásával, amit általános kötelezettségünk értelmében elő kellett volna terjeszteni, akkor már csak az érdemi tárgyaláson lesz arra módunk – a korlátozó szabályok szerint. Kiskapu lehetne még a tárgyalás elmulasztása és igazolás után annak ismétlése, az előadások megtétele. Ez azonban kockázatos út lesz, mert a jogi képviselőkkel szemben a bíróság már most is hajlamos kissé szigorúbban értelmezni az önhiba hiányát, mint az igazolás feltételét. Utalok arra, hogy a kodifikációs VI. Munkabizottság eredeti elképzelései között szerepelt olyan javaslat is, amelyben a jogi képviselő által elkövetett mulasztás igazolását *expressis verbis* szigorúbb kimentési standardhoz kötötte volna. Ezt végül a jogalkotó elvetette, de a bíróságok az önhiba hiányát, mint értelmezési keretet úgy is kitölthetik, hogy a jogi képviselők számára szigorúbb standardot állítanak fel – ez egyébként nem is lenne inkompatibilis a Pp. fél-koncepciójával – ismét Szabó professzorral utalok, aki készülő tanulmányában a felelősséget és a szakértelmet hangsúlyozza, mint az új Pp. hívószavait.

A perelőkészítő tárgyalást egy ún. perfelvételt lezáró végzés zárja. A viták során felmerült, hogy ez a végzés mennyiben legyen fellebbezhető. Végül azok az érvek győztek, hogy az eljárás túlságosan hosszú megakasztását jelentené, ha ez a

közbenső végzés fellebbezhető volna. A fellebbezés hiánya a miniszteri indokolásból egyértelműen kitűnik, a jogszabály szövegéből pedig akként lehet kiolvasni, hogy a végzések elleni fellebbezés szabálya megfordult: főszabály szerint kizárt, és csak akkor megengedett, ha kifejezetten lehetővé teszi azt a törvény. Itt nem teszi lehetővé, így hát nincsen rá mód, kizárt. Ráadásul, mivel indokolási kötelezettséget sem rendel a törvény ehhez a végzéshez, így ez a végzés – külön – az ítélet elleni fellebbezésben sem támadható, hanem csak az ítélet egésze törvényessége körében kifogásolható.

A perfelvételt lezáró végzés rögzíti a kereseti kérelmeket, annak ténybeli és jogi terjedelmét, valamint a hozzá kapcsolódó bizonyítási indítványokat (esetleg bizonyítékokat-okirat). És a másik oldalról a védekezést is rögzíti ugyanilyen terjedelemben. Ennek jelentősége, hogy ez adja meg a keretét az érdemi tárgyalásnak. Emlékezzünk a nemzetközi modell-szabályokra, ott szerepelt egy olyan ajánlás, hogy a bíróságnak legyen terve az érdemi tárgyalás lefolytatására, ott az az ún. *case management* keretében mintegy a felekkel kötött megállapodás, egy útiterv (road-map). Itt ez a végzés még csak csirája ennek, de álláspontom szerint annak a viszonylagos szabályozatlansága bőséggel lehetővé tesz olyan értelmezést, jó gyakorlatot a bíróságok részéről, hogy nem csak a kereteket, de az érdemi tárgyalás ilyen tervezetét is belefoglalják. Javaslatom ellen szól, hogy a végzés a bíróságot köti, ami miatt kicsit megmegevedne az eljárás. Ha a javasolt értelmezési irány mégis alkalmas volna, akkor ugyanezt az érdemi tárgyalás kezdetén is közölheti a bíróság a felekkel. És majd egy évtizedes felülvizsgálat esetleg további ügymenedzseri jogosítványokat ad a bíró kezébe, talán leginkább opcionálisan, pl. a nagyobb jelentőségű kereskedelmi ügyek vitelének megkönnyítésére, amely esetekben a bíróság nem kötelező, hanem mérlegelhető módon alkalmazza az ilyen eljárási terveket.

Az érdemi tárgyalás

Az érdemi tárgyalásról már keveset szól a jogalkotó. Bár ez a mai tudásunk szerint a legfontosabb szakasz, hiszen itt zajlik a bizonyítás, annyi azonban előre vetíthető, hogy az eljárás súlypontja a perfelvételi szakasz lesz, ahol a megfelelő bizonyítási indítványoknak meg kell történnie. Természetesen az érdemi szakban elbukhat egy bizonyítás, azonban a sikere teljes mértékben lehetetlen, ha nem történik meg már a perfelvétel során az állítás-bizonyíték-felajánlás kettőse. Egyébként az is hangsúlyozandó, hogy a hiányos perfelvételi cselekmények nem az eljárás megszüntetésére vezetnek! Ha így lenne, akkor ahhoz jogerő sem kapcsolódna. Ha hiányosan teljesíti az állítási és bizonyíték-felmutatási kötelezettségét valaki, akkor azt a bizonyítási teher keretében, érdemben fogja értékelni a bíróság – pervesztesség vagy éppen a másik oldal pernyeressége lesz a következménye. Ezt a jogkövetkezményt, ami semmiképpen nem új, legfeljebb sokkal hangsúlyosabb, az is erősíti, hogy amíg korábban az eljárás egész folyamán lehetett keresetet változtatni és bizonyítékokat előadni, a jövőben új bizonyítás indítványozására – új alatt a perfelvételt lezárót követő indítványozást kell érteni – csak a legszűkebb esetekben lesz mód. Erről a korreferátumokban esik szó.

TERMÉSZETES SZEMÉLYEK ADÓSSÁGRENDEZÉSE – II. RÉSZ

BÍRÓSÁGI ADÓSSÁGTÖRLESZTÉSI ELJÁRÁS

Jelen tanulmányom második részét közlöm, a korábbi már megjelent az Advocat (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Ügyvédi Kamara Folyóirata) 2016. XIX. évfolyam 1-2. számában. Az első részben kifejtettem a magáncsőd általános intézményét, a bíróságon kívüli adósságrendezési eljárást valamint a bírósági adósságrendezési eljárást.

Az alábbi tanulmány tárgyat képezi a bírósági adósságtörlesztési eljárás valamint összegezném a jogszabály gyakorlati jelentőségét, alkalmazhatóságát vagy leginkább annak hiányát.

A bírósági adósságtörlesztési eljárás lényege

Az adósságtörlesztési eljárás lényege az, hogy a bíróság által elrendelt adósságtörlesztési eljárásban az adósok, a családi vagyonfelügyelő és a hitelezők kötelesek 5 évig úgy együttműködni, hogy a vagyonfelosztási, vagyonértékelési és adósságtörlesztési terv előkészítése során, az adós vagyonának és bevételeinek felosztása mind az adós mind a hitelezők méltányos érdekeinek figyelembevételével történjen. Ha az öt éves adósságtörlesztési időszak alatt nem biztosítható a minimális megtérülés, lehetőség van maximum 2 évvel meghosszabbítani az eljárást, ha a hitelezők ehhez hozzájárulnak. A törlesztési határidőket az adós életkörülményei figyelembe vételével kell meghatározni, de teljesíteni kell az eljárás időtartama alatt a törlesztést.

Az adósságtörlesztési eljárás során a családi vagyonfelügyelő feladata, hogy az eljárásba bevont vagyona adósságtörlesztési tervet készítsen. Ebben kell meghatároznia azt, hogy milyen mértékben hagy vissza az adósoknál bevételeket és vagyontömeget, az adósságtörlesztésre fordítható vagyonmássa és vagyontárgyak értékesítésének sorrendjét és szabályait, a befolyt bevételek és pénzeszközök hitelezők közötti felosztásának a sorrendjét, valamint azt, hogy milyen feladatai vannak az eljárás során az hitelezőknek és az adósoknak.

Ha a lakóingatlan megtartására a vagyonfelügyelő tesz javaslatot, ha az adósok ezt írásban kérik, amelyre az alábbi feltételek megvalósulása esetén kerülhet sor: az adós méltányolható lakhatása érdekében; vagy ha az adós vagy adóstárs nem aktív korú és/vagy a vele együtt élő hozzátartozók között van kiskorú, tartósan súlyos beteg, fogyatékkal élő, esetleg 70 év feletti személy valamint együttes feltételként a zálogjoggal biztosított követelések összege nem éri el a lakóingatlan hitelkihelyezéskori forgalmi értékét.

A lakóingatlan megtartására akár az értéke, akár az alaptevétele miatt nincs lehetőség, akkor a vagyonfelügyelő olyan

javaslatot tesz, hogy az értékesítésből megmaradt vételár tekintetében az adósok egy kisebb értékű, de a méltányolható lakásigényeiket figyelembe vevő és azt meg nem haladó lakóingatlan tudjanak vásárolni. Ehhez a zálogjogosultnak írásban kell hozzájárulnia.

A családi vagyonfelügyelő úgy határozza meg a visszahagyható² vagyont és bevételeket, hogy biztosítsa a mindennapi megélhetést és az ezzel összefüggésben felmerülő legszükségesebb kiadások fedezetét. Ez a fedezet havonta és személyenként nem haladhatja meg a legkisebb öregségi nyugdíj összegét (ez jelenleg havi 28.500,- Ft), különös méltánylást érdemlő esetben sem haladhatja meg viszont a legkisebb öregségi nyugdíj kétszeres összegét (ez jelenleg havi 57.000,- Ft). A lakáshoz kapcsolódó költségekre és az egyéb közüzemi díjakra, ingatlan terhelő közös költségekre tekintettel az egyéb havonta felmerülő kötelezettségek (adók, járulékok, biztosítási díjak) összegét szintén a családi vagyonfelügyelő határozza meg, hogy ennek fedezetül milyen bevételeket lehet visszahagyni az adósok részére.

A családi vagyonfelügyelő javaslatot tesz a féléves létfenntartási költségkeretre abban a tekintetben, hogy milyen összegű havi, heti vagy egyszeri összeg vehető fel az adósok bankszámlájáról. Az ingadozásokat is figyelembe véve kell meghatározni azon összeget valamint költségkeretet, ami a havi kiadásokat tekinti. Ezt betartatni és felügyelni szintén a családi vagyonfelügyelő feladata.

Az adósságtörlesztési terv keretében kell visszahagyni azon foglalkozás keretében vagy akár egyéni vállalkozóként³ a vállalkozás gyakorlásához szükséges ingóságokat, maximum 800.000,- Ft összeghatárig, a foglalkozás gyakorlásához szükséges egyéb ingóságokat maximum 1.000.000,- Ft összeghatárig vagy ha a foglalkozás gyakorlásához haszongépjármű szükséges, akkor a gépjármű értékénél 1.800.000,- Ft összeghatárig a gépjárművet. Az eszközök értékénél figyelembe kell venni a vagyonbiztosításuk értékét és díj fedezetét is.

A családi vagyonfelügyelő az adósságtörlesztési tervben tesz javaslatot a vagyonértékesítés módjára és ütemezésére is.

Ha az adósok és a velük közös háztartásban élők bejelentett lakóhelyeül szolgáló lakóingatlan tulajdonának megtartására nem kerülhet sor, az ingatlan értékesítésének megkezdésére csak 90 nap elteltével kerülhet sor azokban az esetekben, amikor nincs másik lakóingatlanra vonatkozóan a lakhatást biztosító bérleti vagy egyéb használati joguk. A lakóingatlan értékesítését megelőző legkésőbb 90 nappal a Családi Csőd-

² 2015. évi CV. törvény 71. § a) bekezdése által teremtett új fogalom

³ Az egyéni vállalkozó természetes személy, nem elkülönült jogalany.

¹ Közjegyzőhelyettes, Miskolci Közjegyzői Kamara

védelmi Szolgálat az értékesítés tényéről és a lakóingatlanban közös háztartásban élő adósok adatairól írásban értesíti a települési önkormányzat jegyzőjét és a járási hivatal szociális hatóságát, kivéve, ha ehhez a tájékoztatáshoz az említett személyek nem adták meg a hozzájárulásukat.

A megtérülések biztosítása az eljárásban

Az adósságtörlesztési tervet úgy kell elkészíteni, hogy az öt évre számított törlesztési időszak alatt a hitelezői megtérülés elérje a minimális szintet. A vagyontárgyakat, amiket értékesítésre kijelöltek a minimális eladási ár figyelembevételével kell meghatározni. A családi vagyonfelügyelő már az eljárás második szakaszában az alábbi kategóriákba sorolja a hitelezőket: Zálogjoggal biztosított kiemelt követelés, privilegizált követelés, egyéb követelés, hátrasorolt követelés.

A zálogjoggal biztosított kiemelt követelés alatt a jogszabály a főhitelezővel kötött szerződésből fakadó kötelmet és annak biztosítékát érti. Ez általában a lakóingatlan terhelő jelzálogjogot, önálló zálogjogot jelenti. A főhitelező mellett szerepelhet munkáltatói kölcsönt nyújtó is. Ezen csoportban a kielégítési sorrend a következőképpen alakul: a hitelezői csoportban történő kielégítésnél a vételárból befolyó összegből elsősorban a bevételt terhelő közterheket kell kielégíteni, majd az esetleges végrehajtási költségeket, ezután az értékesítés megelőlegezett költségeit, legutolsó sorban pedig a zálogjoggal biztosított követelést kell kifizetni a számított forgalmi érték erejéig.

A privilegizált követelésként nyilvántartásba vett összegeket úgy kell kielégíteni, hogy a megtérülési aránya a hátrébb szereplő kategória megtérülésének 1,2-szerese legyen. Ilyen követelések alatt a jogszabály az alábbiakat érti: jogerős és végrehajtható határozat alapján fizetendő tartásdíjat, járadékszerű kártérítési összegeket, sérelemdíjat, társasházi közös költséget valamint közérdekkel összefüggő követeléseket.

Az egyéb követelés kategóriában a hitelezői igény megtérülésnek legalább a követelés 38%-ának kell lennie. Ilyen követelések az üzletszerű gazdasági tevékenységgel összefüggő és számlával vagy más okirattal igazolt követelések, az adós egyéni vállalkozásában foglalkoztatott munkavállaló bére vagy egyéb követelése abban az esetben, ha ezt a követelést bíróság jogerős határozattal megállapította. Ilyen követelés lehet még az adósságrendezési eljárás kezdeményezését követően kötött lakásbérleti szerződéshez kapcsolódó bérbeadói bérleti díj követelés is.

A hátrasorolt követelések esetében a megtérülés legalább a követelés 5%-os mértékét kell, hogy elérje. Ebbe a csoportba tartoznak azok a polgári jogi követelések, amelyek bírói úton érvényesíthetők, de nem tartoznak az előbb felsorolt követelések közé. Ezek közé a követelések közé tartoznak azok, amelyek jogosultja az adóstárs, az adós vagy adóstárs közeli hozzátartozója (a házastárs, az egyeneságbeli rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbefogadó-, a mostoha- és a nevelőszülő és a testvér) vagy olyan gazdálkodó szervezetnek tartoznak, amelyben az adósok valamelyike vezető tisztségviselő, vezető állású munkavállaló vagy minimálisan 5%-ban tulajdonosa.

Abban az esetben ha az öt éves megtérülési időszakban a minimális megtérülés nem érhető el, a bíróság feladata,

hogy a hitelezőket felhívja arra, hogy hozzájárulnak -e még az adósságtörlesztési eljárás két évvel történő meghosszabbításához. A befolyó pénzeszközöket a fent leírtak alapján arányosan kell a követelések kielégítésére fordítani. Az adósságtörlesztés időszaka alatt valamennyi megtérülést a minimális megtérülési arányok szerint kell felosztani a hitelezők között. Amennyiben az adósságtörlesztés időszaka alatt valamely hitelező követelésének 100%-a megtérül, úgy ezt a hitelezőt a megtérülés felosztásakor a továbbiakban figyelmen kívül kell hagyni. Ha az adós követeléseinek behajtására vagy értékesítésére nem került sor, de azok esedékessége már lejárt vagy az adósságrendezési eljárás alatt nyílik meg, a követeléseket – forgalmi értéken számítva – a hitelezők között követelésarányosan kell szétosztani. A megtérülési mérték számításánál figyelmen kívül kell hagyni a késedelmi kamatokat, pótlékokat, a forintalapú követelésnél az adósságtörlesztési terv készítésekor irányadó MNB jegybanki alapkamatot 3 százalékponttal meghaladó kamatot, más devizanemben fennálló követelésnél az irányadó bankközi kamatlábat 1 százalékponttal meghaladó kamatot.

Az adósságtörlesztési terv

A családi vagyonfelügyelő 15 napos észrevételezési határidővel megküldi az adósoknak, az egyéb kötelezettek és a hitelezőknek. A határidő elmulasztása miatt igazolásnak nincs helye. Az adósságtörlesztési tervet a beérkezett észrevételek alapján a családi vagyonfelügyelő 15 napon belül szükség szerint átdolgozza, megküldi az adósoknak, az egyéb kötelezettek és a hitelezőknek, továbbá az adósságrendezési végzés meghozatalához szükséges dokumentumok csatolásával jóváhagyásra megküldi a bíróságnak.

Az adósságtörlesztési tervben a vagyonfelügyelő javaslatot készít, hogy az adósok és a velük egy háztartásban élő gyermekek valamint idős hozzátartozóik hogyan biztosítsák a mindennapi élethez szükséges kiadások fedezetét. Ezen összeg havonta és személyenként a már említett öregségi nyugdíj összegét, különös méltánylást érdemlő esetben a legkisebb öregségi nyugdíj kétszeres összegét nem haladhatja meg. A havi ingadozásokra tekintettel a féléves költségkeretet az adósoknak be kell tartani. Az adósságtörlesztési tervet a bíróság végzéssel hagyja jóvá. Ha az adósságtörlesztési terv hiányos vagy nem felel meg az e törvény szerinti feltételeknek, a bíróság az adósságtörlesztési terv jóváhagyását 15 napon belül végzéssel megtagadja, elrendeli annak módosítását, megjelöli annak hiányosságait és azt, hogy az melyik törvényi rendelkezésnek nem felel meg. A bíróság ezt a végzést kézbesíti az adósoknak, a hitelezőknek, és megküldi a családi vagyonfelügyelőnek, valamint az egyéb kötelezetteknek. A végzés ellen önálló fellebbezésnek nincs helye. Az adósságtörlesztési terv módosítását a bírósági végzés kézhezvételétől számított 15 napon belül kell elvégezni és a bíróságnak jóváhagyásra megküldeni. A bíróság különösen méltányolható esetben térhet el a visszahagyható bevételek tekintetében a vagyonfelügyelő javaslatától. Méltányolható körülmény különösen a családban élő tartósan súlyos beteg ellátása, gondozása és tanköteles gyermek esetén az adósokat terhelő iskoláztatási kötelezettség.

Vagyontárgyak értékesítése, az adósságtörlesztési végzés végrehajtása

A 300 000 forint alatti értékű vagyontárgyak értékesítését a családi vagyonfelügyelő ellenőrzése mellett az adós végzi, az ebből származó bevételt haladéktalanul arra a bankszámlára fizeti be, amelyen az adósságtörlesztésre szolgáló pénzt tartják. Ezen bankszámla felett a családi vagyonfelügyelő rendelkezik. A 300 000 forint feletti értékű vagyontárgyakat a családi vagyonfelügyelő értékesítheti, az ebből származó bevételeket is arra a bankszámlára fizeti be, amelyen az adósságtörlesztésre szolgáló pénzt tartják. Az értékesítés során nem szerezhetnek tulajdonjogot az adósok, a hitelező (ide nem értve azokat az eseteket, amikor az eredménytelen nyilvános értékesítést követően a jelzáloghitelező az ingatlant az aktuális forgalmi értéken megvásárolhatja), az adósságrendezési eljárásban eljáró bíró, bírósági titkár, a közreműködő bírósági ügyintéző, az adósságrendezési eljárásban közreműködő családi vagyonfelügyelő és a családi vagyonfelügyelő munkáját segítő szakmai munkacsoport tagja, a Családi Csődvédelmi Szolgálat által foglalkoztatott személyek, a bíróságon kívüli adósságrendezés során a főhitelező részéről eljáró személy, a végrehajtást elrendelő bíróság és a végrehajtást foganatosító bíróság jogkörében eljáró személyek és a végrehajtó, az adósokon kívüli személyek közeli hozzátartozója.

Az értékesítéskor a vételárat az adós erre a célra elkülönített adósságtörlesztési fizetési számlájára kell átutalással megfizetni, amely felett a családi vagyonfelügyelőnek önálló rendelkezési joga van. A fizetési számla egyenlege felett az adós nem rendelkezhet.

A körülmények változása az eljárás során

Ha az adósok személyi körülményeiben, rendszeres bevételeiben (ez legalább nettó 10%-os növekedést jelent) változás áll be vagy rendkívüli bevételt vagy egyéb vagyont szereznek, ezt a családi vagyonfelügyelőnek 8 napon belül be kell jelenteniük. Ezen felül az adósoknak fél évente írásban be kell számolniuk a törlesztési feladatok végrehajtásáról, a saját vagyonuk értékesítésének körébe tartozó vagyonértékesítésről, mindarról, ami az adósságuk végrehajtásának szempontjából lényeges, valamint a törlesztési kötelezettségük teljesítéséről.

Az adósságrendezési eljárás megszüntetése

Az adósságrendezési eljárás megszüntetéséhez vezethetnek a törvény meghatározott adósi magatartások, így ha a jóhiszemű joggyakorlás követelményével ellentétesen, a hitelezőt, a családi vagyonfelügyelőt vagy a bíróságot megtévesztik, egyes hitelezőkkel összejátszanak, vagy egyéb, a hitelezők érdekeit jelentősen sértő vagy veszélyeztető mulasztást követnek el, ismételten megszegik az adósságtörlesztéssel összefüggő beszámolási kötelezettségét, a beszámolóban valótlan tényeket állítanak, az adósságtörlesztési végzésben meghatározott vagyonértékesítési kötelezettségeiket nem teljesítik, azzal jelentősen késlekednek, az adósságtörlesztési végzésben meghatározott fizetési kötelezettségeiket legalább 3 hónapon keresztül nem teljesítik, a tartós törlesztési eljárás kezdetét követően kamat,

késedelmi pótlék és adóbírság nélkül számított 300 000 forint feletti, 90 napot meghaladó késedelemmel érintett adó- vagy más köztartozásuk van.

Ezen tényeket a családi vagyonfelügyelő jegyzőkönyvben megállapítja, és a jegyzőkönyvet megküldi a bíróságnak. Ha az adósságtörlesztési végzés végrehajtása során jut a családi vagyonfelügyelő tudomására olyan tény vagy körülmény, amely alapján az adósságrendezés kezdeményezésének nem lett volna helye, ez a családi vagyonfelügyelő jegyzőkönyvbe foglalja és a jegyzőkönyvet a szükséges dokumentumok csatolásával megküldi a bíróságnak. A bíróság az adósságrendezés megszüntetése tárgyában 15 napon belül dönt.

A bíróság az adósságrendezési eljárást akkor is megszünteti, ha már az adósságrendezés elrendelése iránti kérelmet is hivatalból el kellett volna utasítani, vagy ha bebizonyosodik, hogy az adós nem teljeskörűen jelentette be a hitelezőket, a hitelezők követeléseit, az adós az adósságrendezéssel összefüggő feladatait nem teljesíti, az adós hagyatékának jogerős átadását követő 30 napos jogvesztő határidőn belül az örökösök nem jelentették be, hogy az adósságrendezési eljárásban részt kívánnak venni, az adós hagyatékát valamennyi örökös visszautasította, az eljárás megszüntetését az adós és az adóstárs együttesen kérte.

A bíróság az adósságrendezési eljárást megszünteti többek között a családi vagyonfelügyelő értesítése alapján is, ha az adós sem lakóhelyén, sem az értesítési címén a megismételt kézbesítési kísérletet követően sem lelhető fel, vagy ha az adós jogszabályban meghatározott visszaéléseket, szabálysértéseket követett el.

Az adósságrendezés lezárását követő intézkedések és az eljárás költségei

A záró időpontot követő 15 napon belül a családi vagyonfelügyelő megkeresi azokat a nyilvántartásokat vezető hatóságokat, amelyek nyilvántartásaiban az adósságrendezéssel kapcsolatban adat került bejegyzésre, hogy jegyezzék be az adósságrendezés befejezésére vonatkozó adatot. A hitelező a költségekhez való hozzájárulás körében nyilvántartásba-vételi és követeléskezelési díjat köteles fizetni. Ez a díjfizetési kötelezettség a hitelezőket közvetlenül terheli, annak megtérítésére az adóstól nem tarthatnak igényt. A díj alapja a bírósági adósságrendezési eljárás elrendelésekor lejárt pénzköveteléseinek tőkeösszege, ebben az esetben a díj mértéke hitelezői követelésenként 1%-a, de legalább 10 000 forint és legfeljebb 100 000 forint. Ha a díj alapját a bevont vagyonnak a bírósági adósságrendezési eljárás alatt az egyezség vagy az adósságtörlesztési határozat végrehajtása során értékesítéséből származó bevétel, a hitelező számára megfizetett adósságtörlesztő részlet tőkeösszege határozza meg akkor a díj mértéke 2%.

Összegzés

A 2015. szeptember 1-jén hatályba lépett, a természetes személyek adósságrendezési eljárásáról szóló törvényt többször módosították, mert nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az előzetes becslések szerint több tízezerre volt tehető azoknak a családoknak a száma, akik élhettek volna a törvény

által biztosított lehetőséggel. Emiatt a törvénybe fékeket iktattak be, amellyel időben szét kívánták húzni az ügyek érkezését, nehogy az ezzel foglalkozó apparátus ne tudja elvégezni a feladatát. A gyakorlatban azonban igen kevés kérelem érkezett. A jogszabályt inkább nevezhetjük családi csődvédelmi programnak mivel az nem az egyénekre koncentrál, hanem az adósok, kezesek csoportjára, akik együtt vettek fel kölcsön, a kérelmeket is együtt kell beadniuk, valamint a jövedelmeket, bevételeiket is együttesen kell számítani. A jogszabályt nemzetközi minták alapján próbálták megalkotni. Ilyenek az USA-ban az 1979. évi Bankruptcy Code 7. és 13. fejezete alapján szabályozott háztartási csőd, valamint a Dániában 1984-ben bevezetett magáncsőről szóló törvény, míg Ausztriában és Németországban pedig 1994-ban alkottak törvényt a magáncsőről.

A legfontosabb az eljárásban, hogy az eljárás indítása önkéntes, csak az adós és az adóstárs indíthatja meg; sem a hitelezőknek, sem más szervezetnek nincs erre jogosultsága. Lehet ez a kudarc oka, mivel Magyarországon a természetes személyeknek a saját racionális gazdasági döntéseiket tekintve nincsenek jó megfontolásaik. Egy angolszász típusú országban, ahol az öngondoskodásnak több száz éves hagyományai vannak, más az emberek hozzáállása a saját gazdasági döntéseikhez. Magyarországon történelmi hagyományai vannak az olyan hozzáállásnak, hogy az állam majd helytáll a rossz döntésekért. Ez tisztán látszott már a deviza alapú kölcsönök felvételénél is. Gyakorló közjegyzőhelyettesként 2005. évtől kezdődően tapasztaltam, hogy olyan természetes személyek vettek fel kölcsönöket, akik már az első törlesztő részlet fizetésével is nehézségekbe ütköztek. Az adósságrendezési eljárásról szóló törvényt kimondatlanul is ezek deviza adósok megsegítésére alkották meg. Lehet a kudarc oka egy olyan szociológiai körülmény, hogy Magyarországon nem szereti az átlagember, ha a vagyonában «kutakodnak», és egy olyan szigorú elszámolásra kötelezik, amit a törvény megkíván, ráadásul egy családi vagyonfelügyelő teljes felügyeletével.

Jól szemlélteti a szabályozás eddigi hatékonyságát a jelen tanulmány megírásakor (2017. február 4.) legfrissebb cikkből vett idézet:

„Gyorsítaná a családi csődvédelmi eljárásokat a kormány, a következő hetekben ezért összegyűjtik az eddigi tapasztalatokat, ezután határozhatnak a szabálmódosításról. Az adósmentő lehetőség iránt így is van érdeklődés, január végéig 659 alkalommal jelentettek csődöt adóssággal küzdő magánszemélyek. Hamarosan dönthet a kormány a családi csődvédelem szabályainak módosításáról – derül ki az igazságügyi miniszter minapi közléséből. Trócsányi László arról számolt be, hogy a következő hónapokban összegyűjtik azokat a gyakorlati tapasztalatokat, amelyeket a magáncsőd hazai alkalmazása kapcsán halmoztak fel az adósmentő folyamatban részt vevő jogalkalmazó szervezetek. A kormány azt szeretné elérni, hogy az adósoknak és a hitelezőknek is jobban megérje a csődvédelem elindítása, ahogyan fontos az eljárások gyorsítása is. – Ennek érdekében meg fogjuk tenni a szükséges intézkedéseket – fogalmazott a tárcavezető. „⁴

4 <http://magyaridok.hu/gazdasag/modosulhat-a-magancsod-1382551/>

Pusztahelyi Réka – Szeberényi Ádám¹

A MEGBÍZÁSI SZERZŐDÉS FELMONDÁSÁNAK KÖVETKEZMÉNYEI KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SIKERDÍJAS ÜGYVÉDI MEGBÍZÁSI SZERZŐDÉSEKRE

Bevezetés

Az utóbbi évtized bírói gyakorlatában és a jogi szakirodalomban előtérbe került a megbízási szerződések, különösen a sikerdíjas megbízási szerződések jogi minősítésének, érvényességének és felmondásának kérdése. Jelen cikkben a megbízási szerződések rendkívül sokszínű palettájáról elsősorban az ügyvédi megbízási szerződésre koncentrálunk, de itt kell megjegyeznünk, hogy a 2013. évi V. törvény, a Polgári Törvénykönyv (továbbiakban Ptk.) által immár több megbízási

szerződési altípust is nevesítetten szabályoz, és a tartós közvetítő szerződés keretében a szerződés felmondásából eredő kártalanításra részletes szabályokat is meghatároz.

Maga az ügyvédi megbízási is, illetve az ügyvédek tevékenysége törvény által behatárolva is lehet sokoldalú, hiszen az Ügyvédekről szóló törvény taxatív meghatározza az ügyvéd által végzendő, végezhető tevékenységeket. Például (az ügyvéd) képviseli az ügyfelét, büntetőügyben védelmet lát el, jogi tanácsot ad, szerződést, beadványt, más iratot készít, letéti kezelést végez, ezeken kívül elláthatja a következő tevékenységeket is: adótanácsadás, társadalombiztosítási tanácsadás, pénzügyi és egyéb üzletviteli tanácsadás, ingatlanközvetítés, szabadalmi ügyvivői tevékenység, stb.

Ahogy az Ügyvédekről szóló 1998. évi XI. törvény (továbbiakban: Ügyvéd törvény) is fogalmaz – a 9.§ (1) bekezdésében: „Az ügyvédet tevékenységéért megbízási díj és költségtérítés illeti meg.” A második bekezdés hozzáteszi,

¹ Dr. Pusztahelyi Réka, adjunktus, ME ÁJK Polgári Jogi Tanszék. Szeberényi Ádám joghallgató a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán. Szeberényi Ádám évfolyamdolgozatát a megbízási szerződések díjazása, a sikerdíjkikötések témában írta. Hallgatóként részt vesz az „Új kihívások a XXI. század magánjogi felelősségében” c. IM által támogatott kutatási és oktatásfejlesztési programban. A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

hogyan az ügyvédi megbízási díj szabad megállapodás tárgyát képezi, amely szintén a megbízást körülvevő szerződési szabadság elemeként észlelhető. A megbízó által az ügyvédnek fizetendő összeg egyébként három elemből áll: a *munkadíj* – azaz a munkavégzés ellenértéke; *költségátalány* – amely a munkavégzéshez kapcsolódó állandó költségeket jelenti; illetve a *készkiadások*, amelyek azonosíthatóak a megbízási szerződéshez kötődő egyéb költségekkel. A szerződési szabadság bontakozik ki az ügyvéd szabad megválasztásának lehetőségében is, hiszen főszabály szerint mindenki anyagi lehetőségeinek, szabad akaratának megfelelően kiválaszthatja az általa megfelelő tudással, szakértelemmel, felkészültséggel és gyakorlattal rendelkező ügyvédet.

Sikerdíjas megbízási szerződések

Osztjuk Sándor István megállapítását, miszerint a sikerdíjkikötéseknek és a megbízási díjnak jutalék formájában történő megállapításának elsődleges célja, hogy a megbízó a megbízottat érdekeltté tegye az eredmény elérésében.² Nem hagyható figyelmen kívül azonban az az indító ok sem, hogy gyakran a megbízónak nem áll rendelkezésére olyan összeg, amelyből a megbízott díjazását teljesíthetné. Bár a Ptk. dispozitív rendelkezése szerint a megbízott a feladat ellátásával rendszerint együtt járó költségeket előlegezi és a megbízási díj a szerződés teljesítésekor válik esedékessé, azonban ettől a felek gyakran szerződésükben eltérnek. Az eredmény eléréséhez kötött további díjazás azonban véleményünk szerint e szerződést nem teszi tisztán eredménykötelemmé, tehát a megbízott egyéb módon meghatározott díjára az eredmény elmaradása esetén is igényt tarthat.

A megbízási szerződésben meghatározott többleteredmény elérése esetére annak sikerdíjjal történő díjazását a felek érvényesen kiköthetik a szerződésben, összegét utólag feltűnő értékkülönbségre hivatkozással eredményesen nem támadhatják.³

Természetesen a megbízási jogviszonynak a felek érdekeit kell szolgálnia. A gazdaság élénkülése ugyanakkor és a piaci viszonyok élénkülése egyre több kihívást jelent a szerződéstípusok számára, hiszen ezekhez a tendenciákhoz megfelelően alkalmazkodniuk kell. A megbízási szerződésnek nem lényegi eleme az eredmény bekövetkezése. Ezzel ellentétben, jól szolgálja a modern piaci igényeket az eredményorientáltság. Egyre nagyobb szerepet kap a sikeres ügyvitel érdekében történő motiválása a megbízottnak.

Itt hívjuk fel a figyelmet egy viszonylag friss bírói döntésre, amely kimondja, hogy „I. A megbízási szerződésben a felek érvényesen kiköthetik, hogy a megbízottnak sikerdíj akkor jár, ha ténylegesen bekövetkezik az az eredmény, amelynek érdekében tevékenységét kifejtette. Ilyenkor a szerződésben kikötött eredmény teljesülése az ellenszolgáltatásra vonatkozó fizetési kötelezettség „előfeltétele” és nem a szerződés hatályosságát érintő felfüggesztő feltétel. Bármely ellenszolgáltatás

ugyanis akkor esedékes, ha másik fél az őt terhelő szolgáltatást nyújtotta. II. Ha a sikerdíj meghatározásának szempontjai nem kellően részletesek a szerződésben és ezért a sikerdíj összege nem számítható ki, emiatt a szerződés nem hatálytalan, hanem – lényeges szerződési feltétel hiányában – nem jön létre.”⁴

„A sikerdíj vagy jutalék a megbízási szerződés alapján, a megbízottnak járó és a megbízót terhelő olyan speciális szolgáltatás, amely az ügy ellátása, a tevékenység kifejtése ellenében, az azzal okozati összefüggésben álló eredmény bekövetkezéne feltételétől függően jár. Amennyiben a díj része az eredménynek és azt az eredmény terhére, esetleg valamilyen számítás alapján (például százalékos mértékben) kell meghatározni, akkor jutalékról beszélünk.”⁵

Előfordul még az ún. vegyes rendszer, ilyenkor a díj egyik részét fix összegben határozzák meg a felek, míg a másik részét az eredménytől függő jutalékban. Ez a gyakorlatban meglehetősen bonyolult, így annak nem kellő kidolgozása komoly jogvitát eredményezhet a későbbiekben.

Amíg általánosan elfogadott, és a bírói gyakorlat által nagyjából körüljárt a sikerdíjkikötések jogi minősítésének, érvényességének a kérdése, addig az ügyvédi megbízások területén e kikötések létjogosultságát illetően kompromisszum még nem alakult ki.

A kormány.hu honlapon 2016 októberében közzétett, az új ügyvédi törvény előkészítéséhez született tézisek ugyanis alapvetően ellenzik a gyakorlatban egyébként elterjedt ügyvédi sikerdíjkikötéseket: „Az ügyvéd közvetlen személyes érdekeltiségének kizárása és a tisztességes eljárás követelményének érvényesülése érdekében szükséges a vállalkozási jellegű szerződéseken alapuló tisztán sikerdíjas megállapodások kizárása, ehelyett az elvégzett munkával arányos díjazás kikötése támogatandó.”⁶

Alapvető kérdés annak eldöntése, hogy a rábízott feladat ellátása során a cél elérésében rejlő bizonytalanságnak ellentmond-e az, ha a megbízott sikerdíj fejében ennek kockázatát (részben) magára vállalja. Az ügyvéd nem tudja garantálni a pernyertességet, hiszen a sok bizonytalan tényező mellett – például, a perben résztvevők vagy éppen maga a bíró személye – nem várható el tőle, hogy garantálja a sikeres közbenjárást. Az új ügyvédi törvény tézisei itt egybecsengnek az Európai Ügyvédi Kamarák Tanácsának (CCBE) a határokon átnyúló jogi szolgáltatásokat szabályozó, az Európai Unió Ügyvédek Etikai Kódexével, amely kimondja a *pactum de quota litis tilalmát*: Az ügyvéd nem részesedhet az általa ellátott ügy eredményéből. A „részesedés az ügy eredményéből (*pactum de quota litis*)” egy olyan, az ügyvéd és ügyfele közötti megállapodást jelent, mely azon ügy lezárása előtt jön létre, amelyben az ügyfél érdekelt. A megállapodás alapján az ügyfél kötelezettséget vállal arra, hogy az általa az ügy lezárásakor megszerzett eredmény egy részét az ügyvédnek megfizeti, tekintet nélkül arra, hogy ez az eredmény pénzügyben vagy egyéb előny formájában testesül meg.⁷

2 Sándor István: Adalékok a sikerdíj jogi megítéléséhez In: LEGE ET FIDE – Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára Szerk.: Gellén Klára, Görög Márta, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2016. 531-540. o.

3 BH2012. 100.

4 BDT2016. 3495.

5 http://fovarosiitlotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/pk_psz_2007_3.pdf 11.o.

6 Vö. Tézisek az ügyvédi törvény előkészítéséhez. 2.1. pontja <http://www.kormany.hu> (2017.01.06.)

7 http://www.magyarugyvedikamara.hu/upload/pdf/etikai_mod.pdf

A megbízási szerződés felmondása

A régi Ptk. alapján a megbízó a szerződést bármikor azonnali hatállyal felmondhatja, köteles azonban helytállni a megbízott által már elvállalt kötelezettségekért. A régi Ptk. 483.§ (3) bek. szerint pedig, ha a megbízás felmondása részéről alapos ok nélkül történt, az okozott kárt meg kell téríteni, kivéve ha a megbízás ingyenes volt, és a felmondási idő elegendő volt ahhoz, hogy a megbízó az ügy intézéséről gondoskodhassék. E rendelkezést az akkori vitát eldöntve a 3/2006 PJE sz. jogegységi határozat úgy értelmezte, hogy a visszterhes megbízási szerződés alapos felmondási ok hiányában történő azonnali hatályú felmondása esetén a megbízó köteles a megbízott kárát megtéríteni.⁸ A Kúria állásfoglalása ezen értelmezést úgy indokolta, hogy a felmondási jog gyakorlása sem mondhat elent a polgári jogi alapelveknek, a polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. A kártérítési felelősség tehát megfelelő következménye a megbízó által alapos ok nélkül gyakorolt felmondásnak. A bírói gyakorlat tanulságaiból okulva, a jogalkotó alapvetően megváltozott szemlélettel újrafogalmazta a megbízási szerződés felmondásának szabályait. A Ptk. 6:278.§-a szerint a szerződést bármelyik fél felmondhatja. A megbízó felmondása esetén a megbízó köteles megtéríteni a megbízottnak a felmondással okozott kárt, kivéve, ha a felmondásra a megbízott szerződésszegése miatt került sor. A jogszerűen gyakorolt felmondási jog tehát kártalanítási kötelezettséget von maga után. Következőekben arra keressük a választ, mire terjedjen ki ezen kártalanítás, miben áll a megbízott kára.

Egy konkrét esetben a felek rögzítették, hogy a megbízó az általa indítandó munkaügyi perben részére megítélt összeg 25%-át köteles az ügyvédi irodának megfizetni. Ha a megbízó a képviseleti bármikor indokolás nélkül, „külső ok nélkül” saját elhatározásából felmondja, köteles munkadíj címén 2.500.000Ft-ot kifizetni a megbízottnak. Amikor a munkaügyi bíróság közbenső ítéletével megállapította a megbízó munkaviszonyának megszűntének jogellenességét, a peres felek között egyezségi tárgyalások indultak, amelyeken a felajánlott összegeket az eljáró megbízott ügyvéd rendre visszautasított. Ezt követően a megbízó külső okra való hivatkozással felmondta az ügyvédi megbízást azonnali hatállyal és új ügyvédet bízott meg. A munkaügyi perben ezt követően a felek egyezséget kötöttek, melyben a munkáltató immár 37.500.000Ft jövedelempótló kártérítés megfizetését vállalta. A korábbi megbízott ügyvéd a korábban megszüntetett szerződés alapján a díjazására tartott igényt. Az eljáró bíróság megállapította, hogy az elsőként megbízott ügyvédi tevékenysége nagyrészt eredményre vezetett, és az alperes visszaélészerűen gyakorolta a felmondás jogát közvetlenül az egyezséget megelőzően. A felmondás külső okát az alperes nem bizonyította. Így a Legfelsőbb Bíróság(Kúria) a keresetben igényelt elmaradt hasznoknak, a megbízási díjnak megfelelő kártérítés megfizetésére kötelezte az alperest.⁹

A hatályos magánjogi kódexünk kimondja, hogy „a felmondás jogának korlátozása vagy kizárása semmis. Tartós megbí-

zási jogviszony esetén a felek megállapodhatnak a felmondás jogának korlátozásában, és kiköthetik azt is, hogy meghatározott idő előtt a rendes felmondás joga nem gyakorolható.”¹⁰

Tehát általánosságban véve, főszabályként kijelenthető, hogy az egyoldalú megszüntetést nem lehet érvényesen kizárni. Ez bizonyos érdekek és jogok (elállás, felmondás joga) sérelméhez vezetne. Nem vezet azonban feltétlenül érdeksérellemhez a felmondás jogának korlátozása, amennyiben tartós - hosszú távú együttműködésről van szó. Szintén megemlítenendő, hogy a rendes felmondás jogának gyakorlása - tartós megbízási jogviszony esetén - meghatározott idő leteltéhez (mint feltételhez) is köthető. Tehát ideiglenesen ez esetben a felmondás kizárható.

Fontos kiemelni a témával kapcsolatos elvi jelentőségű bírói határozatot, mely szerint: „Ha a megbízási szerződésben a felek kifejezetten nem zárták ki az azonnali hatályú felmondás lehetőségét, a szerződés akkor is felmondható azonnali hatállyal - a feltételek fennállása esetén - ha a folyamatos megbízási jogviszonyra figyelemmel egyébként korlátozták a felmondás jogát.”¹¹

A felmondás gyakorlásával is elszámolási kötelezettsége keletkezik a feleknek: „A megbízási szerződés felmondása esetén a megbízó a szerződésben kikötött felmondási időt követő időszakra vonatkozóan kifizetett díjat jogosult visszakövetelni.”¹² Amennyiben ez nem így történne, a megbízó joggal hivatkozhat véleményünk szerint jogalap nélküli gazdagodásra, arra a részére nézve a megbízási díjnak, amit már kifizetett, de ellenszolgáltatást még érte nem kapott - és ezután - mivel felmondás történt, mely megszüntette a jogviszonyt - nem is fog kapni.

A megbízási szerződés felmondásával okozott kár megtérítése

Lényeges kiemelni, hogy az ügyvédi megbízás körében bekövetkező kár - amennyiben azt a megbízott okozta - nem pusztán a megbízó kártérítésre, illetve kártalanításra való jogosultságát idézheti elő, hanem ebben a körben eshet szó az ügyvédi etikai kódex esetleges megsértéséről is, mely az egész szakma tekintélyét befolyásolhatja a kívülálló számára. Az e fajta speciális - például ügyvédi - megbízások ellátása, melyek nagyfokú szakértelmet igényelnek, fokozottan együtt járnak a károkozás lehetőségével, ezért is oly fontos, hogy az ilyen jellegű megbízások körében a megbízás a megbízott részéről való hivatásszerű elvállalása, illetve a megbízási szerződésben leírtakhoz képest tevékenység kifejtésének a megkezdése előtt a hivatásszerű gyakorlás előfeltételeként megfelelő mértékű felelősségbiztosítás megléte - és azon biztosítási szerződés érvényessége és érvényesíthetősége - szükséges. Ilyen felelősségbiztosítási szerződés megkötését jogszabály kötelező jelleggel kimondja.¹³

Ez azt jelzi, hogy a megbízó és a megbízott anyagi tekintetben nem egyenrangú félként indulnak neki a megbízási jogvi-

⁸ 3/2006 PJE

⁹ BH2011.66.

¹⁰ Ptk. 6:278.§ (4) bek.

¹¹ BH2006. 81

¹² BH1997. 303.

¹³ Varga Nelli: A megbízási szerződés fejlődése a római jogtól napjainkig. Studia iurisprudentiae. Tomus 5/2. 2004. 360-372. o.

szonynak, hiszen amennyiben probléma történik – mely kár a megbízott felróhatósága miatt következett be – további feltételek meglétével egyetemben – a megbízott egyfajta háttérrel, felelősségbiztosítással rendelkezik. Ez a kockázatvállalása mértékét is – ha nem is túlzottan de – csökkenti. Előfordulhat – és rendszerint elő is fordul, hogy a megbízó nem rendelkezik jelentős vagyonnal, amikor belép a jogviszonyba. A felek között tehát kibontakozhat egyfajta különbség mind a szakértelem, mind pedig a kockázatvállalással kapcsolatos anyagi háttér tekintetében.

A kár fogalmával kapcsolatban az általános megközelítés szerint „a kár a károsult vagyonaiban bekövetkezett értékcsökkenés”. A kárnak több fajtáját ismerjük, ilyen a konkrét vagyoni kár – *damnum emergens*, illetve az elmaradt vagyoni előny – *lucrum cessans*; továbbá a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségek. Érvényesül a káron szerzés tilalma, a károsult a kártérítés által nem gazdagodhat.

Létezik továbbá a nem vagyoni hátrányok kompenzálására hivatott sérelemdíj. Ez utóbbi viszonylag távol áll témakörünktől, hiszen a megbízási szerződés megszűnés kapcsán nem valószínű, hogy számításba jön sérelemdíj követelése.

Elmondható, hogy a kártalanítással kapcsolatban az általános, kártérítésre vonatkozó szabályok alkalmazandók. A felmondás gyakorlásából eredő kártalanítási kötelezettség vonatkozásában további kérdésként merül fel, hogy a *megtérítendő károk körét korlátozza-e a szerződésszegésért való kártérítési felelősség szabályrendszerében megismert ún. előreláthatósági klauzula*, miszerint a szerződésszegés következményeként a jogosult vagyonaiban keletkezett egyéb károkat és az elmaradt vagyoni előnyt olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kár mint a szerződésszegés lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt.¹⁴ A kártalanításra irányadó Ptk. szakasz¹⁵ ugyanis csak úgy fogalmaz, hogy ha jogszabály a jogszerűen okozott kárért kártalanítási kötelezettséget ír elő, akkor a kártalanítás módjára és mértékére a kártérítésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. Jelen esetben a felek szerződéses kapcsolatára tekintettel helyénvalóbbnak tűnik az előreláthatósági klauzula (Ptk. 6:143.§ (2) bek.) alkalmazása, még ha valójában nem is szerződésszegés következtében felmerülő kártérítésről van szó.

A megbízott kárának kiszámításánál kérdéses, mennyiben tekinthetjük irányadónak a vállalkozási szerződés egyoldalú megszüntetése esetében a vállalkozót megillető kompenzációs szabályt. Mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy mivel a szerződés a megbízó felmondása következtében az eredmény bekövetkezése előtt megszűnik, így a sikerdíj-fizetési kötelezettség a megbízó oldalán a feltétel hiányában nem állhat be. A kár összegének kiszámítása körében a gondossági kötelelem esetében ugyanis nem az elérendő eredményhez, készülségi fokhoz, hanem az eddig elvégzett munkához viszonyított lehet csak a kártalanítás összege, továbbá nehézkes a bizonyítás a sikerdíjkikötés esetében, valóban az eredmény a megbízó felmondása következtében maradt-e el, amely annak hiányában a megbízott eljárása által valóban bekövetkezett volna. Alapvető kérdés tehát, mennyiben szoros a megbízott

elmaradt haszna és a szerződés megszüntetése közötti okozati összefüggés. A fentebb idézett egyik bírósági határozat erre volt tekintettel, amikor a kártérítés összegét a sikerdíj mértékében állapította meg.¹⁶

A felmondással okozott érdeksérelem megelőzésének módszerei

Példálózó jelleggel szeretnénk kitérni azokra a lehetséges módszerekre, amelyek a szerződés felmondásából eredő érdeksérelem kezelését szolgálhatják.

Részben megoldást jelenthet a problémára az Általános Szerződési Feltételek (ÁSZF) alkalmazása, kivéve persze az ügyvédi megbízási szerződéssel összefüggésben – hiszen véleményünk szerint az ügyvédi etikával összeegyeztethetetlen ötlet volna ügyvédek által ÁSZF-ek alkalmazása.

Másik elterjedt megoldás a bánatpénz kikötése – mely „egy szerződésben kiköthető fizetési kötelezettség arra az esetre, ha a szerződő fél el elállási jogának gyakorlásával, azaz eláll a szerződéstől.”¹⁷ Az elállás joga kevésbé kerül alkalmazásra mint a felmondás, így a Fővárosi Ítéltábla kimondja, hogy „A bánatpénz elsődlegesen a szerződéstől való elállás esetére köthető ki, de nincs akadálya annak, hogy a felek más kötelezettség teljesítésére vonatkozóan hasonló rendeltetésű pénzösszeg megfizetéséről állapodjanak meg. (...)”¹⁸

Kiköthető továbbá, hogy a sikerdíj mégiscsak járjon a szerződés idő előtti felmondása esetén, vagy például az, hogy szankcióként magasabb összegű megbízási díj illeti meg ekkor visszamenőlegesen a felet, amennyiben a másik fél idő előtt felmondással él. Azonban ez megkérdőjelezhető, hiszen egy ilyen szerződési kikötés a jó erkölcsbe ütköző lehet. Példának okáért konkrét bírói határozat

Kijelenthető, hogy főszabály szerint a megoldások sokszínűségének, lehetőségének csak a felek konszenzusa szabhat határt, viszont mindig figyelemmel kell lenni arra, hogy a szerződési kikötés ne legyen jó erkölcsbe ütköző – hiszen ekkor a jogbiztonság követelménye szab ipso iure határt a felek általi elképzeléseknek – hiába foglalták azt írásba.

Továbbá fontos kiemelni a Magyar Ügyvédi Kamara Elnökségének 3/2015. (IV.20) számú Szakmai Álláspontját, mely sikerdíjas ügyvédi megbízási szerződésbe felvenni javasolt kikötésről szól, és „javasolja annak a kikötésnek a megbízási szerződésbe történő beiktatását, miszerint a megbízási szerződés bármely okból történő megszüntetése esetén a Ptk. 6:276. § (2) bekezdés második mondata szerinti megbízási díj (az elvégzett tevékenységgel arányos díjazás) a megbízott részére abban az esetben is esedékessé válik, ha a megbízott a sikerdíj kikötés folytán egyéb díj- vagy kártérítési követelésre bármely okból nem jogosult.

A fenti szakmai álláspont indoklása kitér arra, hogy olyan megkeresés szolgált előzményül e szakmai álláspont kiadásához, melyben kérdésként merült fel az ügyvédi sikerdíj kártérítéskénti érvényesíthetősége az eljárás sikertelensége esetén, ha előzőleg a megbízási szerződést a megbízó megbí-

¹⁴ Ptk. 6:143.§ (2) bek.

¹⁵ 6:564.§

¹⁶ BH2011.66.

¹⁷ Bíró Endre: Magyar jogi kisszótár. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996, 28.o.

¹⁸ BH2004. 359.

zotti szerződésszegés hiányában mondta fel, és valószínűsíthető, hogy ennek hiányában az eljárás a megbízóra nézve sikeresen fejeződött volna be. Ezen problémafelvetés kártérítési természetű, és kissé ellentmondásos, hiszen a bíróság általában nem vizsgálja a „mi lett volna ha” kérdését.¹⁹

Záró gondolatok

Jelen cikkben egymással szorosan összefüggő két kérdést vettünk nagytitok alá. Az egyik a sikerdíjkikötések és egyéb, az eredmény bekövetkezésétől függővé tett megbízási, ügyvédi

megbízási díjkikötések, a másik a megbízó felmondása következtében a megbízottat megillető kártérítési-kártalanítási igény megalapozottsága és mértéke.

A kikötések érvényességét övező vita lezárását, és ezáltal a bizonytalanság elhárítását mindenképpen szorgalmazzuk, hiszen addig a szerződő felek sem rendezhetik előre megnyugtatóan a szerződés egyoldalú felmondásából eredő – és az egyéb bizonytalansági tényezők miatt is rendkívül nehezen kalkulálható – kockázatokat.

¹⁹ A Magyar Ügyvédi Kamara Elnökségének 3/2015.(IV.20) számú Szakmai Álláspontja a sikerdíjas ügyvédi megbízási szerződésbe felvenni javasolt kikötésről

Rácz Zoltán – Hornyák Georgina¹

A HÁROMOLDALÚ ATIPIKUS MUNKAVISZONYOK ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEI – JOGALKOTÁSI JAVASLATOK –

Bevezetés¹

Napjainkban az atipikus munkaviszonyok egyre nagyobb teret nyernek a munkaerő-piacon történő foglalkoztatásnál. A gazdasági érdekeknek megfelelően a hagyományostól egy-egy elemében eltérő, más foglalkoztatási formák, így a munkaerő-kölcsönzés is, épp ezért részletesebb szabályozást igényelt mind nemzetközi, mind magyar jogalkotási szinten.

Abból a tényből adódóan, hogy a munkaerő-kölcsönzés egy olyan hárompólusú jogviszony, amelynek elsődleges célja az ideiglenes munkák elvégzésére történő kölcsönzés, továbbá a munkáltatói jogok megoszlása miatt is, hátrányosabb helyzetbe kerülhet a munkavállaló. A cél egy olyan szabályozás létrehozása lenne, amelynek eredménye, hogy egy hagyományos keretek között foglalkoztatottal egyenlő szintű védelemben részesüljenek a kölcsönzésben részt vevő munkavállalók. A joghézagok miatt még mindig nagyon sok olyan példa látható a gyakorlatban, amely megengedi a joggal való visszaélés lehetőségét.

Hasonló a helyzet a diákokat és hallgatókat foglalkoztató iskolaszövetkezetek körében is, ahol a szolgáltatás fogadója szintén egy újabb lehetőséget használhat fel arra, hogy minél kisebb tőkebefektetés mellett tehessen szert minél nagyobb nyereségre. Ezen szabályozás a közelmúltban kikerült a Munka törvénykönyvéből, így kiváló alapot nyújt a régi és az új szabályozás összehasonlítására, a változtatás mögötti okok és ürügyek felderítésére, és olyan problémák felvetésére, amik

már lassan „kopogtatni fognak” az iskolaszövetkezeti tagok „ajtaján” többek között a díjazás és a pihenőidő kérdésében is.

A két jogintézmény bemutatásával egyidejűleg elsődleges céltom javaslatokat tenni a jelenleg hatályos szabályozások módosítására, finomítására a gyakorlatban felmerülő problémák fényében.

A munkaerő-kölcsönzés mai hatályos szabályozásának néhány fontosabb eleme

A hatályos Munka törvénykönyve, a 2012. évi I. törvény „A munkaerő-kölcsönzés különös szabályai” című XVI. fejezetében rendelkezik azokról a szabályokról, amik ezt a fajta munkaviszonyt atipikussá teszik. E fejezettel céltom felvezetni a törvény azon pontjait, amikhez a következő fejezetben hozzáfűzni valóm, a felmerülő problémákra megoldási javaslataim lesznek.

A jogviszony alanyai

A legfőbb eltérés a jogviszony *háromoldalúsága*, hiszen itt a kölcsönbeadó és a munkavállaló között létrejövő munkaszerződés után még egy másik munkáltató, a kölcsönvevő is belép, a kölcsönbeadóval kötött megállapodás által.² Ezek után egyértelmű az a szabályozás, miszerint a kölcsönvevő nem kölcsönözheti még tovább a kölcsönzött munkavállalóját, hiszen egyrészt már követhetetlen lenne a sok munkáltató között a jogkör gyakorlásának megoszlása, másrészt komoly visszaélésekre adhat lehetőséget. Látható, hogy a munkavál-

¹ Dr. Rácz Zoltán, egyetemi docens, ME ÁJK Agrár- és Munkajogi Tanszék. Hornyák Georgina a miskolci jogi kar Munkaügyi és Társadalombiztosítási szakán nappali tagozatos hallgató. A tanulmány Az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg

² Külön megjegyzendő, hogy a kölcsönbeadó és a kölcsönvevő között semmilyen tulajdonosi viszony nem állhat fenn. (2012. évi I. törvény 217.§ (1) bekezdés)

lalo és a kölcsönvevő (utóbbi a munkaviszonyban a tényleges munkáltatói jogkör gyakorlója, eltekintve pár, kizárólagosan a kölcsönbeadót illető jogtól) között nincs semmilyen szerződéses jogviszony.

Az ideiglenesség jegyében tett intézkedések

Fontos kitétele az ilyen típusú munkaviszonynak az *ideiglenesség*, mint a foglalkoztatás jellegét adó kritérium. A törvényben ezért 5 évre maximalizálták ezen jogviszony fennállásának kereteit. Ugyanezt a célt szolgálja a hagyományosnál rövidebb, 15 napos felmondási idő is.³ Meglepően itt az Mt. a hátrányára tér el a korábbi, az 1992. évi XXII. törvény 2001-es tervezetétől, ugyanis ott 365 nap munkaviszonyban töltött idő után ez az idő 30 napra emelkedett. A felmondás idejére a munkavállaló mentesül a munkavégzési kötelezettség alól. Természetesen itt is megjelenhet az azonnali hatályú felmondás intézménye, akár csak a hagyományos munkaviszonyok esetében. Munkaerő-kölcsönzés esetén az azonnali hatályú felmondás akkor is jogszerű lehet, ha ezt a kölcsönvevőre hivatkozva teszi meg a munkavállaló.

A kártérítési felelősség

A jogszabály említést tesz a kölcsönbeadó és a kölcsönvevő közötti kötelezettségszegés miatti kártérítésről és a munkavállalót ért kár megtérítésének módjáról is. A munkavállalót itt is próbálták védettebbé tenni az egyetemleges felelősség megállapítása által. Persze egy ilyen teljesítés után az egyik munkáltató polgári jogi szerződése szerint kötelmi igénnyel élhet a másik felé, ami a munkavállalót közvetetten, de érintheti, így például egy késedelmes teljesítéssel.

A munkaerő-kölcsönzés jelenlegi szabályozásának problémái.

Gyakorlati példák és megoldási javaslatok

A tartós foglalkoztatás mint cél, szemben a gazdasági érdekekkel

Már a 80-as években történő nemzetközi munkaerő-piaci mozgásokból is nyilvánvalóvá vált, hogy a vállalatok akkor kölcsönöztek szívesen munkavállalókat egy adott feladat elvégzésére, ha az csak egy hirtelen felmerülő, esetleg rövid időn át fennmaradó tevékenység ellátására volt szükséges. A munkaerő-kölcsönzés azóta jelentősen átalakult, az atipikus mellett már alternatív foglalkoztatássá is vált⁴, a kezdeti cél alig érzékelhető. Most már nem csak „nem várt” vagy időszakos munkákra kölcsönöznek munkaerőt a kölcsönvevők. Ha egy vállalat gazdasági érdekeit vesszük figyelembe, azaz minél kevesebb pénzből akarunk minél többet előteremteni, egyértelmű, hogy egyszerűbb egy munkavállalót kölcsönözni, így kevesebb munkaerőre van szükség a munkavállaló adminisztrációjához (bejelentés, bérszámfejtés, kijelentés stb.), és a járulékokat sem kell fizetni utánuk. Logikus, nyereségre

törekvő gondolkodásmód, amely sosem fog szociális, társadalmi érdekekkel számolni. Épp ezért különösen fontos egy olyan szabályozás kialakítása, ami keretek közé szorítja a szerződési szabadságot, védve ezzel a kiszolgáltatott helyzetben lévő munkavállalókat.

A kölcsönbeadó oldaláról sem más a helyzet. Mivel ő az, aki a munkavállalóval ténylegesen munkaviszonyban áll, a célja az lesz, hogy a járulékok kifizetése után a lehető legkevesebb költséggel tudja a kölcsönvevő részére „átadni” a munkavállalót. A két munkáltató közötti, polgári jogon alapuló szerződéses megállapodás nyilván nem fogja gátolni azt, hogy például minimálbérért, egyéb juttatások nélkül foglalkoztassák a munkavállalót.

Egy szélsőséges, mégis egy „akár meg is történhetne” jellegű fémjelzett példával lehet szemléltetni azt is, hogy hogyan lehet egy munkavállalót „egy életen át” ugyanannál a kölcsönvevőnél foglalkoztatni. Tegyük fel, hogy a kölcsönvevő Vállalat a munkáltató működésével összefüggő, esetleg gazdasági okokra vagy csoportos létszámcsökkentésre hivatkozva felmond a munkavállalóinak, majd azokat egy adott munkaerő-kölcsönző céghez irányítva őket visszakölcsönzi attól, és foglalkoztatja őket tovább, gyakorlatilag ugyanolyan munkakörrel, esetleg más munkaköri megnevezéssel.⁵ Az 5 éves foglalkoztatási maximum értelmében a munkaviszony a kölcsönbeadónál megszűnik. 6 hónap után újra foglalkoztatható lesz a kölcsönvevőnél. A régi Munka törvénykönyve is csak azt tiltotta, hogy a kölcsönvevő bárkinek munkaerő-kölcsönző cég alapítására pénzt adományozzon, s így küldje vissza a munkavállalóit saját magához.⁶ Azonban ez nem akadályozza meg az „egyéb cégek”-hez való kiszervezést és visszakölcsönzést.

Ezen visszaélések kiküszöbölésére javaslom, hogy az olyan nagyvállalatok esetében, ahol az eredetileg hagyományos munkaviszonyban foglalkoztatottakat szerveznék ki „visszakölcsönzés” céljából, legyen törvényben foglaltak szerint szankcionálható a munkáltató főtevékenységének körében. A főtevékenység szerinti munkavégzést a vállalat cégbíróságához bejelentett TEÁOR számai szerinti tevékenységi körrel lehetne egybevetni. Természetesen az új munkavállalók kikölcsönzése az ideiglenes feladatok ellátására továbbra is lehetséges volna. Illetve az olyan tevékenységek, amik nem állnak a munkáltató működésével szoros kapcsolatban, a polgári jogi szabályozásnak megfelelően kiszervezhetőek maradnak, ilyenek például a könyvelési munkálatok, számviteli törvény szerinti mérleg készítése, irodaház takarítása stb.

A kölcsönbeadó és a kölcsönvevő közötti megállapodás elemei

A törvény miniszteri indokolása alapján mivel a kölcsönbeadó és a kölcsönvevő közötti jogviszony egy „szolgáltatásnyújtásra létesített kötelelem”⁷, tehát egy polgári jogi jogviszony,

³ A 2012. évi I. törvény miniszteri indokolása alapján.

⁴ 2012. évi I. törvény XVI. fejezet miniszteri indokolás alapján. Ennek próbált véget vetni a 2008/104/EK irányelv.

⁵ Hasonló történik egyébként sok önkormányzatnál is, csak abban az esetben a „kiszervezés” után közfoglalkoztatotti jogviszonyba kerülnek a közszolgák.

⁶ Kenderes György – Prugberger Tamás: A munkaerő-kölcsönzés és az iskolaszövetkezeti munkavégzés új Mt. szerinti szabályozásának értékelése (Gazdaság és Jog, 2012/2.) 22. oldal

⁷ Kifejezetten ilyen szerződéstípus a Polgári törvénykönyvben nem lé-

ezért a felekre bízva annak tartalmát, annyi megkötéssel, hogy a munkaerő-kölcsönzés lényeges tartalmi elemeit rögzíteni szükséges benne. Mivel ez a polgári jogi szerződés tisztán se nem *dare*, se nem *facere* jellegű, nevezhető *atipikus* szerződésnek, hiszen itt egy harmadik személy tevékenysége, a munkaejere kerül átruházásra a felek között.

A nehézségek leginkább abból adódhatnak, hogy ezek a megállapodások a felek üzleti titkát képezik. Pedig olykor (például egy jogérvényesítés kapcsán) a munkavállalónak fontos lenne ismernie olyan elemeit a megállapodásnak, amik a kölcsönzéssel kapcsolatos feltételekre vonatkoznak. Így hát szükséges lenne kapnia egy olyan „kivonatot” e megállapodásból, illetve így elkerülhetők olyan jogellenes kikötések, amelyek a szerződés mögött rejtve maradnak, hiszen általánosan elmondható, hogy *az ember személyes szabadsága addig tart, amíg azzal másokét nem korlátozza*. Fontos lehet ez például egy olyan esetben, mikor a kölcsönbeadó és a kölcsönvevő is (jogellenesen) munkaerő-kölcsönző tevékenységet végez, pedig a továbbkölcsönzés a gyakorlatban megtörténik. Ilyenkor a munkavállaló egy esetleges jogsérelem esetén nem tudná érvényesíteni az igényét a gyakorlati, de még a *quasi-nak* sem mondható munkáltatója felé, mert a munkaszerződésében név szerint nem szerepel. Természetesen már ott is probléma adódik, hogy egy ilyen munkaszerződés eleve semmis, ám érdemes lenne figyelembe venni az emögött rejlő kölcsönzésre irányuló szerződésben foglaltakat.

A munkaviszony-megszüntetés és az egyenlő bánásmód viszonya

Az Mt. 220. § (2) bekezdése alapján a felmondási idő 15 nap. A törvény miniszteri indokolásában e szakaszról a következők találhatóak: „Az általános rendelkezésektől való eltérést több tényező is indokolja. Az egyik a kikölcsönzés ideiglenessége, a másik a munkaerő-kölcsönzés háromoldalú struktúrája.” Azonban mivel az egyenlő bánásmód tekintetében megvalósuló eltérést a 2008-as irányelv⁸ alapján vették át, ami kifejezetten a munkabérré és az önkormányzatnál, közhasznú szerveknél foglalkoztatottakra vonatkozik, a felmondási idő tekintetében nem látom az elérni kívánt céllal arányosnak és okszerűnek az eltérő szabályozást.

Az *ideiglenesség* biztosítására a felmondás ideje jobb esetben is feleannyi, mint egy, a kölcsönvevővel munkaviszonyban álló munkavállalóé. Ha még azt is figyelembe vesszük, hogy az ilyen munkaviszonyban töltött idő maximálisan 5 év lehet, akkor még inkább torzul az egyenlő bánásmód elvéhez fűzött remény, tekintettel arra, hogy a hagyományos keretek között foglalkoztatott munkavállalók felmondási ideje arányosan növekszik a munkaviszonyban töltött idővel. Ez a munkaerő-kölcsönzés esetében nincs meg. A korábban is „ugródeszkaként” emlegetett foglalkoztatási formában valóban fontos, hogy a munkavállaló minél hamarabb tartósan el tudjon helyezkedni, azonban ez koránt sem biztos, hogy meg

tezik. A Prugberger Tamás – Kenderes György – Mélypataki Gábor: A munka- és közszolgálati jog intézményrendszerének kritikai és összehasonlító elemzése (Novotni Kiadó, Miskolc, 2012) alapján az ilyen szerződést ún. „sui generis” szerződésnek lehetne a leginkább meghatározni. (219. oldal)

⁸ Vö. 2008/104/EK irányelv

is fog történni. Épp ezért, nem tartom logikusnak sem munkaerő-piaci, sem szociális szempontból a rövidebb felmondási időt. Az 1992-es Mt. legalább annyit megengedett, hogy a 365 napot meghaladó foglalkoztatásnál a felmondási idő 30 napra emelkedett. Ezt a jelenlegi szabályozás nem teszi lehetővé. A miniszteri indokolásban a munkaviszony „háromoldalú struktúrájára” való hivatkozással pedig nem tudok egyet érteni, még mint „az adminisztrációt megkönnyítő rendelkezés” szempontjából sem.

A felmondási idő szabályozására való megoldási javaslatom egy munkavállalói, ill. munkáltatói oldalról differenciált munkaviszony-megszüntetés. Ha továbbra is figyelembe vesszük az ideiglenesség kritériumát, akkor a munkavállalói oldalról történő felmondást megtarthatjuk 15 napos idővel, hisz a munkaviszony megszüntetésére irányuló jognyilatkozata alapján vélelmezhető, hogy annak a személynek lehetősége adódott egy tartós jogviszony létrehozatalára, legyen szó akár a kölcsönvevőnél vagy akár teljesen más munkáltatónál való elhelyezkedésre. Azonban ha a munkáltatói oldalról történik a felmondás, akkor az legyen a tipikus szabályozás (69. §) szerinti törvényi minimum, 30 nap.

Az azonnali hatályú felmondás és a közös megegyezéssel történő munkaviszony-megszüntetés pedig ugyanúgy létező jogintézmény az atipikus foglalkoztatás esetén, mint minden más hagyományos munkaviszonyban. Ezzel a differenciával csupán megteremténk a lehetőséget egy egységesebb feltételrendszerre kölcsönzött és nem kölcsönzött munkavállaló között.

Kitekintés az iskolaszövetkezeti jogviszonyok alakulására

A korábbi szabályozás lényegesebb elemei a Munka törvénykönyvében⁹; a munkaerő-kölcsönzéssel való hasonlóság

Az iskolaszövetkezetek foglalkoztatásával kapcsolatos szabályozás 2016. szeptember 1-jei hatállyal kikerült a Munka törvénykönyvéből. Közvetlenül a munkaerő-kölcsönzéssel foglalkozó fejezet után a XVII. fejezetben történt a szabályozás. A törvény miniszteri indokolása alapján az iskolaszövetkezet sajátosságaiból következően a cél az volt, hogy a diákoknak lehetőséget teremtsenek egy tanulói/hallgatói jogviszony melletti munkavállalásra, illetve hogy ezek valamilyen munkavégzésre irányuló jogviszonyban valósuljanak meg.

Hasonlóan a munkaerő-kölcsönzéshez, itt is egy háromoldalú jogviszony jelent meg, az iskolaszövetkezet, annak tagja, és a „szolgáltatás fogadója” között. Az iskolaszövetkezet tagja csak határozott időre köthetett munkaviszonyt, ennek oka, hogy ez a tanulói/hallgatói jogviszony mellett csak egy másodlagos jogviszonyként jelenhetett meg, amely nem vesélyeztetheti az elsőnek való megfelelést.¹⁰ Azonban azt már nem rögzítették, hogy mennyi lehet ennek a határozott időnek a maximuma. A munkaszerződés egyébiránt inkább csak egy keret volt ahhoz a megállapodáshoz, amit majd a szolgál-

⁹ A 2012. évi I. törvény 2016. szeptember 1. előtti szabályozása és annak miniszteri indokolása alapján

¹⁰ 2006. évi X. törvény 7. § (3) bekezdés

tatás fogadójánál történő munkavégzéssel kapcsolatos szabályozás egészít ki teljesen. Ebben a kiegészítő megállapodásban volt szükséges rögzíteni a szolgáltatás fogadójának személyét, a munkakört, az alpbért, a munkavégzés helyét és kezdő dátumát, illetve a munkavégzés tartamát. A tájékoztatási kötelezettség kiterjedt az irányadó munkarendre, a bérfizetés napjára és az utasítást adó személyére.

A szövetkezeti tag feladatkörei két részre voltak oszthatók a törvény alapján. Az egyik eset a szövetkezet tevékenységében történő személyes közreműködés, ilyenkor az utasítási jogkör az iskolaszövetkezetet illette meg. A másik eset, amikor a szolgáltatás fogadója gyakorolta a munkáltatói jogokat a nála történő munkavégzés esetén. Tehát a szövetkezetnek és a szolgáltatás fogadójának az együttműködése elengedhetetlen (például a szövetkezet képviselőjének a munkahelyre történő belépése esetén). Ezek alapján is megállapítható, hogy akár csak a munkaerő-kölcsönzés esetében, itt is „2 munkáltató” között oszlott meg a munkáltatói jogok gyakorlása. Ugyanígy a munkáltatói felelősség tekintetében, megmaradt az egyetemleges felelősség a munkáltató és a szolgáltatás fogadója között. A munkavállaló felelőssége hasonlóan alakult a többi munkaviszonyhoz. Az egyenlő bánásmóddal kapcsolatosan külön jogszabályhelye nem volt a fejezetnek, de a munkaerő-kölcsönzés fejezetében lévő szabályozást adta meg meghatározónak ennek a jogviszonynak a tekintetében is.

A 2016. évi XLIX. törvény az egyes iskolaszövetkezetekkel összefüggő törvények módosításáról és annak miniszteri indokolása

Ez a törvény hatályon kívül helyezte a 2012. évi I. törvény XVII. fejezetét, módosította a 2006. évi X. törvényt az iskolaszövetkezetek vonatkozásában. A jogszabályban már eredetileg is megtalálhatóak voltak az iskolaszövetkezetekre vonatkozó rendelkezések, de így, hogy most már csak ez a törvény rendezi azok működését, kiegészítésekre és további módosításokra volt szükség. (Bár a törvény párszor háttérjogszabályként jelöli meg az Mt.-t.) A szövetkezet fogalmát a Polgári Törvénykönyv rendezi a Harmadik könyv Negyedik részében, amely szerint a szövetkezet egy jogi személy, amely személyes közreműködésre alapul.

Sok szabályt átültettek a Munka törvénykönyvéből, amik alapjai lehetnek egy olyan igazságosan meghatározott munkavégzésnek, amellyel nem kerülnek hátrányos helyzetbe az iskolaszövetkezetben foglalkoztatottak a hagyományos jogviszonyban lévőkhöz képest. Ehelyütt nincs lehetőség a jogszabály részletes elemzésére, csak kiemelnék egy olyan rendelkezést, amely jelentősebb változást jelenthet a tanulók jogviszonyaiban: „Az iskolaszövetkezet és az iskolaszövetkezet nappali tagozatos tanuló, hallgató tagja közötti külső szolgáltatásra vonatkozó tagsági megállapodásra a Ptk. megbízásra vonatkozó, valamint az Mt. e törvényben¹¹ megjelölt szabályait kell megfelelően alkalmazni.”

¹¹ 2006. évi X. törvény jelenleg hatályos változata

Gyakorlati hatás; avagy mit várunk a változtatásoktól

A miniszteri indokolás

Ha vetünk néhány pillantást a törvény miniszteri indoklására, elég sok ellentmondást figyelhetünk meg. Első körben a törvénymódosítás és az újragondolás alapjául szolgáló 1995-ös manchesteri konferencia eredményének, a szövetkezet-fogalomnak a magyar jogban való létjogosultságát kérdőjelezem meg¹². Ha valóban olyan fontos lett volna ezen elvek átvétele, akkor már eleve nem kellett volna az új 2012-es Munka törvénykönyvébe belevonni az iskolaszövetkezeteket. A 4. §-hoz tartozó indokolásában megemlíti, hogy mivel az Mt. az atipikus munkaviszonyokat egy nagy egységben, több egymás utáni fejezetben taglalta, az iskolaszövetkezeteknek ott való megjelenése értelmezési zavarokhoz vezetett. Nem nagyon látom ennek a valóság alapját. Ahogy azt majd a későbbiekben is kifejtem, ha jobban belegondolunk, az iskolaszövetkezetben történő munkavégzés sem más, mint egy olyan munkaviszony, amelynek néhány eltérő eleme adja az atipikus jelleget, csakúgy, mint a munkaerő-kölcsönzés esetében.

A jogszabályváltoztatás beharangozásaképp a diákokat és hallgatókat arról próbálták meggyőzni, hogy tulajdonképpen semmi nem változik, csak lesz fizetett szabadság, tehát több pénzt fogunk keresni. Azon felül, hogy az iskolaszövetkezetek nagy része ezt szépen meg is kerülte egyfajta csekély órabéremeléssel, a jogszabály ezen része nem is maradt sokáig hatályban. Persze így az idén emelkedő kötelező minimálbérhez sem kell igazodni. Azon hír alapján is, miszerint ez a módosítás egy EU-s kötelezettségszegi eljárás megszüntetését célozta meg¹³, felmerülhet a kérdés, hogy tulajdonképpen volt-e valamilyen érdemi pozitív hatása ennek a munkavállalóknak?

Munkaszerződés vagy megbízási szerződés?

A leginkább szembetűnő változás az újonnan alakuló jogviszonyokban az, hogy munkaszerződések helyett a továbbiakban megbízási jogviszony keretei közt folytatják a tagok az iskolaszövetkezetben és a szolgáltatás fogadója számára nyújtott tevékenységüket. A megbízási szerződés a Ptk. megfogalmazása szerint egy olyan szerződés, ami alapján a megbízott a megbízó által rábízott feladat ellátására, a megbízó megbízási díj fizetésére köteles. Az még nem látható tisztán, hogy ezek a szerződések hogyan fognak megjelenni, és miket fognak tartalmazni, de úgy vélem, hogy alapjaiban, a munkavégzés jellegeiben nem lesz változás sem a szerződésben, sem a gyakorlatban. Itt szeretném felhívni a figyelmet a 7001/2005 (MK 170.) FMM-PM együttes irányelvre, amelyben alapot kapunk ezen jogviszonyok megkülönböztetésére. A munkaviszonyok ún. „elsődleges” és „másodlagos” minősítő jegyek alapján meghatározhatók. Bár az irányelvnek nincs kikényszerítő ereje, (és már formálisan sincs hatályban) de érdemes az ebben foglaltakat figyelembe venni, különösen azért, mert a munkaügyi ellenőrzések során is alapot nyújt ahhoz, hogy meghatározunk egy adott jogviszonyt annak tartalmi elemei alapján.

¹² 2016. évi XLIX. törvény miniszteri indokolása, általános indokolás

¹³ <http://24.hu/belfold/2016/12/13/suttyomban-eltoroltek-a-diakmunkaert-jaro-szabadsagot-pedig-fel-eve-iktattak-torvenybe/>

Az elsődleges minősítő jegyek közé tartoznak:

- 1) A tevékenység jellege, a munkakörként történő feladat-meghatározás
 - 2) A személyes munkavégzési kötelezettség
 - 3) A foglalkoztatási kötelezettség a munkáltató részéről, a munkavállaló rendelkezésre állása
 - 4) Az alá-fölé rendeltségi viszony
- A másodlagos minősítő jegyek pedig:
- 1) Az irányítási, utasításadási és ellenőrzési jog
 - 2) A munkavégzés időtartamának, a munkaidő beosztásának meghatározása
 - 3) A munkavégzés helye
 - 4) Az elvégzett munka díjazása
 - 5) A munkáltató munkaeszközeinek, erőforrásainak és nyersanyagainak felhasználása
 - 6) A biztonságos, egészséget nem veszélyeztető munkavégzés feltételeinek biztosítása
 - 7) Az írásbeliség

Nagyon fontos, hogy a szerződésben a minősítő jegyeknek való megfelelést mindig egy átfogó egészként kell megvizsgálni, épp ezért van az, hogy egy-egy munkaviszony nem rendelkezik mindegyik jellemzővel. A legtöbb esetben az eltérések váltják ki az atipikus jellegét. (Pl. a munkavégzés helye nem a munkáltatónál, hanem „otthon” történik a távmunka esetében.) Tehát a fenti jellemzők alapján megállapítható, hogy az iskolaszövetkezetek esetében még mindig munkaszerződésekről és *munkaviszonyról* beszélhetünk, hiába a szövetkezeti törvény, amely ennek most már csak polgári jogi keretet enged.

Mélypataki Gábor – Máté Dávid Adrián¹

A MUNKÁLTATÓT ÉRINTŐ MUNKAVISZONNYAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGI KÉRDÉSEK

Bevezetés

A polgári jog és a munkajog egymáshoz való viszonyát nehezen lehet egymástól távol helyezni, azonban lényegesen közelíteni sem. Következik ez abból, hogy egyfelől a magánjogi elemekkel teletűzdelt munkajogi szabályok alkotják a jogterületet, másrészt pedig a munkajog sajátos jegyeit viselő szabályokat nem lehet polgári jogi elemekkel azonosítani. Több lényeges elem azonban megegyezik vagy első pillantásra hasonlónak tűnik a polgári jogi megoldásokkal, így például az a körülmény, hogy a munkaszerződés is visszterhes szerződés. Ennél fogva a munkáltató és a munkavállaló egyenrangú melérendelt feleknek tűnhetnek, lévén szerződéses jogviszony,

Ha elvetjük azt a túlzott számítást, hogy például kevesebb járulék fizetésével lehetünk sikeresebbek a piacon, és ennek érdekében olyan megoldásokat találunk a foglalkoztatásra, mint a munkaerő-kölcsönzés és az iskolaszövetkezetek által a diákok alkalmazása, rájöhetünk, hogy tartós eredményt nem így fogunk elérni. Azáltal, hogy a munkavállalókat nem hagyományos munkaviszony keretei közt alkalmazzuk, olyan tudattalan lélektani folyamatokat indítunk el, ami a „nem-ide tartozás” érzetét, a lojalitás csökkenését, a munkavégzés iránti lelkesedés megcsorbulását eredményezi, hosszú távon eredményesebb és kifizetődőbb is lehetne egy tartós munkajogviszony fenntartása. Mielőtt a „költséghatékony” megoldáshoz fordulna, érdemes lenne ilyen szempontból is vizsgálni egy munkáltatót, hogy mennyire éri meg munkaerő-kölcsönzésben foglalkoztatnia, vagy épp ezt a foglalkoztatási módot használni jogellenes ügyletek kivitelezésére. De gyakran az emberi tudat már nem ér el ideig.

A jogszabályokból, és azok gyakorlati megvalósulásából egyenesen következik, hogy a gazdasági érdekek nem mehetnek szembe olyan alapvető jogokkal, mint az egyenlő bánásmód elve, vagy a jogbiztonság. Mert ha ezeket az alapokat vetjük el a fenntartható fejlődés és a folyamatos termelés érdekében, idővel úgyis olyan spirálba keveredünk, ami egyre több embert érinteni fog, és ezáltal épp a gazdaság megy majd tönkre. Épp ezért, ahogy az alapelvek is szilárd alapjait kell, hogy képezzék egy jogrendszernek, úgy az embereknek is szilárd alapjai kellene, hogy legyenek a társadalom és a gazdaság számára.

de ezen látszat mögött húzódik meg a munkaviszony sajátosságát adó alá-fölé rendeltség.

Nem vitás, hogy több helyen jelen van a polgári jog az Mt.-ben, gondoljunk csak az alapelvekre.² Az Mt. egyes rendelkezéseiben szinte egy az egyben megismétli a polgári jogi szabályokat, így a jogügyleti nyilatkozatok esetében is. Ennek ellenére a polgári jogi kódexbe nem került be a munkaszerződés az egyes szerződések közé, pedig erre javaslat is született.³

Gyakran él a köztudatban az, hogy a munkahelyen bekövetkezett anyagi károkért, balesetekért a munkáltató felel. Ez adódik abból, hogy a munkáltató a tőkeerős fél, aki vállalja az üzleti kockázatot. Ebből sokan azt az elvárást is támasztanák, hogy viselje a felmerülő károk terhét is. Azonban itt kell

¹ Dr. Mélypataki Gábor, PhD egyetemi tanársegéd, ME-ÁJK Agrár- és Munkajogi Tanszék; Máté Dávid Adrián III. évfolyamos joghallgató, ME-ÁJK. A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

² Szalma József: A munkajog hatása a polgári jogra, *Advocat*, 2015. XVIII. évfolyam, 1-2. szám, 13. o.

³ Kenderes György: A polgári jog és a munkajog kapcsolatának néhány szempontja, *Advocat*, 2015. XVIII. évfolyam, 1-2. szám, 19. o.

megemlíteni, hogy a munkáltatónak a munkaviszonnyal kapcsolatosan a fent említett baleset kapcsán nem csak egyféle felelősséggel rendelkezik. Ugyanazon alaptól kiindulva felel a munkajogi felelősség alapján a sérelmet vagy kárt szenvedett munkavállalóval szemben, és a munkaviszonnyal összefüggő munkavédelmi szabályok be nem tartásáért az állam irányában. Jól látható, hogy ugyanaz az esemény képes két különböző viszonyrendszert keletkeztetni. Mind a kettőnek feltétele a meglévő munkaviszony és a munkajogviszony tartalma keretében megfogalmazott kötelezettségek nem vagy nem teljes betartása. Ráadásul mind a munkajogi, mind a munkavédelmi felelősség objektív alapú felelősség. A kérdés természetesen, hogy lehet-e egyidőben mentesülni mindkét felelősség szabályai által? Mit is jelent ez az objektivitás?

A munkáltató helyzete

Nem vitatható, hogy a munkaviszony keretében nem mellérendelt szereplők jelennek meg. A munkavállaló a megélhetése biztosítása érdekében munkát vállal, aki idejét és munkaerejét adja, cserébe a munkáltató bért fizet. A munkáltató általában piaci haszon érdekében végzi tevékenységét és élvez a gazdálkodása előnyeit, valamint viseli az üzleti kockázatokat, amit nem háríthat tovább. Ezeket a szempontokat szem előtt tartva kívánja a jogalkotó rendezni a kárfelelősséget. Nem lehet vitás ugyanis, hogy kifejezetten káros lenne a munkaviszony szereplőire nézve, amennyiben a felelősség viselése terén arányeltolódás lenne. A munkáltató korlátlan felelősségviselése a munkavállalók könnyelműségét eredményezhetné, míg az üzleti kockázatok munkavállalókra hárítása elviselhetetlen terheket jelentene, illetve a munkaviszonyt illetően a munkavállaló oldaláról érdekműláshoz vezethetne.⁴ Azt azonban szükséges hozzátenni, hogy a felek közötti erőeltolódás igenis indokolja, hogy a munkáltató felelőssége sokkal teljesebb legyen a munkavállalóhoz képest. Az erő és az arány eltolódása inkább a munkavédelem területére jellemző, ahol elsősorban a munkaszervezés és az egészséget nem veszélyeztető biztonságos munkavégzés követelményének betartása sokkal jelentősebb mértékben jelentkezik. A munkáltató feladata ugyanis a munkakörülmények és az egészséget nem veszélyeztető munkakörülmények biztosítása.⁵ Az arány eltolódásának az oka nem a Ptk. szabályoknak a munkavédelem területére való behatása, hanem a felelősség iránya. A munkajogi felelősség átszöve a polgári jogi szabályokkal egy szerződéses jogviszonyból eredő kárért való speciális magánjogi alapú felelősség. A munkavédelem esetében ugyanazt az eseményt, amelyet a munkajogi felelősség esetében magánjogi alapúnak tekintettünk, itt közjogiként kell vizsgálnunk. Ennek okaként jelentkezhet, hogy a magánjogi alapú munkaviszonyban az Mt. által kögens formában meghatározott kötelezettségek betartásának a vizsgálata hatósági közjogi eszközökkel történik.

A fentiekből következően az objektivitás is mást fog jelenteni a munkajogi és a munkavédelmi felelősség fogalmi rendszerében.

A munkajog viszonylagos önállósága nem jelenti a polgári jogtól elkülönülő, autonóm munkajog megjelenését, habár erre (különösen a német jogban) figyelemre méltó törekvések ismeretesek. De bizonyos fokú különállása a honi jogrendszerben tagadhatatlan. A munkajog vegyes szakjogként jellemezhető leginkább, mely a magánjogi és a közjogi elemek együttes alkalmazásának „kényszeréből” fakad. Napjainkban a magánjog elvei és intézményei automatikusan nem minden területen alkalmazhatók a munkajogban, ugyanis időközben kialakult az a sajátos fogalom és normarendszer, amely lehetővé tette a magánjog egyes részeinek kiiktatását. A munkajog intézményrendszere ezeken a területeken a leglabilisabb, ugyanakkor az egységesítési törekvésekkel szemben mégis a legellenállóbb. A polgári jog és a munkajog kapcsolatának megítélését napjainkban egyre erőteljesebben befolyásolja a munkajogi szabályozás szociális töltésének intenzitása. Ez a folyamat különösen az Európai Unió munkajogi normáiban követhető nyomon. A sokat hangoztatott szociális jogállam az adott állam rendeltetését, célmeghatározását is jelenti. Ebből következően értelmezési alapelv, hogy amennyiben egy jogi normának több interpretációja lehetséges, mindenkor azt kell előnyben részesíteni, amely a partnerek közötti szociális kiegyenlítőddést a legjobban szolgálja.⁶

A munkajogi kárfelelősség különös helyet foglal el mind a hazai munkajog struktúrájában, mind a kárfelelősség általános rendszerében. A munkajogi kárfelelősségi jogviszony dogmatikailag nem önálló, azaz lényegét tekintve nem különbözik a magánjog kárfelelősségi rendszerétől. Mint azt már korábban láthattuk a polgári jogi kárfelelősség és a munkajogi kárfelelősség jogalapi elemei ugyanis a felelősséget meghatározó elemek tekintetében azonosak. Gondoljunk csak a jogeltes magatartásra, a kárra illetve a hátrányos eredményre, valamint a kettő közötti okozati összefüggésre, lehetséges eleme pedig a felróhatóság.⁷ Ennek ellenére több ponton alapvető eltéréseket figyelhetünk meg. Élve Eörsi Gyula szavaival, azt mondhatjuk, hogy a munkajogi anyagi jogi felelősség lényegében egy „módosult polgári jogi felelősség”. Ezek alapján a polgári jogi és a büntetőjogi felelősség közé tehetjük a munkajogi felelősséget. Eörsi a jogi felelősség harmadik altípusaként nevesíti. Ennek ellenére a polgári jogi kárfelelősséghez képest a munkajogi kárfelelősség dogmatikailag nem önálló.⁸ Mi sem bizonyítja jobban dogmatikai hánykolódását a munkajogi felelősségnek, hogy az első általános szabályozás, ami 1927-ből származik a munkáltatói kártérítési felelősséget még jogerős büntetőbírói ítélethez kötötte. Ezt követően azonban ellenkező irányt vett így a polgári jogi kártérítési felelősségből származtatta alapjait. Érdekes fejlődéstörténeti momentum, hogy míg az 1951. évi szabályozásban fel sem merült a munkáltató károkozásának gondolata a munkavállaló irányába. Mindez a szocialista eszmerendszernek volt köszönhető. Ezt követően, nem csak hogy megjelent, de lényegében 1967-től objektív alpra helyezték a munkáltató kártérítési felelőssé-

4 Hanyu Henrietta: Kármegosztás, a munkavállaló kárenyhítési kötelezettsége, in: <http://www.munkajog.hu/rovatok/munkahely/karmegosztas-amunkavallalo-karenyhitesi-kotelezettsége>, (2014. 12. 10.)

5 Radnay József: A munkabalesetből eredő károk megtérítése, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006, 11. o.

6 Kiss György: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni munkaszerződésekre, in.: Polgári Jogi Kodifikáció 2000/1, 3-17. o.

7 Kiss György: Munkajog, Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 142. o.

8 Dudás Katalin – Gyulavári Tamás – Horváth István – Hős Nikolett – Kártyás Gábor – Kulicity Mária – Kun Attila – Petrovics Zoltán: Munkajog, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015., 332. o.

gét. A jelenleg hatályos polgári jogi kódexben a szabályozás alapjait a mellérendeltség jelenti, amely elsősorban a vagyoni viszonyokban jelenik meg. A Ptk. ezt rögzíti is, hogy a mellérendeltség és egyenjogúság elve szerint szabályozza a személyek alapvető vagyoni és személyi viszonyait. Megállapítható, hogy a jogalanyok a mellérendeltség és egyenjogúság elve szerint kerülnek szabályozásra. A munkajogviszony körében azonban mellérendeltségről nehezen tudunk beszélni, hiszen a jogviszony jellegéből fakadóan, alá- fölé rendeltség a jellemző elem.⁹ Ez az erőltetés hívja életre a munkavállaló védelmének biztosítását. Ezért van az, hogy bizonyos esetekben szociális megfontolásokból a gyengébb fél (a Ptk.-ban például a fogyasztó) különös védelmére vonatkozó szabályokban nem érvényesül töretlenül ez az elv. Az Mt. is leszögezi, hogy a törvény tekintettel van a munkáltató és a munkavállaló gazdasági, valamint szociális érdekeire. Felmerül a kérdés, hogy tud-e érvényesülni a munkajog védelmi funkciója a polgári jogi keretek között különösen a munkajogi kártérítési felelősség szabályozása során, amely erőteljesen polgárjogi szemléletet tükröz. Kényes egyensúly megteremtéséről van szó, hiszen a munkavállaló túlzott előnybe hozása a munkáltató oldalán jelentkező elnehezüléssel gazdaságilag nagyobb kárt is el lehet érni. Különbség figyelhető meg a bizonyítás tekintetében. A polgári jogi szabályok szerint csupán azt kell bizonyítani, hogy a kár bekövetkezett, a károkozó magatartását és annak jogellenességét és felróhatóságát, valamint a kettő között fennálló okozati összefüggést. Ezzel szemben a munkajogi szabályok némileg eltérnek ettől, tekintettel a terület specialitására. Így tehát az előbb ismertetett elemeken túl szükséges a munkaviszony megléte, valamint a károkozó magatartás munkaviszonnyal való összefüggése,¹⁰ a munkavállaló kárfelelőssége esetén a munkaviszonyból származó kötelezettség vétkes megszegése is. Itt kell szót ejtenünk arról, hogy „a munkaviszonnyal összefüggésben” utalás egyrészt azt fejezi ki, hogy munkaviszonynak kell fennállnia, másrészt pedig azt, hogy a munkavállalót ért kárnak valamilyen formában összefüggésben kell állnia az általa létesített munkaviszonnyal. Ez az összefüggés fennáll a munkavégzéshez szükséges előkészítő tevékenységgel, a munkavégzéstől el nem választható személyi szükségletekkel, valamint a munka befejezésével együtt járó teendők végzése során keletkezett károsodások esetén is. Érdemes megemlíteni, hogy nem minősül a munkaviszonnyal összefüggésben állónak a károsodás, ha az a munkába menet vagy onnan eljövet éri a munkavállalót. A munkáltató kártérítési felelőssége szempontjából nincsen jelentősége annak, hogy társadalombiztosítási szempontból ez egyébként üzemi jellegűnek minősül. Nem minősül a munkaviszonnyal összefüggésben állónak a károsodás, ha engedély nélküli magánmunka során következik be a károsodás. Összességében azt mondhatjuk, hogy a „munkaviszonnyal összefüggésben” kifejezés fedi azt a tárgyi kört, amelybe tartozó károsodásért a munkáltató felel.¹¹

9 Prugberger Tamás – Kenderes György: A munka- és közszolgálati jog intézményrendszerének kritikai és összehasonlító jogi elemzése, Novotni kiadó, Miskolc, 2009. 253. o.

10 Prugberger Tamás– Nadas György: Európai és magyar összehasonlító munka- és közszolgálati jog, Complex kiadó, Budapest 2014. 313. o.

11 Nadas György: Működési kör, vagy ellenőrzési kör, a kimentés megváltozott szabályai, in: <http://www.munkajog.hu/rovatok/munkahely/>

Ha azonban a dolog közjogi oldalát vizsgáljuk, akkor első körben megállapítható az Mvt. alapelveit taglaló szakaszai alapján, hogy a munkáltató elsődleges, objektív senkire át nem hárítható felelősséggel tartozik, amelyet nem befolyásol a munkavállaló munkavédelmi kötelezettsége. Azért is kiemelendő ez a tény, mivel a munkajogi felelősségnél a munkavállaló magatartása hatással van a munkáltató munkajogi kárfelelősségének meglétére vagy mértékére. Ebben az esetben ez a két dolog teljesen elkülönül, hiszen a munkavédelem szempontjából legfontosabb kérdést, az egészséget nem veszélyeztető biztonságos munkafeltételek megteremtése és folyamatos fenntartása kizárólag a munkáltató feladata. Ezzel párhuzamosan az oktatási kötelezettség, illetve a munkavédelmi szabályok, munkavállalók általi betartásának ellenőrzése is a munkáltató kizárólagos kötelezettségei közé tartoznak. Ezekből adódóan, ha az objektív felelősség alóli mentesülést szeretnénk röviden vizsgálni, akkor előfordulhat olyan eset, hogy az azonos alaptól kiinduló munkáltató a magánjogi alapú objektív felelősség keretében kimentéssel sikeresen élhet, de a munkavédelmi felelőssége megállapításra kerül, mivel az Mvt.¹² alapján kimentésre egyáltalán nincs lehetőség. Ennek a kettősségnek azonban még egy oka felsorolható, mégpedig az az egyéni munkavállalói érdek, mely az egészségi állapot megőrzéséhez kapcsolódik egy részről. Más részről az állam éppen az előbbi fontos egyéni érdek és alapjog védelme érdekében a munkavállalót, mint kiszolgáltatott felet próbálja védeni a közigazgatási szankciórendszer elemeit alkalmazva. A munkáltató ennek megfelelően egy kettős kötöttségi rendszerben van, mely akár ugyanazon munkahelyi baleset kapcsán minimálisan két különböző felelősségi formát keletkeztet (a többi esetleges felelősségi formával most nem tudunk jelen írás keretei között foglalkozni). Egy magánjogi alapú szerződéses jogviszonyból eredő magánjogi alapú és a Ptk. által körülölelt felelősségi formát, melyből eredő kártérítés összege a munkavállalót illeti meg. Egy közjogi alapú felelősségi formát, mely a szerződéses és magánjogi munkáltatói kötelezettségek betartásának állami/hatósági kontrollját jelenti, melyből eredő szankciók nem a reparációt, és nem a restitúciót szolgálják, hanem a nem jogkövető munkáltató szankcionálását.¹³

Összegzés

Lényeges, hogy ha nincs meg az okozati összefüggés a munkaviszony vonatkozásában, abban az esetben nem mentesülről beszélünk, hanem arról, hogy a felelősség nem állapítható meg sem a munkajogi felelősség, sem a munkavédelmi felelősség szempontjából. Az „új” Munka Törvénykönyvének indoklásából kiolvasható, hogy a jogalkotó célja a piacgazdaság viszonyainak megfelelő szabályozás kialakítása volt. Ez csupán részben teljesült, mivel a törvénynek nem sikerült visszaszorítani az állami beavatkozást, és nem sikerült a korábbinál lényegesen nagyobb teret engedni a magánjogi szemléletű szabályozásnak. Ennek oka annak tudható be,

[mukodesi-kor-vagy-ellenorzesi-kor-a-kimentes-megvaltozott-szabalyai](#), (2014. 01. 09.)

12 Vö. a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény

13 A munkavédelmi, munkajogi és társadalombiztosítási kérdésekről lásd Jakab Nóra: Munkavédelem – Különös tekintettel a felelősségi kérdésekre. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2016.

hogyan az 1992-es Mt. az úgynevezett relatív diszpozitivitás talaján nyugodott. Ennek értelmében a törvénytől általában csak a munkavállaló javára engedett eltérést, amely a munkaerőpiac autonóm szabályozása ellen hatott. E szabályozási megoldás azonban távolabbi korokban gyökerezik. Ilyen volt az állami beavatkozások korszaka, ahol a korábbi szerződéses elemek a jogi szabályozás kógens elemeivé váltak abból kifolyólag, hogy a munkavállaló helyzetének javítását sürgősen eszközölkéjék.

Az „új” Mt. ennek érdekében alapvetően új jogpolitikai célkitűzést kíván követni, amely keretei között az úgynevezett kontraktuális alapú szabályozás szerepét kívánja bővíteni, azaz elősegíteni azt, hogy a felek egymással akár az indivi-

duális, akár a kollektív munkajogban szabályos szerepet öltő megállapodások útján rendezzék viszonyaikat.¹⁴ Az állami szabályozás visszaszorításával a felek megállapodásait előtérbe kívánja helyezni.

Ennek megfelelően erősödik az a hatás, mely szerint nem ütközik egy munkaviszonyból származó helyzet kétszeres értékelés tilalmába, ha egy kontraktuális felelősség és egy közjogi felelősségi alakzatban vizsgálják ugyanazt az eseményt, és netalántán még azonos eredményre is jutnánk.

¹⁴ A Munka törvénykönyvéhez benyújtott indoklás, I. rész I. fejezet 1–2–4. §-hoz

Nagy Zoltán-Csizmár Ada¹

A FELSŐOKTATÁS FINANSZÍROZÁSI KÉRDÉSEI²

Bevezetés

Az utóbbi években egyre inkább fókuszba kerül az oktatásügy, ezen belül is a felsőoktatás. Fontos kérdés, hogyan működjön és milyen formában kerüljön sor a finanszírozásra, illetve a pénzügyi keretek szűkülésével, hogyan maradhat versenyképes a felsőoktatás. Elsőként rövid elméleti áttekintéssel mutatunk rá az oktatás gazdasági jelentőségére, az oktatás költségeire, illetve az oktatás hasznára és megtérülésére.

Az emberi tőke, vagy más néven emberi beruházás (human capital) elméletének alaptétele szerint az emberek oktatás, képzés révén beruházásokat végeznek saját termelőképességükbe, amelyek következtében növelik a termelékenységüket, és ezáltal a munkájuk piaci értéke is megnő, amellyel együtt jár, hogy ezáltal a jövőbeli keresetük is magasabb lesz.

Azonban kérdés az, hogy melyek azok az érvek és motivációk, amelyek miatt egy állam, illetve egy állam kormányzata úgy határoz, hogy beruház az emberi tőkébe, és így az oktatásba.

Az oktatás, és általában véve az emberi erőforrás-fejlesztés társadalmi megtérülése kapcsán kell szót ejteni az emberi tőkének betudható bizonyos külső (externális) hatásokról. Ha az oktatásból csak a közvetlen felhasználónak származna haszna, akkor – tökéletesen kompetitív piacot feltételezve, a gazdaságon kívüli szempontokat pedig figyelmen kívül hagyva – nem lenne indokolt az állam oktatási szerepvállalása, mivel az egyének optimális mennyiséget vásárolhatnának a magánpiacon. Az oktatást azonban általában kvázi közjóságnak vagy vegyes

jóságnak tekintik, mivel externális hozamok kapcsolódnak hozzá. Ezekkel a külső hatásokkal szokták az állam oktatási szerepvállalását indokolni. Akkor externális egy döntés hozama, ha a döntés következményei olyan egyének helyzetét is javítják vagy rontják, akik a döntésben nem vettek részt. Az oktatás ebből a szempontból vegyes közjóságnak tekinthető, hiszen az oktatási beruházás egy része az abban résztvevő egyén hasznára lesz, így ebből a szempontból magánjóság; de mindemellett az oktatás externális haszonnal is jár, hiszen a hasznát élvezzi a társadalomnak legalább egy része, mivel előnyt jelent számukra, hogy vannak az adott államban jól képzett emberek. Az államok oktatási szerepvállalását közgazdasági szempontból elsősorban tehát ezzel, vagyis az oktatás externális hatásaival szokás indokolni.³

Az oktatási rendszer egy részét mindenhol kormányzati forrásból tartják fenn; az állam tehát valamennyi országban investál az emberi tőkébe. A kormányzati beavatkozás megfelelő mértéke attól függ, hogy az adott vegyes jóságból milyen relatív fontosságot tulajdonítanak az egyéni és a társadalmi hozamoknak.

Az általánoson levonható következtetés az, hogy a gazdasági növekedés döntő faktora a tudásban való előrehaladás. Az emberi tőke elmélet képviselői azt hangsúlyozzák, hogy az emberi tőke közgazdasági fontosságának növekedése a modernizálódó gazdaságban nem kétséges.⁴

A felsőoktatás állami támogatása és a magánforrások szerepe

Az országok nagy részében a felsőoktatási kiadások jelentős hányadát a közoktatáshoz hasonlóan, költségvetési forrásokból finanszírozzák. Azonban az alsó és középfokú oktatással ellentétben a felsőoktatásban a magánforrások szerepe

¹ Nagy Zoltán habil. egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Államtudományi Intézet, Pénzügyi Jogi Tanszék, e-mail: jogdrnz@uni-miskolc.hu. Csizmár Ada V. évfolyamos joghallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

² "A cikkben ismertetett kutató munka az EFOP-3.6.1-16-00011 jelű „Fiatallodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg”

³ POLÓNYI István: Az oktatás gazdaságtana, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 44. o; lásd még: VARGA Júlia: Oktatás-gazdaságtan, Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest, 1998, 31. o.

⁴ POLÓNYI i.m. 2002. 45. o

kiemelkedő. E fejezetben beszélhetünk elsőként a tandíj intézményéről, hiszen az országok egy részében nem csupán a magán-, de az állami felsőoktatási intézményekben is fennáll a tandíjfizetés kötelezettsége, más országokban pedig éppen az utóbbi években vezették be vagy éppen állították vissza ezt az intézményt.⁵

A felsőoktatási tandíjfizetéssel kapcsolatban két ellentétes álláspont alakult ki. Az egyik nézőpont szerint a felsőoktatást, a közoktatáshoz hasonlóan, lényegében közjóságnak kell tekinteni, és ezért mindenki számára biztosítani kell a tandíjmentes hozzáférést. A másik véglet szerint igaz ugyan, hogy a felsőoktatásnak is vannak hozamai az egész közösség számára, de olyan jószágról van szó, amely jelentős egyéni haszonnal jár, ezért az egyéni teherviselés – például a tandíjfizetés – mindenképpen indokolt a felsőoktatásban. Az esetek többségében a második véleményt támogatók sem tagadják, hogy lehetnek a felsőoktatásnak externális hozamai, és nem is tűzik ki célul, hogy a hallgatók teljes egészében viseljék iskoláztatásuk költségeit. Sokkal inkább a költségmegosztást javasolják a résztvevők, illetve az adófizetők között.⁶

Mivel általában a felsőoktatás hozamait kevésbé tekintik helyi jelentőségűnek, mint a közoktatásét, a támogatásokat jellemzően a központi költségvetésből nyújtják. Ennek a legjellemzőbb megnyilvánulási formái a következők:

- a felsőoktatási intézményeknek nyújtott támogatások,
- feltételekhez (például tanulmányi előmenetelhez, vagy rászorultsághoz) nem kötött támogatás a hallgatóknak,
- tanulmányi előmenetelhez kötött ösztöndíj,
- rászorultsághoz – jövedelemhez – kötött ösztöndíj vagy támogatás,
- visszafizetendő, de támogatott, alacsony kamatozású vagy kamatmentes kölcsönök,
- utazási, lakhatási vagy étkezési ártámogatás,
- adókedvezmények a felsőoktatásban résztvevők vagy végzettek számára,
- adókedvezmények a felsőoktatásban résztvevők szülei számára.

A keresletnövelést célzó támogatással kapcsolatban jelentős kérdés, hogy ki a megfelelőbb alanya a támogatásnak. Jobb-e közvetlenül a hallgatóknak (ösztöndíjak stb. formájában) vagy pedig a felsőoktatási intézményeknek nyújtani ezeket a támogatásokat? Összességében mindkét módszer mellett szólnak érvek és ellenérvek, de megállapítható, hogy bár a két forma valamennyi országban egyidejűleg egymás mellett létezik, az állami támogatás túlnyomó többségét mégis csaknem mindenütt a felsőoktatási intézmények kapják.⁷

A tandíj kérdésével szorosan összefüggnek a hallgatói támogatások, a diákhitelek és kölcsönök. Sok vita folyik arról, hogy az ösztöndíj vagy a kölcsön a megfelelőbb forma a hallgató támogatására. Az emberitőke-beruházásra sokkal nehezebb hitelhez jutni, mint más beruházási programok megvalósítására. Mivel a megtérülési idő szokatlanul hosszú, a hitelezők nem használhatják jelzálogként valaki jövőbeli keresetét, a hitel vissza nem fizetése esetén pedig nem adhatják el az illető szolgáltatait a legtöbbet ígérőnek. Mindezek miatt

a kereskedelmi hitelezők vonakodnak hallgatói kölcsönöket nyújtani, így ha a hallgató számára nem áll rendelkezésre egyéb támogatási forma, nem tudja finanszírozni a tanulmányait. Emiatt a hitelhez jutás lehetőségét úgy lehet biztosítani, ha az állam valamilyen formában (például garanciavállalással vagy kamattámogatással) a költségvetésből támogatást nyújt a hallgatói hitelekhez. A hallgatói hitelek tehát mindenhol tartalmaznak állami támogatást, ennek mértéke azonban országonként és hitelfajtánként különbözik.

A hallgatói kölcsönökkel kapcsolatban hasonló érvek és ellenérvek fogalmazódnak meg, mint a tandíjakkal kapcsolatban. A mellette érvelők szerint az államnak támogatnia kell ugyan a felsőoktatást, mivel az pénzbeli és nem pénzbeli hozamokkal jár a társadalom számára, de a hitelekkel történő támogatás kevesebb terhet ró a költségvetésre, mint az ösztöndíjak vagy segélyek. Emellett a társadalmi egyenlőségre is kedvező hatással van, mivel azok, akik maguk – a magasabb életkeresetek formájában – a felsőoktatás haszonélvezői lesznek, hozzájárulnak saját képzési költségeikhez. A működő hallgatói hitelek lehetnek vagy úgynevezett garantált kölcsönök, amelyet kereskedelmi bankok nyújtanak kormánygaranciák mellett, vagy pedig kormányzati hitelek, amelyet a kormányzatok közvetlenül nyújtanak a hallgatóknak. A legtöbb hallgatói hitel hosszú lejáratú, 10-20 éves futamidejű, a piacinál alacsonyabb kamatozású vagy kamatmentes. A hallgatói hiteleket nemcsak tandíjfizetési kötelezettség teljesítésére nyújtanak, hanem a hallgatók tanulmányi ideje alatt felmerülő más – megélhetési és az iskolázással összefüggő – költségeinek finanszírozására is.⁸

A hazai finanszírozási rendszer történeti fejlődése

A hazai felsőoktatás kondicionálása az 1990-es évek elejéig úgynevezett intézményfinanszírozással történt. Ez a fajta rendszer fedezi a feladatok ellátásához szükséges, elvileg normázott, gyakorlatilag kialakult és engedélyezett inputok költségeit, mint például a személyzet, a bér, az eszközök, stb.; ezért nevezik gyakran inputfinanszírozásnak is. Az intézményfinanszírozás alapvető problémája az, hogy nincs összefüggés az intézményi teljesítmények, eredmények, a szolgáltatási minőség, valamint a támogatás között. A finanszírozás ugyanis vagy a kialakult inputok alapján, vagy az előző évi költségvetés alapján történik, és nincs köze ahhoz, hogy a finanszírozott feladat végrehajtása mennyire eredményes, mennyire hatékony. Az intézményfinanszírozás helyébe lép ezt követően a normatív, illetve a képlet szerinti finanszírozás.⁹

A normatív finanszírozás fogalmát általában kétféle értelemben használja az irodalom, egyrészt, mint a finanszírozás átláthatóan szabályozott módját, másrészt pedig, mint a támogatás valamilyen mutató egységéhez kötött folyósítását. A normatív finanszírozás esetében tehát néhány jól mérhető teljesítménymutató (elsősorban a hallgatólétszám) és néhány

5 VARGA i.m. 131. o.

6 VARGA i.m. 131-132. o.

7 VARGA i.m. 132-133.

8 VARGA i.m. 133-135. o.

9 POLÓNYI István: A hazai felsőoktatás állami finanszírozásának története, 1990-2011. In: TEMESI József (szerk.): Felsőoktatás-finanszírozás – Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet. Budapest, Aula Kiadó, 2012 (a továbbiakban: POLÓNYI i.m. 2012) 199. o.

(összevont szakirányi) normatíva alapján határozzák meg az állami támogatás összegét. Ennek egyik változata az, amikor a finanszírozás egyetlen normatívával történik. A normatív finanszírozás másik iránya, amikor több teljesítmény-, illetve működési mutatót magában foglaló képletekkel számolják ki az intézményi támogatást.¹⁰

Az oktatási tárcánál a felsőoktatási törvény-koncepció és a finanszírozási koncepció kidolgozásához kapcsolódóan – 1991-ben – kialakítottak egy normatív finanszírozási modellt, ami azonban nem került elfogadásra, ugyanis a felsőoktatási szféra képviselői és a minisztérium pénzügyi területe is elutasította a normatív finanszírozást.

A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény megteremtette a felsőoktatás többszatsornás finanszírozását, ugyanakkor a törvény elfogadásának ellenére a normatív finanszírozás végleges koncepciójának kidolgozására és bevezetésére nem került sor. Végül az 1996-ban kiadott 154/1996. (X. 16.), „A képzési normatívák bevezetéséről a felsőoktatásban” című Kormányrendelet lett az alapja a normatív finanszírozás bevezetésének a hazai felsőoktatásban. A 2000-es évek legelején, 2005-re a normatív finanszírozás jelentősen átalakult. A 2006-ban életbe lépő felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatás finanszírozásának lényegében ugyanazokat az elemeket határozta meg, amelyek a 2004–2005-ös évek alatt kialakultak. Ezek a képzési, a tudományos célú, a fenntartói, és az egyes feladatokhoz nyújtott támogatások (és a hallgatói támogatás) voltak.¹¹

2013-ig a felsőoktatási intézményeknek juttatott állami támogatásokat három változó: a képzési normatíva (fejkvóta), a tudományos normatíva (az intézmény tudományos kapacitása alapján) és a fenntartói normatíva (épületek, infrastruktúra működtetése stb.) határozta meg. 2014-től azonban az állami támogatás 70 %-át a hallgatók száma, 30 %-át pedig a tudományos teljesítmény alapján kapják az intézmények. Ez azt jelenti, hogy ahova sokan jelentkeznek, azok több pénzt kapnak, ahova kevesen, azokra átalakulás, végső esetben pedig megszűnés vár. Ez tovább mélyíti a regionális feszültségeket, mivel az elmaradottabb térségekben működő egyetemeket felsőfokú szakképesítést nyújtó közösségi oktatási intézményekké fokozzák le. Nem lesznek keretszámok, az állam által finanszírozott férőhelyek azonban megmaradnak. Félő, hogy továbbra sem garantált az egyenlő hozzáférés, a legszegényebbek kimaradnak a felsőoktatásból, a legjobban teljesítő hallgatók pedig nagy számban külföldre mennek. 2015-től minden intézmény élén a vezetők között egy kancellár áll, ő dönt a gazdasági és pénzügyi kérdésekben. A szakirodalmi álláspontok szerint ezáltal is csorbul az intézmények autonómiája, ugyanis a kancellárt a mindenkorai miniszterelnök nevezi ki.¹²

A finanszírozás központi költségvetési összefüggései

A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény szabályozza ma a felsőoktatást érintő kérdéseket. A törvény

¹⁰ POLÓNYI i.m. 2012. 200. o.

¹¹ POLÓNYI i.m. 2012. 213-235. o.

¹² Az oktatás finanszírozásának reformja <https://jak.ppk.hu/uploads/articles/11252/file/OKTAT%20C3%81S%20finansz%C3%ADroz%C3%A1s%C3%A1nak%20reformja.pdf> (Letöltés ideje: 2016. november 2.)

által felállított rendszer szerint ma Magyarországon háromféle finanszírozási formában vehetőek igénybe a felsőoktatás szolgáltatásai; állami ösztöndíjjal támogatott, állami részösztöndíjjal támogatott, valamint önköltséges formában.

A törvény maga deklarálja, a felsőoktatás támogatásának módját és célját. Eszerint a felsőoktatási intézmény működéséhez a fenntartó biztosít támogatást. Az éves költségvetésről szóló törvény állapítja meg a felsőoktatás állami támogatását, a felsőoktatási intézmények működéséhez biztosított állami támogatás rendszerét pedig a Kormány határozza meg. A felsőoktatási intézmény részére pályázati úton, valamint megállapodás alapján is adható támogatás. Az állami támogatás nevesített céljai a következők: a hallgatói juttatások, a képzési tevékenység, a tudományos fejlődés, a fenntartási feladatok, a hallgatói sport, az egyes speciális felsőoktatási feladatok ellátásának, meghatározott intézmények támogatásának, valamint a kulturális és fejlesztési támogatásának biztosítása.¹³ A folyamatok megértése érdekében érdemes megvizsgálni, hogy adott években hogyan alakultak számszerűsítve az állam által a felsőoktatás számára nyújtott ráfordítások.

ÉV	FELSŐFOKÚ OKTATÁSRA FORDÍTOTT KIADÁS	ÖSSZES OKTATÁSRA FORDÍTOTT KIADÁS
	(folyó áron, millió forint)	
2001	161 871	770 879
2005	226 772	1 170 113
2010	259 156	1 262 749
2011	270 646	1 211 562
2012	247 517	1 153 755
2013	243 645	1 142 329
2014	257 908	1 370 978

1. táblázat: A költségvetés felsőoktatási kiadásai és összesen oktatásra fordított kiadásai az állami, önkormányzati intézmények költségvetési beszámolóiban alapján.¹⁴

A táblázatból látható, hogy hasonló tendencia áll fenn, mint a közoktatásra fordított állami támogatások esetén. A 2010-től kezdődő években egyértelműen csökkenés mutatható ki az adatok alapján, a 2014-es év azonban mutat némi javulást. Összességében azonban megállapítható, hogy a teljes oktatásra (tehát nem csak a felsőoktatásra) fordított állami kiadás egészen 2014-ig csökkenő tendenciát mutat, ami aggasztó tendenciát jelent.

Hogy teljes legyen a kép, a következő táblázattal a felsőoktatásra fordított összegek GDP-hez mért arányát is meg kell vizsgálni.

¹³ 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról, 84.§ (1) (2) bekezdés

¹⁴ A Központi Statisztikai Hivatal adatai. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eses/i_zoi014.html (Letöltés ideje: 2016. november 2.), (2010-től a központi alrendszer adatainál a támogatási típusú szakfeladatokat nem veszi figyelembe.)

Mutató / dimenzió	2003	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Oktatási kiadások a GDP százalékában, %	5,69	5,33	4,75	4,34	4,08	3,93	4,30
<i>oktatás szintje szerint</i>							
Felsőoktatás	1,10	0,99	0,97	0,97	0,88	0,84	0,81

2. táblázat: Felsőoktatási befektetések a GDP százalékában (2003-2014).¹⁵

Az előző táblázatnál tett megállapításokhoz képest itt anynyiban más a helyzet, hogy a GDP-hez mért arányban a felsőoktatási támogatások csökkenése nem állt meg a 2013-as évben. Jól látható, hogy az oktatásra fordított kiadások teljes összege nőtt az utolsó két évben, ennek ellenére a csak felsőoktatásra fordított kiadások még így is csökkentek, ami szintén nem tekinthető üdvözlendő tendenciának.

A magyar felsőoktatás-finanszírozás nemzetközi összehasonlításban

A felsőoktatás finanszírozása terén folyamatos és erőteljes változások zajlottak az elmúlt évtizedekben és zajlanak mind a mai napig. Az egyes országok esetében természetesen különbözik az adott folyamatok erőssége, relatív súlya. Ezek a különbségek a társadalmi, gazdasági eltérésekből legalább annyira adódnak, mint az eltérő oktatásfinanszírozási modellekből. Mindezekkel együtt is azonosítható az alábbi hat globális trend, amely kihívást jelent a felsőoktatás finanszírozása szempontjából:

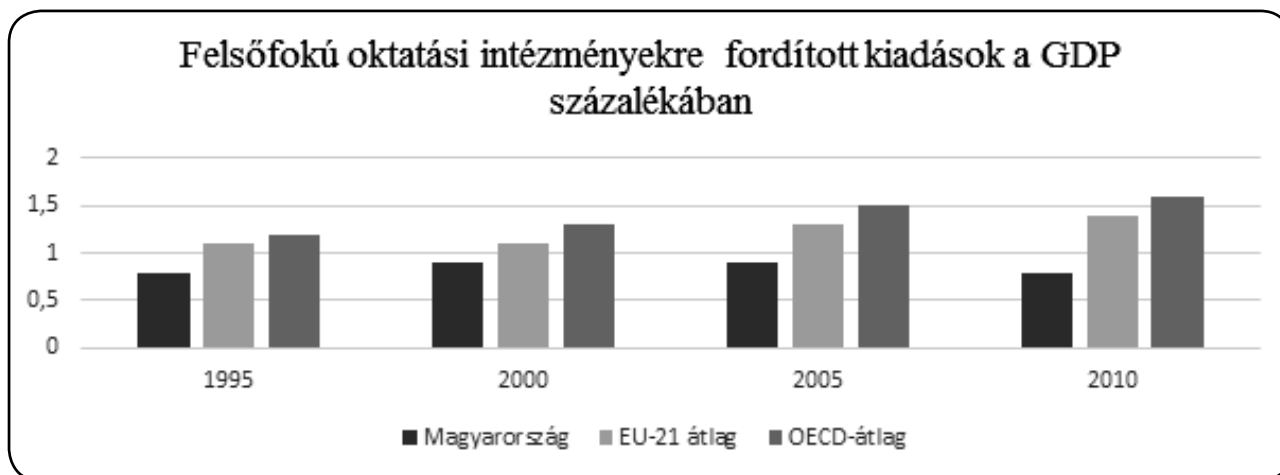
- Érezhető egy felfelé irányuló nyomás a felsőoktatási képzés egy hallgatóra jutó költségeit illetően.

¹⁵ A Központi Statisztikai Hivatal adatai. https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_2_2.html (Letöltés ideje: 2016. november 2.)

- Világszerte általános jelenség a felsőoktatás mennyiségi expanziója, a hallgatói létszám jelentős emelkedése.
- Ahogy a társadalom és gazdaság egyre inkább tudásalapúvá válik, egyre inkább megnő a jól képzett munkaerő szerepe az alacsonyabb képzettségűkhöz képest.
- Noha jelentős a felfelé irányuló nyomás a költségek tekintetében, a kormányzati források képtelenek ezzel lépést tartani.
- A globalizáció azon keresztül is hat a felsőoktatásra, hogy egyre jelentősebb versenytényezővé válik a jól képzett munkaerő, vagyis mind az egyén, mind a társadalom számára megnő a felsőoktatás szerepe.
- A világ sok országát jellemző liberalizáció (részben a költségigényekkel lépést tartani nem tudó kormányzati források miatt is) a felsőoktatás költségvetéstől való eltávolodásához, a magánforrások egyre nagyobb igénybevételéhez vezet.¹⁶

A felsőoktatás nemzetközi összehasonlítása is rámutat a hazai intézmények költségvetési helyzetére. A vizsgálat közege ebben az esetben is első sorban Magyarországnak az Európai Unió országaihoz, valamint az OECD országokhoz képest elfoglalt helye.

¹⁶ NÉMETH András Olivér: Felsőoktatás-finanszírozás Kelet-Közép-Európában. In: TEMESI József (szerk.): Felsőoktatás-finanszírozás – Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet. Budapest, Aula Kiadó, 2012 (a továbbiakban: NÉMETH i.m.) 68-70. o.

1. diagram: A felsőfokú oktatási intézményekre fordított kiadások a GDP százalékában.¹⁷

¹⁷ OECD: Education at a Glance, 2013. 191. o., Table B2.1 alapján [https://www.oecd.org/edu/eag2013%20\(eng\)--FINAL%2020%20June%202013.pdf](https://www.oecd.org/edu/eag2013%20(eng)--FINAL%2020%20June%202013.pdf) (Letöltés ideje: 2016. november 2.)

A diagram adataiból sem tudunk eltérő következtetést levonni, mint az eddig ismertett statisztikai adatokból. Magyarország a felsőoktatás finanszírozása szempontjából elmarad mind az Európai Unió, mind az OECD országainak GDP százalékában mért átlagától. Ráadásul, ha hosszú távon az eltelt évek adatait is összemérjük, akkor ebből a szempontból is – sajnálatos módon – csökkenés figyelhető meg a felsőoktatási támogatások összegében.

Összegzés

Általában a költségvetési gazdálkodás szempontjából két területet szoktak kiemelni, mint problémás területet, az egészségügyet és az oktatást. A kettő között alapvető különbség, hogy míg az egészségügy területén jelentkező finanszírozási változások elsősorban rövid távon hatnak, addig az oktatás esetén minden változás hatása évtizedekben mérhető. Ezért is különös jelentőséggel bír az oktatás, ezen belül is a felsőoktatás finanszírozása. Amit ma alakítunk az oktatáson, annak pozitív vagy negatív hatása csak sok év elteltével mérhető.

A fejlett gazdasággal rendelkező országok már elsősorban nem munkaalapú társadalmat építenek, hanem tudásalapú társadalmat, amelyben kulcsszerepet játszik a felsőoktatás. Ezért fontos társadalmi érdek a magyar társadalom jövője szempontjából ez a szektor. A finanszírozás mértékének a csökkentése komoly problémákat idéz elő, hiszen elmaradnak a korszerű oktatáshoz szükséges infrastrukturális beruházá-

sok, csökken a folyó finanszírozás is. A humán erőforrás újratermelése is akadozik, a fiatalok vagy nem jönnek oktatónak a felsőoktatásba, vagy külföldre mennek, amelynek fontos oka a fentiekén túl az alacsony bérszínvonal. Mindez hosszú távon a felsőoktatás színvonalának a csökkenéséhez vezet. A finanszírozási anomáliák egyes szegényebb társadalmi rétegeket teljes mértékben kizárhatnak a felsőoktatásból, amely kontraszelekcióhoz vezet.

Mindezen problémák fokozottan jelentkeznek a Budapesten kívüli felsőoktatási intézményeknél. A fővároson kívüli intézmények finanszírozása azonban fontos társadalmi érdek, még akkor is, ha látszólag közgazdaságilag nem hatékony. Az egyetem egy város, egy megye szempontjából kulcsfontosságú intézmény gazdasági, tudományos és kulturális értelemben egyaránt. Az egyetem nem csak oktatási intézmény, hanem a tudomány és az értelmiség fellegvára, amely fontos szerepet játszik a vidék népességmegtartó szerepében is.

Tóth Gergő József¹

A KÁROSULTI MAGATARTÁSOK ÉRTÉKELÉSE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÁROSULT ESETLEGES KÁROKOZÓI MINŐSÉGÉNEK VIZSGÁLATÁRA

A károsultat terhelő kötelezettségekre vonatkozó általános megállapítások

A Ptk. 6:525. §-a² károsult oldalán is megállapít kötelezettségeket: nevezetesen a kármegelőzés, kárelhárítás, illetve kárenyhítés. A két legismertebb polgári jogi Kommentár szerzőinek álláspontja szerint abban az esetben, ha a károsult a Ptk. 6:525. §-ban foglalt kötelezettségének (legyen az e körben deliktuális, vagy kontraktuális felelősségi tényállások körébe tartozó magatartás) nem tesz eleget, úgy ő is károkozó lesz, és ez a helyzet így a közös károkozás egyik speciális esetét jelenti.³ Vajon helyes-e ez a megközelítés? Kezelhetjük-e a károsultat károkozóként? Jelen tanulmányom ezekre a kérdésekre próbál választ keresni. Vita tárgyát képezhetné az is, hogy milyen felelősségi rendszerben kívánom vizsgálni a jogintézményt, hiszen az új Ptk. megkülönbözteti a kontraktuális és a deliktuális felelősséget. Egyes nézetek szerint (Csécsy Andrea) a különbség ott keresendő, hogy a károsult a szerződés megszegésével hatott-e közre, vagy a magatartása a kárkövetelmén kívülre esik. Mások szerint (Harmathy) mindig a felróhatóságot kell vizsgálni. A Ptk. utaló szabálya e körben világosan fogalmaz: 6:144. § [A

szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályainak kiegészítő alkalmazása] (1) A károsult kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettségére, továbbá a közös károkozók felelősségére a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni. A továbbiakban – a Ptk-ra figyelemmel – ezt tartom követendő irányának.

Miért vehető össze azonban egyáltalán a közös károkozás szabálya és a károsultat terhelő kötelezettségek megszegésének következménye? Erre a kérdésre a formális választ a Ptk. adja meg – hiszen elhelyezkedésüket tekintve is egymást követik a törvényhelyek –, másrészt a felelősség megállapításánál mind a közös károkozás vonatkozásában, illetve a károkozó és a károsult (belső) viszonylatában is a felróhatóság, majd a közrehatás mentén kell cselekményeiket értékelni, végül pedig amennyiben egyik sem állapítható meg, úgy a kárt egyenlő arányban kell viselniük (Ptk. 6:524. § és 6:525.§).

A felróhatósággal kapcsolatban kiemelhetjük, hogy amennyiben elfogadjuk, hogy a károsult egyben károkozó is lehet, akkor nem vitásan az egyik lehetősége a kimentésre – a károkozóhoz hasonlóan – annak bizonyítása, hogy magatartása nem volt felróható. Ez a kimentés azonban eltérő a közös károkozás esetén a károkozók egymás közötti, belső viszonyában, valamint a károsult és a károkozó kapcsolatában. Az elvárhatóság szintje nem is lehet azonos az összehasonlítás alapját képező esetekben. Ráadásul a károsult a károkozóval szemben akkor is követelhet kártérítést, ha a magatartása felróható volt.⁴

Közös elem továbbá mindkét vizsgált kárkövetelmi helyzetnél a közrehatás vizsgálata. Fontos azonban rögzíteni, hogy a ká-

¹ Dr. Tóth Gergő, egyéni ügyvéd, tudományos segédmunkatárs, Miskolci Egyetem, Polgári Jogi Tanszék

² 6:525. § [Károsult közrehatás] (1) A károsultat kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettség terheli. Az e kötelezettségek felróható megszegése miatt keletkezett kárt a károkozó nem köteles megtéríteni.

³ Osztovits András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. I–IV. kötet. Opten Informatika Kft., Budapest, 2014., valamint Petrik Ferenc (főszerk.): Az új Ptk. magyarázata. I–VI. kötet. HVG–ORAC, Budapest, 2013 (hat kötetben).

⁴ Nagy Éva – Pecze Dóra: Polgári jog II., Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2014., 221.

rosult és a károkozó magatartásának az iránya nem azonos, a két félle szemben az elvárás sem azonos mértékű. Hiszen míg a károkozó a magatartásának következményeit, a kár bekövetkezésének a lehetőségét előre látja, addig a károsultban általában nem merül fel az, hogy az adott helyzetben a kár bekövetkezhet. A károkozónak a kár bekövetkezésétől minden esetben tartózkodnia kell.⁵ Az előzőekkel összefüggésben kijelenthető, hogy a károkozó és a károsult magatartása – különösen a kárenyhítés körében – szervesen nem kapcsolódnak egymáshoz. De nem vitásan az egyik feltétele a másiknak. A magatartások irányának különbözőségét jól mutatja az alábbi két eseti döntés (a különbözőségük ellenére is).

A BH1979.236. sorszámon közzétett döntés szerint az épület tulajdonosa felelőség tehető a leszakadó hó miatt, ha az a tetőn található hófogók hiánya miatt zúdult le, az autó tulajdonosa pedig aligha, mert nem kellett meggyőződnie erről a tényről. Ezzel szemben a Miskolci Járásbíróság P.26.009/1963. számú ítéletében az autóbusz hirtelen fékezése miatt a bányász terhére róta 50 % erejéig, hogy a menetirány szerinti első ülésre ült le, ahol nem volt kapaszkodási lehetőség, holott máshová is ülhetett volna. A második esetben tehát a bíróság kármegosztás alapján a károkozót a kár megtérítése alól részben mentesítette, bár álláspontom szerint abban az esetben sem volt elvárható a károsulttól a kár ilyen mértékű „előrelátása”.

Marton Géza azt hangsúlyozza, hogy a károsultnak mint a közös károkozásban résztvevőnek (az ő szóhasználatával élve „együttokozónak”) ugyanazon szempontok alá kell esnie, mint amelyeket a közös károkozásnál meghatároz a jogalkotó. A különbség egyedül csak abban keresendő, hogy a károsult kettős szerepe következtében ő a saját maga elleni követeléstől esik és csak a károkozóra vonatkozó keresete marad meg, hiszen ő egyszerre lesz adós és hitelező is.⁶

Fontos megemlíteni, hogy a bírói gyakorlat a károsultat terhelő kármegelőzési, kárenyhítési magatartás tanúsítását a károkozótól is elvárja – vagyis ez mindkettőjüket terhelő, közös kötelezettség –, de a bíróságok valójában – álláspontom szerint helyesen – a károkozótól nagyobb fokú gondosságot követelnek meg, vagyis annak fokozott felismerését, hogy magatartása kárt eredményezhet. Eörsi kifejezetten kimondja, hogy a károsultat terhelő kötelezettségek a károkozót is terhelik. Továbbá szerinte is súlyosabban kell megítélni azt a magatartást, amellyel másoknak közvetlenül kárt okoznak, mint azt, amely a károkozás körülményeit nem enyhíti. A bírói gyakorlat egyetemes abban is, hogy a kárenyhítési kötelezettség megszegése nem mentesítheti a károkozót. A korábbi jogirodalom (Eörsi) szerint a rendkívüli munkateljesítménnyel elért jövedelem nem csak, hogy nem várható el, de nem is lehet felelősségcsökkentő tényező. Például, ha egy ügyvéd nagyon sok ügyvédi megbízást szerez egy tartós megbízás elvesztése után, amely miatt még jelöltet is fel kell vennie, akkor szélsőséges esetben mondhatná azt a károkozó, hogy igazából az ügyvédet nem érte kár.^{7 8} A kérdést lejjebb részletesebben tárgyalom.

5 Pribula László: A károsulti közrehatás, Jogtudományi Közlöny 2010/5., 252-253.

6 Marton Géza: Kártérítés, in: Magyar Magánjog Kötelmi jog Általános rész. (szerk.: Szladits Károly) Grill Kiadó, Budapest, 1941. 378.

7 Eörsi Gyula A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1966., 442.

8 Ezzel összefüggésben két bírósági határozatban a károsult magatartása – különösen a kárenyhítés körében – „perdöntő” jelentőségűnek bizonyult: - „A bíróság azonban elszámolhatónak találta azt a megbízási díjat, amelyet a felperes a per tárgyát képező megbízási szerződés megszüntetése következtében kapott. ... A bíróság ezzel az összeggel csökkentette a korábbiak szerint megállapított kártérítés összegét: 8.158.500-200.000=7.958.500.-Ft. (29.P.21.013/2013/32)”.

Az utaló magatartás, különös tekintettel a tényállás felelősséget kizáró elemére, az önhibára

Olyan esetekkel is találkozhatunk, amikor a károsulti oldal magatartása teljes mértékben lehetetlenné teszi a károkozóval való összemérést, ilyen az önhiba, amelyet élesen el kell határolni jelen esetben a károsultat terhelő kötelezettségektől, ugyanis az önhiba esetén fogalmilag sem beszélhetünk még csak elvi szinten sem közös károkozásról, hiszen az önhiba az egyedüli ok, ami miatt a kár bekövetkezett, vagy helyesebben, ami károkozáshoz vezetett. Az önhiba – mint fogalmi elem – az utaló magatartásoknál is központi szerepet kap, de a Ptk. számos helyen utal az önhibára, mint felelősséget (kártérítést), esetleg mást terhelő kötelezettséget csökkentő, vagy kizáró körülmény. A teljesség igénye nélkül a kifejezés – tényállástól függő jelentéstartalommal – előfordul a házastársi tartás, élettartási tartás, valamint rokontartás esetén (Ptk. 4:29.§, 4:86.§, 4:194.§), de a kárfelelősségi tényállások körében máshol megjelenik, így a vétőképtelen személy károkozásáért való felelősség esetén. Ugyanis a Ptk. vonatkozó rendelkezése szerint a vétőképtelen károkozó a belátási képességének hiányára vagy fogyatékosságára nem hivatkozhat, ha ezt az állapotát felröhatóan maga idézte elő (Ptk. 6:546.§). Közvetve találkozhatunk az önhibával az érvénytelenség körében is, ugyanis feltűnő értékaránytalanságra hivatkozással nem támadhatja meg a szerződést az, aki a feltűnő értékaránytalanságot felismerhette vagy annak kockázatát vállalta (Ptk. 6:98. § (1) bekezdés).

Attérve az utaló magatartás tényállására, e rendelkezés alapján indított perek száma a többi jogvitához képest elenyésző.⁹ Az első fokon eljáró bíróságok „bátrabban alkalmazzák”, azonban a felsőbb bírói fórumok próbálják megtartani ezen jogintézmény kivételes jellegét és csak szigorú és alapos vizsgálódás után hagynak helyben egy ilyen eljárás alapján meghozott marasztaló döntést. Ennek oka nyilvánvaló: ha ezen a jogcímen indítanak pert nagyon alapos bizonyítás szükséges a felperes részéről a kereseti kérelem érvényesítéséhez, továbbá a jogintézményben fellelhető összes tényállási elemek meglétét igazolni kell és a legfontosabb, hogy ne legyen önhiba, ami kizárná a kárt elszenvedő fél részre a részbeni vagy teljes megtérítést. Ezzel összefüggésben érdemes hangsúlyozni: „*az emberi magatartásokban, így az utaló magatartásokban sem lehet vakon megbízni, a más emberbe vetett bizalomhoz, különösen egy utaló magatartásra való ráhagyatkozáshoz nagyfokú körültekintésre van szükség, mérlegelésre van szükség. Az ilyen téren tanúsított magatartás önhibának minősül, aminek a következményeit általában mindenki maga viseli.*”¹⁰

Az utaló magatartás fogalmát – nem a mai használatában – a témában korszakalkotó Villányi (Fürst) László Utaló magatartások c. műve taglalta először. A szerző már az előszóban kihangsúlyozza, mit ért az elnevezés alatt: „*olyan magatartásról van szó, amely valamely – valóban meg nem lévő – tényállásra*

-,[...]mindent meg kellett volna tenni a bíróság szerint, hogy a kiesett jövedelem pótlása érdekében új megbízót keressen, erre azonban a per adatok szerint nem került sor, erre maga a felperes sem hivatkozott;

[...] a bíróság megítélése szerint abból ered, hogy a kár elhárítása, illetőleg csökkentése érdekében a felperesi társaság nemhogy nem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, hanem semmilyen intézkedést nem tett.” (21. G. 21. 556/2012/9.”

9 Az utaló magatartás statisztikai előfordulásáról bővebben ld. Légrádi Gergely: Az utaló magatartás (biztatási kár) a Ptk.-ban és a bírói gyakorlatban (Polgári Jogi Kodifikáció 2003/4 20-27. o.) c. munkájának 2.6. pontját a 23. oldalon. Légrádi munkája a jogintézmény utolsó nagyobb lélegzetvételi összefoglalója.

10 Bíró György – Lenkovic Barnabás: Általános Tanok, Novotni Kiadó Miskolc, 2010, 207.

utal s amelyért az azt tanúsító fél – a forgalmi bizalom elvének fogva a saját maga eljárását ahhoz alkalmazta.”¹¹ A fogalom – a törvényhely jelenlegi szabályaihoz képest – kifejezetten általános, azonban rögzíti, hogy csak olyan esetekben alkalmazható, ha a felek között nincs szerződés. Ezen szankcionált emberi magatartásnak (vagy akár magatartásoknak, azok együttes hatásának) sajátos a helyzete a polgári jog „felelősségi” rendszerében: a jogos és jogellenes magatartások közötti átmenetet jelenti (jelenthetik). A magatartások pedig akár jogosak, akár jogellenesek, egy meghatározott növekedés után jogi relevanciához jutnak, értékelést nyernek. A tényállási elemek későbbi bővülése azonban fontos, hiszen ebben az esetben kis relevanciájú tényekről beszélünk. Fürst szavaival élve: „A kis relevancia csak annyit jelent, hogy bizonyos tényállásoknál a tényállás mozgató eleméhez a statikus előfeltételek nagyobb számának kell járulnia ahhoz, hogy a jogmozgatás valóban bekövetkezzék....”¹²

Az utaló magatartás fogalma alapján a bíróság a kárnak egészben vagy részben való megtérítésére kötelezheti azt, akinek szándékos magatartása más jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra indított, amelyből őt önhibáján kívül károsodás érte. Láthatjuk, hogy az összes tényállási elem bizonyítása ellenére is, ha a fennáll a károsult önhibája, az az okozott kár megtérítését kizárja.

Az utaló magatartással összefüggésben vita tárgyát képezhetné, hogy van-e lehetőség részbeni önhibának? Álláspontom szerint nem, azonban gyakran a bíróságok helytelenül kármegosztást alkalmaznak¹³. Alapvetően nem véletlen a párhuzam, hiszen mindkettőnél a mérce az adott helyzetben általában elvárhatóság, azonban a károsultat terhelő kötelezettségek megszegésére történő hivatkozásra nincs szükség, hiszen a Ptk. eleve csak a károsult önhibáján kívül keletkezett károk megtérítésére ad alapot, és ezzel összefüggésben a bíróságnak eleve felkínálja a kár részbeni megtérítését. (Pl. ha van még egy harmadik személy is, akinek a magatartása közrehatott).¹⁴

Más ügyben is felmerült a kárenyhítés körében az önhiba értékelése. Az utaló magatartás alapján indult konkrét eljárásban az eljáró másodfokú bíróság az első fokú bíróság döntését hatályon kívül helyező döntésében rögzítette egyrészt, hogy „nem lehet megkerülni tehát a felperesi magatartás felróhatóságának, a kárenyhítés körében esetleges önhibájának a vizsgálatát”, továbbá „ismételten értékelnie kell az elsőfokú bíróságnak az alperes (a biztatási kár károkozója) felróható magatartása lefolytatott vizsgálatainak eredményét, így az alperes jogalanyiságával összefüggően az alperes szavának „különös súlyát”.¹⁵ A bíróság ezen iránymutatása az elsőfokú fórum számára kifejezetten téves következtetésekre adhat alapot, különösen a kárenyhítés körében. Az utaló magatartás esetén ugyanis nincs helye részbeni önhibának. A fennállása – figyelemmel a jogintézmény kivételességére – kizárja annak alkalmazhatóságát. Más kérdés a biztatás körében egy speciális jogállású jogalany pl. egy minisztérium tartozáselismerésének értékelése.¹⁶

11 Fürst László: Utaló magatartások, Dunántúli Egyetemi Nyomdája Pécszet 1929, Előszó III.

12 Fürst: i.m. 20. o. (A szerző a mű 13. oldalán a jogi relevanciát egy koordináta rendszerben helyezi el, ahol a jogtalanság és jogosság vízszintes tengelyét – a két fogalom határán – érintik ezeknek a kis relevanciájú tényeknek a dinamikus görbéje)

13 Vö. pl. Legfelsőbb Bíróság Gf.II.30.766/1982.- BH 1984/9. sz. 363.

14 A Polgári Törvénykönyv Magyarzata I. szerk.: Gellért György, Complex Kiadó, Budapest, 2007., 61.

15 Gf.II.30.337/2011/5. számú ítélet, 20.

16 Nem kizárt azonban az utaló magatartás esetén sem a közös károkozó szabályainak alkalmazása. Ez leggyakrabban akkor fordulhat elő, ha a károkozó magatartásban, a jogszabályhely fogalmi elemét adó biztató

Önmagában azonban egy jó adósi minőség, egy komoly szervezet által adott tartozáselismerő nyilatkozat sem lehet elegendő az önhiba elhárítására az utaló magatartások értékelésénél. Egy adott ügyben a bíróság megállapította, hogy a felperes saját kockázatára járt el, amikor az alperesben, mint „jó adósban bízott, és követelését (eredeti) adósával szemben nem érvényesítette... A saját gazdasági kockázatvállalásból eredő károsodást a polgári jog általános elvei szerint mindenki maga tartozik viselni, még akkor is ha az elhatározásban más személy magatartása is közrehatott. A gazdasági életben a feleknek saját érdekeik védelme érdekében kellő megfontolással és körültekintéssel kell eljárniuk, mert nem számíthatnak arra, hogy a kockázat vállalásából fakadó esetleges terheket az ellenérdekű félre (más személyre) háríthatják (BDT.2005/1175).”¹⁷

A kárenyhítési kötelezettség megítélése a bírói gyakorlatban

A károsultat terhelő kötelezettségek közül azért esik más megítélés alá a károsultat terhelő kárenyhítés, mert ebben az esetben a károkozó okfolyamat lezárul, és a károsult viszonyát, eljárásrendjét a bekövetkezett kárhoz tudjuk mérni, amely a magánjog egész területén jelen van.

Rövid kitékintés okán vizsgáljuk meg, hogy milyen speciális kérdéseket vet fel a kárenyhítési kötelezettség kérdése a munkajog világában. Az Mt. vonatkozó rendelkezései szerint „nem kell megtéríteni a kárnak azt a részét, amelyet a munkavállaló vétkes magatartása okozott, vagy amely abból származott, hogy a munkavállaló kárenyhítési kötelezettségének nem tett eleget.”¹⁸ Továbbá „nem kell megtéríteni azt a kárt, amelynek bekövetkezése a károkozás idején nem volt előrelátható, vagy amelyet a munkáltató vétkes magatartása okozott, vagy amely abból származott, hogy a munkáltató kárenyhítési kötelezettségének nem tett eleget.”¹⁹ A Munka Törvénykönyve mindkét oldalon felállítja a kárenyhítési kötelezettséget. Milyen körülmények merülhetnek fel a gyakorlatban a károsult oldalán? Egy jogellenes (egyoldalú) munkaviszony megszüntetés eredményeképpen gyakori hivatkozási alap a munkáltató oldaláról az, hogy a károsult munkavállaló nem próbált meg új munkahelyet találni. E körben azonban a bizonyítás – álláspontom szerint is helyesen – a munkáltatót terheli.²⁰ A munkáltatók által hivatkozott érvelés nagyon hasonló a látásmóddal, amelyet a polgári ügyek, különösen a határozott idejű megbízási szerződésekkel kapcsolatos kártérítési perekben a megbízók (jellemzően, de nem kizárólagosan az alperesek) képviselnek.²¹

magatartásban többen is közrehatnak, több személy együttes magatartásának a következménye.

17 Gf.IV.30.456/2012/8. számú ítélet 8. o.

18 Mt 167. § (2) bekezdés

19 Mt. 179. § (4) bekezdés

20 I. EBH2015. M.23: „Az eljárás során a felperes igazolta azt, hogy a perrel érintett időszakban milyen mértékű álláskeresési járadékban részesült, illetve az újonnan létesített munkaviszonya alapján milyen mértékű munkabérhez jutott hozzá, melyet az eljáró bíróságok a kártérítés összegének meghatározásakor figyelembe vettek. A kárenyhítési kötelezettség tekintetében a munkáltató a bizonyításra kötelezett fél. Amennyiben az alperes arra hivatkozik, hogy nem teljes mértékben tett eleget e kötelezettségének a munkavállaló, úgy az ezzel kapcsolatos tényállítását neki áll érdekében bizonyítani.”

21 Jelen tanulmányban a példák a korábban hatályos régi Ptk. (1959. évi IV. törvény) alkalmazásából eredő jogvitákban születtek. Azonban álláspontom szerint azért használhatóak a jelenleg hatályos Ptk. során is, mert – különösen az utaló szabályra figyelemmel, amely a károsultat terhelő kötelezettségek körében a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait rendeli alkalmazni – továbbra is követendőek lehetnek.

Egy adott ügyben²², – melynek tárgya megbízási szerződés jogellenes megszüntetése (felmondása) miatti kártérítés volt – az első fokon eljáró bíróság ítéletében az alperes magatartását úgy minősítette jogellenesnek, hogy rögzítette: a felek között a szerződés alperesnek (a megbízónak) felróhatóan megszűnt, és az alperes ezért kártérítési felelősséggel tartozik. A kártérítés összegének megállapításánál azonban az első fokon eljáró bíróság – álláspontom szerint – azt a téves irányt vette, hogy a felperesnek nincs olyan mértékű kára, amelyet meghatározott, ugyanis nem tett eleget kárenyhítési kötelezettségének. A hivatkozott peres eljárás egyik fő érdekessége, hogy egy hosszabb időtartamra (több évre) megkötött határozott idejű megbízási szerződés jogellenes megszüntetésével összefüggésben terjesztette elő a felperes kártérítési igényét. Az első fokon eljáró bíróság a kár összegének csökkentését a következőkre alapozta. *“A kialakult bírói gyakorlat szerint ugyanis a kár összege nyilvánvalóan nem azonos a szerződéses időszaktól hátralévő időre járó megbízási (helyesebben megbízási) díjjal. Az okozott kárt olyan időszakokra lehet számítani, amely egyébként elegendő és alkalmas lett volna arra, hogy a megbízott a kiesett megbízási pótlásáról gondoskodjék. Erre az időszakokra sem követelhető azonban a teljes megbízási díj kártérítésként, hiszen figyelembe kell venni azokat az összegeket, amelyeket költségekben a megbízott megtakarít. A kár az elmaradt időszakra járó elmaradt haszon és a ténylegesen bizonyítottan felmerülő költségek összege.”* Később a bíróság rögzíti – a felperesi (megbízotti) logikával egyezően –: *“kétségtelen, hogy a megbízási szerződés felmondásából okszerűen következik, hogy a felperes (megbízott) által remélt bevételt nem fogja megkapni, azonban ... a felperesnek mint károsultnak mindent meg kellett volna tenni annak érdekében, hogy a kiesett jövedelmet mint kárt, pótolja. A felperes (megbízott) azonban az eltelt több mint egy év alatt ... ennek érdekében semmit nem tett ... Az ugyan nem várható el, hogy egy hónapon belül rögtön új megbízót találjon, azonban a bíróság megítélése szerint ... fél év elegendő lett volna arra, hogy ezen célok elérésében eredményes lépéseket tegyen a felperes (megbízott)... Az ezt követő időszakra a bíróság nem állítja, hogy nincs kára az elmaradt haszonból a felperesnek, azonban ... ez már nem róható fel az alperesnek. Ez kifejezetten a bíróság megítélése szerint abból ered, hogy a kár elhárítása, illetőleg csökkentése érdekében a felperesi társaság nemhogy nem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, hanem semmilyen intézkedést nem tett.”²³*

A megbízási szerződések esetében – a munkajogban megismertekkel szemben – ez az érvelés azért nem lehet helytálló, mert itt nem egy munkaviszonyról van szó, amelyből egyidejűleg főállás szerint egy lehet (további jogviszony lehetséges, a vonatkozó törvényi korlátokkal). Egy ilyen esetben – ahogy az a perben is látszik – a kiesett bevétel akkor is hiányzik, hogyha több, más, esetleg új megbízása van a felperesnek, mint gazdálkodó szervezetnek, akinek a kapacitása bármilyen mértékben bővíthető. Ezért nem védhetők a fentebb hivatkozott ítéletében foglaltak, amely szerint a felperesnek „mindent meg kellett volna tenni a bíróság szerint, hogy a kiesett jövedelem pótlása érdekében új megbízót keressen, erre azonban a peradatok szerint nem került sor, erre maga a felperes sem hivatkozott.” Ha ugyanis egy ilyen logika helytálló lenne, akkor jogellenes és felróható magatartás szankció nélkül maradna. Egy ilyen okfejtés – helyesen – csak a tényleges kár, azaz beálló vagyoni hátrány (damnum emergens) megítélésénél értékelendő. Egy minden bizonnyal bekövetkező (csökkenés) elmaradt haszonnál (költségmegtakarítással csökkentett szerződéses bevétel) azonban nem helytálló az érvelés. Ha ez a bírói következtetés

helytálló lenne, akkor soha nem lenne értelme egy prosperáló vállalkozás tevékenységét bővíteni. Ezen perek nagyrésztében a felperes (a megbízó) ráadásul egy jogi személy (egy cég), ahol az új megbízási magával hozhat fejlesztéseket, akár munkaerő-felvételt is. Ilyen esetekben a bevételkiesés a költségekkel csökkentve kárként jelentkezik, mégpedig elmaradt haszonként. Ahogyan az Marton Géza is hangsúlyozza:

„az elmaradt haszon kárminősége teljesen egyenértékű a pozitív veszteségével – legfeljebb bizonyíthatósága kisebb ... Mindössze ennek bizonyításánál kell a bírónak kellő óvatossággal élni és csak a reálisan számba vehető, kellő valószínűséggel remélhető haszonkilátásokat kell figyelembe venni.”²⁴

Olyan eset is ismert, ahol a bíróság egy elveszített megbízási után az alkalmazott későbbi elbocsátását, költségmegtakarításként értékelte, hiszen – érvelése szerint – a legnagyobb megbízó elvesztése ezzel nyilvánvalóan összefüggésbe hozható: *“a bíróság ugyanakkor egyértelmű ok-okozati összefüggést látott az alkalmazott elbocsátása és a peres felek között fennállt megbízási jogviszony megszűnése között, hiszen a szakértő által készített, a szakvélemény 1. számú mellékleteként csatolt táblázatból egyértelműen megállapítható volt, hogy a legmagasabb megbízási díjjal járó megbízóját veszítette el az alperes személyében a felperes (...).”²⁵*

Más esetben az előadott perbeli tényállás alapján az eljáró bíróság nem a kárenyhítési kötelezettség elmulasztására tekintett, hanem azért csökkentette a megítélt kártérítés összegét, mert a károsult – általa is bevallottan – új megbízást (jövendelmet) talált, ezáltal pedig elszámolhatóan találta a károsult egyszeri, eseti megbízási ellenértékeként keletkezett megbízási díját. Az ítélet szerint *“az alperes ... azon álláspontját, mely szerint a felperes ezen megbízási szerződés megszűnése folytán kapacitását bővíteni tudja... a bíróság a kárenyhítési kötelezettség köreben értékelni nem tudja. Ez az alperesi hivatkozás ... jövőbeli, bizonytalan körülmény... A bíróság azonban elszámolhatóan találta azt a megbízási díjat, amelyet a felperes a per tárgyát képező megbízási szerződés megszűnése következtében kapott. ... A bíróság ezzel az ... összeggel csökkentette a korábbiak szerint megállapított kártérítés összegét. (8.158.500-200.000=7.958.500.-Ft)”²⁶* Ahogy arra korábban is utalt jelen értekezés, ilyen esetekben a károsulttal zsal érte kár, hogy a megbízási szerződés lehetetlenné vált, és így magas nyereségtartalmú bevételkiesése keletkezett. Ha a károsult tevékenysége például szellemi tevékenységen alapul, akkor egy szerződéses kötelezettség költségeinek többsége – a tevékenység folytatásának létéből eredően – akkor is felmerül, ha a felperes elveszíti egy megbízását. Ezért mást egy károsult megbízott megspórolni eleve nem tud, de ezeket sem lehet „arányosan” csökkenteni az okozott kárt. Nem lehet elégszer kiemelni, hogy ilyen esetekben egy károsult (megbízott) akárhány új megbízást szerzett volna, attól még a költségekkel csökkentett bevételkiesés a felperesnél kárként jelentkezik, mégpedig elmaradt haszonként. Hiszen a jogvita tárgya nem egy munkaviszony. Bármilyen új megbízást (különösen eseti megbízásokat) akkor is vállalhatott volna a felperes, ha a jogellenesen megszüntett szerződése fennmarad.

Az eljáró bíróságok már korábban is alkalmazták a fenti logikát a kárenyhítés körében: *“a másodfokú bíróság figyelembe véve azt, hogy a perbeli adatok szerint a felperes, illetőleg képviselője B. Győző szakmai körökben elismert volt, megfelelő piacutató munka mellett maximálisan egy féléves időszak elegendő lehetett volna arra, hogy a perbelivel azonos volumenű megbí-*

22 Bírósági ítélet száma: 21. G. 21. 556/2012/9.

23 21. G. 21. 556/2012/9. számú ítélet 13-14. o.

24 Marton Géza: Kártérítés, im. 385.

25 12.G.21.017/2013/25.

26 29.P.21.013/2013/32.

zást találjon. Mindezek mérlegelésével a másodfokú bíróság általános kártérítésként 1 millió forintot állapított meg a felperes javára.”²⁷ Megjegyzést érdemel, hogy a kárenyhítési kötelezettség vizsgálatát – különösen a szellemi tevékenységek pl. ügyvéd, könyvvizsgáló, adószakértő, orvosi hivatás körében – számtalan tényező befolyásolhatja. Egyrészt más és más lehet az ország egyes régiói között, a fejlettségi szint függvényében. De befolyásolhatja egy esetleges országot érintő gazdasági válság is. Meghatározó lehet egy időközben megváltozott jogszabályi környezet, amely pl. a tevékenységet tovább szűkíti.

Ezzel szemben elfogadhatóbbnak mutatkozik az előbbiekhöz hasonló tényállás mentén született ügyben egy másodfokú bíróság ítélete: *“a törvényszék álláspontja szerint a felperesi társaságnak elsősorban a per tárgyát képező szerződés tartalmával azonos tartalmú szerződés megkötésére állhatott fenn a jogszerű igénye. Ekként nem kötelezhető arra, hogy a tevékenységi körébe tartozó, ettől eltérő tartalmú szerződés kössön.”*²⁸

Következtetések

Az eddigiek alapján a kárkötelemben a vizsgálat tárgyát a károsult magatartásai képezték. Különös figyelmet kapott a kárenyhítés kérdése, figyelemmel annak speciális irányára, időbeli megjelenésére a kárkötelemben. A fejezet azzal a felvetéssel indul, hogy vajon lehet-e a károsult is károkozó? Ki egyáltalán a károkozó? A károkozó pontos fogalmát sem a jogirodalom, sem a Ptk. nem határozza meg. Vizsgálni őt is csak a magatartásán keresztül tudjuk. A hatályos magánjogi kódexünk szerint károkozó lesz az, aki másnak jogellenesen kárt okoz. Hol helyezhetjük el a károkozót? Magában a kárkötelemben. Marton Géza szerint²⁹ nincs felelősség azt megelőző kötelelem nélkül. A személy a kártérítés jogában azért kerül felelősségre vonásra, mert megszegett egy fennálló kötelezést, valamit, amelyet a jog véd. Így a felelősség egy visszahatás valamely kötelezést megszegése által okozott hatásra. Éppen ezért nem lehet a károsult (akár részbeni) önközta kárára kártérítést alapítani, hiszen ezt a törvény nem tiltja. A fő fogalmi elemünk így a hatályos jog szerint a jogellenesség. A Ptk. világosan kimondja: minden károkozás jogellenes.

²⁷ 4.Gf.16.016/2000.

²⁸ 2.Gf.40.173/2013.

²⁹ Marton Géza: i. m., uo.

Az előzőekben kifejtettek alapján a felvetett és itt megisméltelt kérdések már megválaszolhatók, azaz: egyrészt lehet-e a károsult a közös károkozás egyik alanya, amennyiben megszege a Ptk. 6:525.§-ban foglalt kötelezettségeit? Másrészt ezzel szoros összefüggésben lehet-e saját maga károkozója? Egyes jogirodalmi álláspontom szerint mindkét esetben a válasz: nem. Álláspontom szerint is ez a helyes megközelítés. A felvetés így dogmatikailag sem lehet megalapozott, hiszen a károsult önközta kárát a törvény nem tiltja - csak nagyon szűk körben, ha annak másokra is van kihatása -, ha egy magatartást a jogalkotó nem szankcionál, akkor abban az esetben nem lehet alkalmazni joghátrányt, vagyis a cselekmény (esetünkben a károkozás) nem jogellenes. A közös károkozás alkalmazását pedig kizárja az a körülmény, hogy a kár bekövetkezése után a lezárult okfolyamat nem újraéled, hanem elindul egy másik, amelyet már maga a károsult indít meg, ennek az iránya pedig ellentétes lesz a károkozók által kifejtettekkel. Mi lehet az esetleges gyakorlati jelentősége egy ilyen probléma felvetésének? Leginkább az, hogy a károsultat - különösen magatartását - nem lehet olyan éles vizsgálat alá helyezni, mint ha ő maga is károkozó lenne. A korábbi joggyakorlat bizonyos tekintetben Marton Géza fentebb megfogalmazott állításával értett egyet, mely szerint a károsultnak egy tekintet alá kell esnie a károkozókkal, hiszen ő is „együttokozó”.³⁰ Idővel szükséges lehet a tanulmány tárgyát képező probléma esetleges kúriai felülvizsgálata is. A fenti logika (mármint, hogy a károsult egyben károkozó is) – Fuglinszky szerint – elvezethet az önmagunknak okozott kár koncepciójához, amely a kártérítési jognak nem célja.³¹

³⁰ Ezzel az elvvel értett egyet Legfelsőbb Bíróság PK 36. számú állásfoglalása:

A közös érdeke tehát egyrészt a károkozó magatartástól való tartózkodást kívánja a károkozótól, másrészt a károsult kárelhárítási kötelezettségét is igényli. Ha a károsult e kötelezettségét elmulasztja, vagy éppen maga is a károkozás irányában ható magatartást tanúsít (pl. a károkozó ingerlésével), illetőleg a kár bekövetkezése után annak súlyosbodása ellen nem teszi meg azt, ami az adott helyzetben általában elvárható, mulasztása a kártérítés mértékét befolyásolja, kármegosztásra vezet, mert a károsult lényegében maga is károkozó. Károsulti mivoltából következően azonban nem kártérítésre köteles, hanem a saját kárának egy részét viselnie kell.(1/2014. PJE határozata alapján az új Ptk. eltérő rendelkezése miatt nem tartotta irányadónak a Polgári Kollégium)

³¹ Fuglinszky Ádám: Kártérítési jog, HVG ORAC, Budapest, 2015. 297.o.

ÚJ KIHÍVÁSOK A XXI. SZÁZAD MAGÁNJOGI FELELŐSSÉGÉBEN

KONFERENCIA-BESZÁMOLÓ

„Új kihívások a XXI. század magánjogi felelősségében” címmel tartott konferenciát a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Civilisztikai Tudományok Intézete. Az esemény az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg Miskolcon, 2016. november 11.-én. Az Intézet kutatói célul tűzték ki, hogy a károkozó jogellenes magatartások több szempontú, komplex vizsgálatát valósítsák meg, egyidejűen elemezve a polgári jogi, agrárjogi, környezetjogi, munkajogi és kereskedelmi jogi aspektusokat.¹

„Az új Polgári Törvénykönyv hatályba lépése után néhány évvel aligha képzelhető el a magánjogi kárfelelősségi rendszerben olyan terület, mely újragondolást vagy finomhangolást ne igényelne”, emelte ki Dr. Leszkóven László egyetemi docens, aki a felelősségi kérdések magánjogi aspektusait, a felelősség funkcióit tette az előadása tárgyává. Álláspontja szerint az eddighez képest megújuló, modern kárfelelősségi jog van kibontakozóban, amely miatt érdemes figyelmet fektetni a tételes jogi megoldásokra és az elméleti alapokra egyaránt.

Az együttműködési és tájékoztatói kötelezettség a Polgári Törvénykönyvben nevesített szerződési jogi alapelvek egyike, amelynek idődimenzióját és tartalmát vizsgálta meg Dr. Juhász Ágnes egyetemi adjunktus. Dr. Tóth Gergő József tudományos segédmunkatárs arra a kérdésre kereste a választ, hogy helyes-e az az álláspont, amely szerint a károsult a kárenyhítési kötelezettség megszegése esetén egyben károkozónak is válik. A veszélyes üzem több aspektusát megvilágították az előadók. A veszélyes üzem, mint objektív felelősségi tényállás és a károsult közrehatás problematikáját taglalta Dr. Pusztahelyi Réka egyetemi adjunktus, amely során az egyes bírói határozatok bemutatásán keresztül a magyar bírói gyakorlat került részletes ismertetésre. Sokoldalú azonban a veszélyes üzemi felelősség, aminek hatására a témakör jogágakon átívelő szabályairól, a veszélyes üzem és az üzemi baleseti felelősség polgári jogi, munkajogi, szociális jogi vetületeiről Dr. Rácz Zoltán egyetemi docens előadásában hallhatott a publikum. Ezt követően Dr. Tóth Hilda egyetemi docens mutatta be az üzemi balesetek kártérítési jogának változásait, különösen hangsúlyozva a munkáltató helytállási kötelezettségének kérdését. A veszélyes üzem témakörének záróakkordját Dr. Mélypataki Gábor egyetemi tanársegéd előadása jelentette, aki a veszélyes üzemek létesítésével és működtetésével összefüggő munkajogi és társadalombiztosítási felelősségi kérdéseket mutatta be.

A munkajogi problémák különböző csomópontjait tárták fel a konferencia során az előadók, így Prof. Dr. Prugberger Tamás professzor emeritus előadásának központi témájává tette

a munkaviszony megszűnésének, megszüntetésének néhány újragondolást igénylő szabályát, rávilágítva a munkavállaló kiszolgáltatott helyzetére. Dr. Kenderes György egyetemi docens a munkajogi felelősség ellentmondásait tárta fel, említve az ügyvezetői státusz kettősségét, az előreláthatósági clausula beemelését a Munka Törvénykönyvébe. Az előreláthatóság alkalmazhatóságának tágabb kontextusát mutatta be többek között Dr. Jakab Nóra egyetemi docens és Dr. Szekeres Bernadett doktorandusz. Előadásuk során vizsgálták a gazdaságilag függő munkavégzőkre vonatkozó magyar és német jogi szabályozást, kiemelten a felelősségi kérdéseket és a magyar szabályozásban rejlő lehetőségeket, buktatókat.

Az új Polgári Törvénykönyv egyik különleges eleme a sérelemdíj, amelynek alkalmazása több kérdést felvet az egészségügyi kártérítési pereket érintően is. Ezeket mutatta be Dr. Barzó Tímea egyetemi docens, tanszékvezető előadásában. Dr. Sági Edit tudományos segédmunkatárs a szerzői jog felelősségi kérdéseit ismertette a hallgatósággal, amely előadást Dr. Kriston Edit doktorandusz családjogi témájú gondolatai követték, amely során a házastársak vagyona feletti rendelkezésből eredő aktuális felelősségi kérdéseket tárta fel. A konferencia keretében nem csak a polgári jog és a munkajog neves kutatói, hanem az agrárjogi és környezetjogi szakértők is megszólaltak. Dr. Olajos István egyetemi docens a 2014. évi földforgalmi törvény új rendelkezéseit ismertette a szerződés érvénytelensége kapcsán, amely során szemléletes gyakorlati példákkal határolta el a semmisségi és a megtámadhatósági okokat. Dr. Csák Csilla habilitált egyetemi docens, intézetvezető és Dr. Hornyák Zsófia tudományos segédmunkatárssal közösen mutatták be a környezetjogi kárfelelősség elméleti és gyakorlati oldalait, amely során érintették nem csak magyar, de az uniós és a nemzetközi dokumentumokat valamint ítélkezési gyakorlatot is. Az atomenergia jogi szabályozásának különleges kérdéseit tárta a közönség elé Dr. Szilágyi János Ede habilitált egyetemi docens és dr. Kocsis Bianka doktorandusz. Ennek keretében elemzésre került a nukleáris károkért való polgári jogi felelősség, amelynek témájában magyar és nemzetközi dokumentumok vizsgálatára is sor került.

A felelősség széleskörű vizsgálatához járultak hozzá a kereskedelmi jog szakértőinek előadásai. Dr. Barta Judit egyetemi docens, tanszékvezető azokat a felelősségi kérdéseket mutatta be, amelyek a tervezési és kivitelezési vállalkozási szerződéseket övezik. Dr. Miskolczi-Bodnár Péterné Dr. Harsányi Gyöngyi egyetemi docens a közraktár custodia felelősségének egyes problémáit járta körbe, Dr. Tóthné dr. Majoros Tünde doktorandusz a gazdasági társaság vezető tisztségviselőjének felelősségét ismertette, kiemelve annak változásait az új Polgári Törvénykönyv hatályba lépésével.

¹ Doktorandusz, II. évfolyam nappali tagozat, ME ÁJK, Agrár- és Munkajogi Tanszék

Rendkívül széles repertoárral készültek az előadók, emiatt nagy érdeklődés övezte az egész napos konferenciát. A szervezők lehetővé tették, hogy az egyes előadás-blokkok után a résztvevők kérdéseket tehesenek fel az előadóknak, így még informatívabbá, érdekfeszítőbbé vált az egész napon át tartó konferencia.

Az intézet oktatói a kutatási tevékenységükről azonban nemcsak az itt ismertett konferenciaelőadásokban számoltak

be. E kutatási program keretében elkészített tanulmányaik 2017 novemberében, a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának online is közzétett, lektorált periodikájában, a „Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica” következő számában meg is jelennek.

Juhász Judit

AZ ELŐVÁSÁRLÁSI JOG GYAKORLÁSA ÁLTALÁBAN, ÉS A TERMŐFÖLD ÉRTÉKESÍTÉSE SORÁN

KONFERENCIA-BESZÁMOLÓ

A Magyar Jogász Egylet szervezésében 2016. november 25-én került megrendezésre az elővásárlási jog gyakorlásának problémáit feltáró jelen konferencia a Budapesti Ügyvédi Kamara kis tanácsstermében, elismert szakemberek, ügyvédek és egyetemi tanárok, továbbá az Igazságügyi Minisztérium helyettes államtitkára, a Földművelésügyi Minisztérium helyettes államtitkára és a Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégiuma vezetője részvételével.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Ügyvédi Kamara elnöke, a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának oktatója, Dr. Cserba Lajos nyitotta meg a konferenciát. Bevezető gondolataiban kerekasztal jellegű beszélgetésre invitálta a megjelenteket az elővásárlási jog kapcsán. Mivel a vizsgált területen az elővásárlási jogra vonatkozó, a Ptk.-ban rögzített általános érvényű szabályokon túlmenően a Fftv. speciális, anyagi illetőleg eljárásjogi szabályai is alkalmazandók, ezért az értelmezési elmentmondások számos és hátrányos következménnyel járnak, az egységességre kell tehát törekedni. Elnök Úr hangsúlyozta, hogy az elővásárlási jog intézményéről szóló beszélgetés nem panasznapként került megrendezésre, valamint nem is a jogszabályok bírálatára hagyatkoznak a jelen lévő szakemberek, hanem egy közös helyes álláspont kialakítása a cél az előzetesen felmért és előkészített kérdések megválaszolásával.

A konferencián két tematikus előadás hangzott el, az egyik az elővásárlási jogot polgári jogi, a másik az agrárjogi aspektusból vizsgálta. Az első előadó, Dr. Tőke Balázs (ELTE-ÁJK) feladata a Ptk. szerinti elővásárlási jog elemzése volt. Előadásában kiemelte, hogy az új Polgári Törvénykönyv számos változást hozott, így sok korábbi kérdést a jogalkotó megválaszolt, azonban új problémák is szabadultak fel. Egyik ilyen szegmensként emelte ki a tulajdonos és az elővásárlásra jogosult között a szerződés lérteljesítésének folyamatát. Az elővásárlásra jogosultakkal a szerződéskötést követően közölni kell az eredeti ajánlatot. De hogy kell elfogadni az ajánlatot? Erre a kérdésre az a helyes válasz, miszerint az csak teljes egészében fogadható el. Az előadó szerint ez a Ptk.-ból nem vezethető le, hiszen a 6:222.§ (4) bekezdése szerint „ha az elővásárlásra jogosult a tulajdonoshoz intézett nyilatkozatában az ajánlatot

elfogadja, a szerződés közöttük jön létre.” Tehát a Ptk. egyszerű elfogadást állapít meg a lényeg tartalmi elemekre vonatkozólag.

Legfontosabb kérdésként az elővásárlási jog dologi és kötelmi hatályát és ezek jogkövetkezményeit vizsgálta. Az elővásárlási jog megsértése relatív hatálytalanságot eredményez, amely a szabály minden elővásárlási jog esetében érvényesül. A dologi hatály azt jelenti, hogy jogszabály mondja ki, hogy az elővásárlási jog mindenkiel szemben kikényszeríthető (közhiteles nyilvántartásba van bejegyezve), ha ez elmarad, akkor fordul át kötelmi hatályúvá. Az előadó álláspontja szerint kötelmi hatálynál nem lehetne alkalmazni a relatív hatálytalanságot, mert az elővásárlási jog a felek közötti kötelmi jogot eldologiasítaná, és a forgalombiztonságot sértené, ha itt is lehetne hivatkozni a relatív hatálytalanságra. Adjunktus úr véleménye szerint ezt a kérdést a bíróságoknak tisztázni kellene, hiszen korábban nem különültek el ennyire élesen egymástól a dologi és a kötelmi hatályú jogviszonyok. Végül a szubjektív és objektív határidők vizsgálatára került sor. A Ptk 6:223. § alapján:” ha a tulajdonos az elővásárlási jogból eredő kötelezettségeinek megszegésével köt szerződést, az így megkötött szerződés az elővásárlási jog jogosultjával szemben hatálytalan. A hatálytalanságból eredő igényeket a jogosult a szerződéskötésről való tudomásszerzéstől számított harminc napon belül érvényesítheti azzal a feltétellel, hogy az igényérvényesítéssel egyidejűleg az ajánlatot elfogadó nyilatkozatot tesz, és igazolja teljesítő-képességét. A hatálytalanságból eredő igényeket a jogosult a szerződéskötéstől számított három év elteltével nem érvényesítheti.” A 30 napos szubjektív határidő (mely inkább elévülési jellegű határidő) akkor indul el tehát, amint az elővásárlásra jogosult értesült a szerződés megkötéséről, de kérdéses, hogy ha nem tud a szerződés részletes tartalmáról, akkor ez a perindítási határidő megkezdődhet-e. Azonban logikusabb lenne, ha a 3 éves határidő jogvesztő jellegű lenne, hiszen ez a szabályozás logikájából automatikusan következik és egyértelmű, azonban a törvény még sem mondja ki.¹

¹ A szerző elővásárlással kapcsolatos állásfoglalásának részletesebb kifejtéséről lásd TŐKEY Balázs: Az elővásárlási jog a Ptk-ban Polgári

Ezt követően került sor Dr. Olajos István (ME-ÁJK) egyetemi docens úr előadására. Tisztázásra került, hogy az anyagi és eljárási keretek felvázolása mellett a legfontosabb elővásárlásra vonatkozó szabályokat a Ptk. és a földforgalmi törvény együttesen adja, így az erre vonatkozó rendelkezések 90%-ban törvényben rögzítettek. A földforgalmi törvény azonban a földszerzés engedélyezési eljárására vonatkozólag két közigazgatási eljárást is kapcsol az elővásárlási joghoz. Az egyik engedélyezési eljárás, ahol a vevői pozíció betöltéséről dönt az eljáró mezőgazdasági igazgatási szerv, a másik egy ingatlan-nyilvántartási eljárás, ahol a csatolt okirat anyagi és eljárási jogszerűsége a tét.² Az első eljárásban a vevői pozíció elérésére törekvők közül az Fftv-ben és más jogszabályokban egymással konkuráló elővásárlási jogosultak sorrendjét bírálja el a jogszabályok és a birtokpolitikai elvek figyelembe vételével a mezőgazdasági igazgatási szerv, és a helyi földbizottság feladatait ellátó kamarai szerv. A két szerv eljárása és meghozott érdemi döntése között is van különbség – emelte ki több cikkében³ kifejtett álláspontját Olajos István. A mezőgazdasági igazgatási szerv érdemi közigazgatási határozatot hoz, ami azonban egyfokú közigazgatási eljárás eredménye, és már meghozatalával jogerős. Ellene az illetékes közigazgatási és munkaügyi bírósághoz fordulhat sérelmet szenvedő felülvizsgálati kérelemmel. Addig a másik döntés a helyi földbizottság feladatait ellátó kamarai szervé, ami nem más, mint egy jogszabályon alapuló magánjogi érdekhordozó állásfoglalása, amely szerv a birtokpolitikai irányelveknek megfelelően, a helyi gazdálkodói közösség érdekeit képviseli. Ez a döntés nem határozati formában születik, de a mezőgazdasági igazgatási szervet köti. Ellene kétfokú a felülvizsgálat. A helyi önkormányzat képviselőtestülete a döntéssel szemben előterjesztett kifogás elbírálására előírt eljárásban, kizárólag azt vizsgálhatja, hogy a kamarai szerv az állásfoglalásának meghozatalakor betartotta-e a rá vonatkozó Fftv. szabályokat, és döntésének indokai kellően megalapozottak, és tényállászerűek-e. A képviselőtestület érdemi közigazgatási határozatáról 2016 október 6-ától – az előadó itt utalt az Alkotmánybíróság a 2016. október 26-i határozatára – a kifogást be nem terjesztető érdekelteket is értesíteni kell. A kamarai állásfoglalást elbíráló képviselő-testületi, önkormányzati döntés elleni felülvizsgálati kérelemről az illetékes közigazga-

tási és munkaügyi bíróság határoz. Érdekes eljárási körülmény – szögezte le az előadó egyben kutatási eredményeit összefoglalva –, hogy a bírósági eljárás eredménye magára a kamarai szerv döntésére nem lesz hatással.

Az előadása a jegyző szerepének elemzésével folytatódott. A jegyző közigazgatási szakember, de a hatáskörébe utalt eljárás polgári jogi vonatkozású, nem határozatot hoz, hanem iratjegyzéket készít és a mezőgazdasági igazgatási szerv dönt majd, hogy az eredeti vevő és az elővásárlási jog jogosultjai közül ki léphet a vevő pozíciójába a birtokpolitikai érvek és a sorrendiség alapján. A földhivatal 15 napon belül előzetes eljárás keretében dönt és összeállítja a sorrendet. Ezt követően, ha a kamarai szerv, azaz a helyi földbizottság nem támogató döntést hoz, ez esetben a mezőgazdasági igazgatási szerv is így határoz. A 17/2015. AB határozat alapján a nem támogató döntés ellen kifogás nyújtható be a képviselő-testülethez és a képviselő-testület határozata ellen indítható bírósági felülvizsgálati eljárás a Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság előtt. Az előadásában docens úr kitért arra, hogy az eladó választhat azon személyek közül, akik vonatkozásában támogató döntés született, de ha nem választ, akkor a Földhivatal a közigazgatási eljárás keretében dönti el a kérdést. Ezáltal az eljárás második szintjén is bekapcsolódhat a bíróság, hiszen a helyi földbizottság állásfoglalása ellen és a mezőgazdasági igazgatási szerv döntése ellen is helye van jogorvoslatnak.

Olajos István előadását követően Cserba Lajos elnök úr fűzött gondolatokat a témához, miszerint az állam kvázi „Janusarcúnak” tekinthető, hiszen közhatalmi szereplőként és magánfélként is szerepel az eljárásban. Az, hogy a továbbiakban hogyan alakul az eljárás és a felmerülő kérdések hogyan kerülnek rendezésre: a bírói gyakorlat fogja eldönteni. A konferencia további része az előkészített kérdések megtárgyalásával folytatódott.

Az első kérdés arra vonatkozott, helyes-e az az általános jegyzői gyakorlat, hogy ha a kifüggesztett adásvételi szerződések esetében hétvégére esik az elfogadó jognyilatkozat megtételére nyitva álló jogvesztő határidő utolsó napja, akkor a határidő a hétvégét követő első munkanapon jár le. A Földforgalmi tv. 21. § (3) bekezdése szerint: „A közlés kezdő napja az adás-vételi szerződésnek a polgármesteri hivatal hirdetőtábláján történő kifüggesztését követő nap. Az elővásárlási jog jogosultja a közlés kezdő napjától számított 60 napos jogvesztő határidőn belül tehet az adás-vételi szerződésre elfogadó, vagy az elővásárlási jogáról lemondó jognyilatkozatot. Az elővásárlásra jogosult - ide nem értve a földalaprkezelő szervezetet - a jognyilatkozatát a jegyző részére személyesen adja át.” A Ptk. 8:3. § (3) bekezdése alapján viszont: „Ha a határidő utolsó napja munkaszüneti nap, a határidő a következő munkanapon jár le.” Az Mt. 102. § (1) bekezdés alapján: Munkaszüneti nap: január 1., március 15., húsvét hétfő, május 1., pünkösd hétfő, augusztus 20., október 23., november 1. és december 25-26. A fenti eljárásban munkaszüneti napnak tekinthető-e a vasárnap, tekintettel az Mt. 101. §-ának szabályozására a Ptk. 8:3§ (3) bek-e alkalmazása körében?

A helyes értelmezés szerint szombaton és vasárnap nem lehet személyes elővásárlási jognyilatkozatot tenni a jegyzőnél. Ezért a jegyzői gyakorlat, mely a hétvégi lejáratot követő hét-

Jog 2016.évi 6.szám 18.p. in: <http://jogaszvilag.hu/szaklap/polgari-jog/2016-6-5/az-elovasarlasi-jog-a-ptk-ban>

2 OLAJOS István: A szerződés és a jognyilatkozatok érvénytelenségének kérdései a földforgalomban In: Pusztahelyi Réka (szerk.) Új kihívások a XXI. század magánjogi felelősségében. 33 p.

3 OLAJOS István: Az elővásárlási és elő-haszonbérleti jog gyakorlásának speciális szabályai a földforgalomban

In: Barzó Tímea, Juhász Ágnes, Leszkoven László, Pusztahelyi Réka (szerk.) Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára. Miskolc: Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, 2015. pp. 375-386. OLAJOS István: Az elővásárlási és előhaszonbérleti jogok gyakorlásának szabályai

In: Szalma József (szerk.) A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2014. 568 p. Konferencia helye, ideje: Újvidék, Szerbia, 2014.11.15 Újvidék: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2015. pp. 227-236. (ISBN:978-86-88077-07-1), OLAJOS István Az Alkotmánybíróság döntése a helyi földbizottságok szerepéről, döntéseiről, és az állásfoglalásuk indokainak megalapozottságáról: Laikus szervek szerepe a földforgalom szabályozásában In: Jogesetek Magyarázata 2015:(3) pp. 17-32. (2015)

OLAJOS István: A mezőgazdasági földek tulajdonszerzéséhez kapcsolódó eljárások(jegyző, helyi földbizottság) Új Magyar Közigazgatás 7. (3.) pp. 53.-55. (2014)

főn még felveszi a jognyilatkozatot, helyesnek tekinthető. Így a kiterjesztő jegyzői gyakorlat e körben helyes. A konferencián résztvevők ebben egyetértettek.

A második kérdés a Fétv. 18/A. §-ára vonatkozott, amelynek rendelkezései értelmezhetők-e úgy, hogy az ott előírt feltételeknek kizárólag az elfogadó jognyilatkozatot tevő elővásárlóknak kell megfelelnie, és az adásvételi szerződést aláíróknak (eredeti vevőnek) nem?

Olajos István szerint ez nem értelmezhető így. Ha a vevőnek is lenne az Fftv. bármely pontja alapján elővásárlási joga, arról a szerződésben nyilatkoznia kell. Az elfogadó nyilatkozat feltételei a vevőre, és az elővásárlásra jogosultakra egyaránt vonatkoznak. E speciális feltétel azonban az eredeti vevőnél jobb szerződési pozíciót enged az elővásárlásra jogosultnak, tehát ezzel kizárólag neki kell rendelkeznie.

Tőkey Balázs szerint nem kell teljesítenie az eredeti vevőnek ezeket a feltételeket, az elővásárlási jogból fakadó kedvezőbb pozíciót éppen az alapozza meg, hogy az eredeti vevővel szemben az elővásárlási jog jogosultjai ökológiai gazdálkodást folytathatnak. A konferencia résztvevőinek egyező véleménye, hogy az ökológiai gazdálkodást mindenképp igazolni kell, de nagy jelentősége van annak, hogy a hatálybalépést hogyan értelmezzük? Egyéb nézőpontok szerint: visszamenőlegesen természetesen nem lehet kötelezettséget megállapítani. Értelmesebb lenne a „hatálybalépést követően megkötött” megfogalmazás. A Földhivatalok egységes gyakorlata erre a problémára megoldásul szolgálna.

Dr. Andréka Tamás (főosztályvezető, Földművelésügyi Minisztérium) szerint a Minisztériumban ebben a kérdésben nincs egységes álláspont. A törvények véleménye szerint politikai termékek és politikai célok elérésére hozzák meg a jogszabályokat, hogy az alkotmányos, vagy nem az – egy másik kérdés. További kérdésként vetette fel, vajon a földhivatal felülvizsgálhatja-e az NFA döntését?

Dr. Cserbáné Dr. Nagy Andrea (ügyvéd, egyetemi oktató) erre reagáló véleményében ennek lehetőségét tagadta: az NFA döntését nem vizsgálhatja felül a mezőgazdasági igazgatási szerv. A hatályossági problémához hozzáfűzte, a hatálybalépés előtt keletkezett szerződések vonatkozásában az elővásárlási jog gyakorlására az új szabályokat kell alkalmazni, míg a vevő esetében a régi szabályok az irányadók.

A harmadik kérdés az elővásárlásra jogosult elfogadó nyilatkozata tartalmára vonatkozott. A Fftv. 21.§ (8) bek. szerint „Az eladót az olyan elfogadó nyilatkozat köti, amelyet az elővásárlásra jogosult határidőn belül tesz meg, és a jognyilatkozatában az adásvételi szerződést magára nézve teljes körűen elfogadja.” Kérdés: A fenti rendelkezést úgy kell-e értelmezni, hogy amennyiben szó szerint „az adásvételi szerződést magára nézve teljes körűen elfogadja” fordulat nem szerepel az elfogadó nyilatkozatban, akkor ezzel az elővásárlói nyilatkozat automatikusan érvénytelenné válik illetve elutasítható az eladó részéről? Ha az elővásárló úgy nyilatkozik, hogy a számmal megjelölt (tehát konkrétan beazonosítható) adásvételi szerződésben foglalt vételi ajánlatot fogadja el, akkor ez megfelel-e a fenti törvényi elvárásnak?

Tőkey Balázs véleménye szerint a Ptk.-nak az szerződéskö-

tés körében rögzített, általa előadásában érintett rendelkezésével szemben nem elegendő, ha az elővásárlásra jogosult csak a lényeges tartalmi elemek tekintetében fogadja el az eladó ajánlatát. Nézete szerint itt a szerződés minden eleme lényeges tartalmi elemnek minősül, és csak teljes egészében fogadható el. Az elfogadó nyilatkozat nem tartalmazza az ajánlathoz képest nem lényeges tartalmi elemnek minősülő eltérő feltételeket.

Olajos István is reagált: Erre a kérdésre adott válasz szintén az elővásárlási jog jogi természetéből vezethető le. Aki elővásárlási jogot gyakorol, annak kizárólag arra van joga, hogy az eladó által elfogadhatónak tartott vételi ajánlatot a maga részéről is fenntartsa, és így a vevői pozícióba kerüljön. Arra viszont e jog gyakorlása kapcsán nincs joga, hogy új, a kapottnál kedvezőtlenebb vételi ajánlatot tegyen az eladónak. Tehát ha úgy nyilatkozik, hogy az adott, hirdetőtáblára kitett adásvételi szerződés kapcsán elővásárlási jogot kíván gyakorolni az Fftv 18§-a alapján akkor ez azt jelenti, hogy magára nézve a szerződést teljes körűen elfogadja akkor is, ha ez a fordulat a szerződésben, és az elfogadó nyilatkozatban sem szerepel.

Andréka Tamás még hozzáfűzte: Az adásvételi szerződés végén határozzák meg, hogy ki képviseli a feleket az eljárásban. Attól, hogy egy okiratban szerepel maga az adásvételi ügylet és az ügyvédi meghatalmazás az még két okiratnak minősül. Ezért nem az okiratra teszünk elfogadó jognyilatkozatot, hanem annak az adásvételt tartalmazó részére.

A negyedik kérdés arra irányult, hogy ha az elővásárló nem tesz a 2013. évi CXXII. törvény 16. §-ában foglaltak vonatkozásában nyilatkozatot, akkor az elővásárlási jognyilatkozatot olyannak kell tekinteni, mintha az elővásárlási jogát az arra jogosult nem gyakorolta volna? Amennyiben a válasz igen, akkor mi ennek a jogszabályi alapja?

Tőkey Balázs szerint nyilatkozatot nem kell tenni, legfeljebb a földhivatal vizsgálhatja, hogy fennállnak-e ezek a feltételek, függetlenül attól, hogy tettek-e jognyilatkozatot (ha nem állnak fent ezek a feltételek, akkor a szerződés jogszabályba ütközés miatt nyilvánvalóan semmis).

Olajos István szerint a birtokmaximum és a földszerzési maximum ellenőrzése a mezőgazdasági igazgatási szervek kötelezettsége, azonban arra vonatkozó utalás, hogy a birtokmaximumot fel kell tüntetni az adásvételi szerződésben, a földforgalmi törvényben és a Fétv-ben nem szerepel. Az erre vonatkozó ügyvédi gyakorlat a termőföldről szóló törvényben szereplő, erre vonatkozó nyilatkozattételi kötelezettségből ered. Ennek a továbbélése az a 300 ha-ra vonatkozó nyilatkozat, amit egyetlen jogszabály sem ír elő, ellentétben azzal a Inyvtv-vhr-ben (69/C§) jelzett azon kötelezettséggel, hogy jelezni kell, a szerző rendelkezik-e részarány tulajdonnal, és a tulajdonában lévő részarány tulajdon 1/20-ad része nem haladja meg a 300Ak-t. Ennek a nyilatkozatnak a meglétét azonban nem a mezőgazdasági igazgatási szerv előtti, hanem az ingatlan-nyilvántartási eljárásban vizsgálja a földhivatal.

Az ötödik feltett kérdés a következő volt: A kifüggesztett adásvételi szerződésre elfogadó jognyilatkozatot benyújtó személyek esetében az elővásárlói jogot megalapozó tényeknek

az adásvételi szerződés aláírásának napján vagy az elfogadó jognyilatkozat megtételének napján kell fennállnia?

Amennyiben az adásvételi szerződés megkötésének napján, akkor a Földforgalmi tv. 18. § (2) bek. a) pontjában rögzített elővásárlói jog a fenti kérdés tekintetében tekinthető-e kivétel szabálynak?

Dr. Papik Orsolya álláspontja szerint az elővásárlói jogot megalapozó tényeknek az adásvételi szerződés aláírásának napján (is) fenn kell állniuk.

Dr. Olajos István szerint polgári jogi szempontból mivel az elővásárlási jog gyakorlója az adott szerződés vevőjeként fog megjelenni, tehát, az eredeti szerződés időpontjában fenn kell állnia a jogának. Ha a közigazgatási eljárás szempontjából nézzük, akkor a jognak akkor kell fennállnia, mikor a jogaival élő a jognyilatkozatot teszi.

Dr. Tőkegy Balázs: A szerződés megkötésekor fenn kell állnia, mert az eladó ez alapján értesíti az elővásárlásra jogosultat.

Andréka Tamás: A közlés a kifüggesztéssel történik meg és 60 nap gondolkodási idő biztosított az elővásárlásra jogosultak részére. Az új álláspont szerint a jognyilatkozat megtételekor kell fennállnia.

A hatodik kérdés, egyben az utolsó arra vonatkozott, hogy elutasítható-e az elővásárlói jognyilatkozat pusztán azért, mert erre vonatkozó bizonyítékot nem csatolt, de az olyan elővásárlói ranghelyre hivatkozik, mely valóságtartalma az eladó nyilvántartásában egyébként leellenőrizhető.

Dr. Olajos István e kérdésre azt válaszolta, hogy az elővásárlási jog gyakorlójára rója a nyilatkozatokkal kapcsolatos bizonyítási kötelezettséget az Fftv. Ha az eladó nyilvántartásában

szerepel is az adott nyilatkozat tevő adatai között a földhasználati szerződés, a térképmásolat, és a tulajdoni lap, ezeknek beszerzésére az eladó nem kötelezhető. Mivel az állam nevében eljáró NFA által kötött szerződés nem tartozik a mezőgazdasági igazgatási szerv hatáskörébe, így az eladónak a csatolt dokumentációk alapján kell eldöntenie az ajánlattevők közötti sorrendet. Az elsőfokú bíróság is ezt az álláspontot osztja.

Más hozzászólók szerint tipikusan azért nem fogadják el így a nyilatkozatot, mert versenyelőnyt biztosít, mert a feltételek tudatában teszi meg jognyilatkozatát és maga a törvény biztosítja ezt a versenyelőnyt.

Andréka Tamás az előhaszonbérleti jog, mint az elővásárlási jog „kistestvére”, vonatkozásában tette fel a kérdést, vajon az szerződésben alapítható-e, továbbá bejegyezhető-e az ingatlan-nyilvántartásba? A kapott válasz kérdésére rámutatott arra, hogy az előhaszonbérleti jogot z ingatlan-nyilvántartásba nem lehet bejegyezni, ezáltal nem válhat dologi hatályúvá.

A Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégiumának vezetője, Dr. Kalas Tibor ezt azzal pontosította, hogy a jogszabályon alapuló elővásárlási jog mindig dologi hatályú.

Ezt követően a tanácskozás végére érven, a kerekasztal-beszélgetést Dr. Cserba Lajos zárta le befejező gondolataival. Kimelte, hogy a konferencia témájául szolgáló diskurzust nem lehet befejezni, legfeljebb abbahagyni, a témáról való „együttgondolkodást”. A jövőre előrevetítve hozzáfűzte, hogy jelen kerekasztal előtt feltett kérdések megválaszolásával új álláspontok születtek, amelyeket egy újabb konferencia keretein belül újratárgyalhatnak majd a jelenlévők, és remélhetőleg számos új, megválaszolendő kérdés is felmerülhet még ezen a kutatási területen.

SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉSEK

A MISKOLCI JOGI KARON

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara felvételt hirdet szakirányú továbbképzéseire

Jelentkezési határidő:

2017. augusztus 31.

Posztgraduális képzés keretében szakirányú továbbképzés folyik Karunkon. A posztgraduális képzés egy már megszerzett diplomára épülő, „másoddiplomás” szakirányú továbbképzést jelent. A szakirányú továbbképzés egyik formája a szakjogász-képzés, másik formája pedig a nem jogász felsőfokú végzettséggel rendelkezők számára meghirdetett jogi szakokleveles szakképzés.

A szakjogász-képzés célja egy adott jogi szakterület ismereteinek elmélyítése, a jogászai hivatást választók szakmai specializációjának elősegítése (pl. külkereskedelmi szakjogász, társasági szakjogász, európai jogi szakjogász, gazdasági büntető szakjogász képzés).

A nem jogász végzettséggel rendelkezők jogi szakokleveles orvos, mérnök, közgazdász képzésre vagy igazságügyi szociális tanácsadói képzésre jelentkezhetnek.

Kínálatunkban új és népszerű képzésként szerepel az általános és igazságügyi mediátor. E szak az alternatív vitarendezés – vagyis a pereskedés megelőzésének és elkerülésének – eszközeit és készségeit adja át. Ehhez hasonló újdonságokat a társadalmi környezetből érkező igényekre reagálva rendszeresen bevezetünk.

*Adatvédelmi szakjogász *Adatvédelmi szaktanácsadó *Adójogi szakjogász *Általános és igazságügyi mediátor (közvetítő) (Miskolcon magyar és angol nyelven, Budapesten magyar nyelven) *Biztosítási szakjogász *Bűnmegelőzési koordinátor *Európa-jogi szakjogász *Fiatalkorúak ügyeinek szakjogásza *Foglalkoztatási és rehabilitációs jogi tanácsadó *Fogyatékosügyei tanácsadó *Gazdasági büntetőjogi szakjogász *Gyermekjogi és ifjúságvédelmi szaktanácsadó *Igazságügyi szociális tanácsadó *Ingatlanforgalmi szakjogász *Jogi szakokleveles gazdasági (agrár, gazdaságtudományi, informatikai, műszaki, természettudományi) szakember *Jogi szakokleveles helyi jogszabály-szerkesztő *Jogi szakokleveles környezetvédelmi szakember *Jogi szakokleveles orvos és egészségügyi szakember *Kereskedelmi szakjogász *Közlekedési szakjogász *Munkaügyi kapcsolatok szaktanácsadó *Nemzeti és etnikai kisebbségvédelmi tanácsadó *Senior humánerőforrás tanácsadó *Társadalombiztosítási szaktanácsadó *Társasági jogi és cégjogi szakjogász *Tőkepiaci és bank szakjogász *Végrehajtási jogi szakjogász *Végrehajtási jogi szakokleveles tanácsadó*

A képzés (megfelelő számú jelentkező esetén) 2017 októberében indul.

A jelentkezés menetéről részletes tájékoztatást a <http://jogikar.uni-miskolc.hu/szakiranyu> honlapon talál.